Nobel 1946

Hermann Hesse

Siddharta

NOBEL YAYINLARI DİZİSİ

HERMANN HESSE

SIDDHARTHA

Türkçesi :
Yurdanur Salman

CEM YAYINEVİ

Dizgi: Metin Dizimevi
Baskı: Yaylacık Matbaası
İstanbul 1976

ÖNSÖZ

I

1915'te Romain Rolland, Hermann Hesse'den, Birinci Dünya Savaşında Goethe'ce bir tutumu sürdüren tek üstün Alman ozanı diye söz ederken, eşine az raslanır bir övgüde bulunuyordu. André Gide de Hesse'yi kendine çok yakın buluyordu; yerleşmiş katı inançlardan ve kurumlardan kopmuş, başkaldıran bir kişi, yepyeni değerler peşinde koşan, yalnız, bıkma bilmez bir arayıcıydı o. 1947'de Hesse'nin yetmişinci yaşgünü dolayısıyla Thomas Mann, dostu ve yazar arkadaşı için şunları söylemişti: «Bana göre, Hesse'nin yaşamı boyunca ortaya koyduğu, kökleri yerli Alman Romantizminde olan yapıtlar, zaman zaman ortaya çıkan garip bireyciliği, yer yer alaylı tersliği, yer yer de dünyadan ve zamanından gizemli bir biçimde yabancılaşmayı özleyen havasıyla çağımızın en yüce, en temiz ruhsal amaçlarından ve eylemlerinden sayılır. Bağlı olduğum edebiyat geleneğinde onu çok önceden sevmiştim. Ben, şimdi Kutsal Kitapların katına ulaşan onu, bana en yakın ve en değerli gelen Hesse'nin gelişmesini, benzerliklerimiz ölçüsünde ayrılıklarımızdan gelen bir yakınlıkla izledim. Bunlar, Alman aydınlarına üç kuşak en iyi sözcülük eden kişiye, yüzyılın başından 9 ağustos 1962'deki ölümüne dek

edebiyat alanında en önemli ad olan kişiye söylenen övgü sözleriydi.

Hermann Hesse, 2 temmuz 1877'de Württemberg'in küçük Calw kasabasında doğdu (Swabia). Ailesinin baba yanı Slav karışımı Kuzey Almanyalı, anne yanıysa Fransız kanı karışmış Güney Almanyalıydı. Ailenin her iki yanı da çok katı dindardı. Annesi Hindistan'da doğmuştu; Swabia'lı ünlü Pietist misyoneri ve Hintolog Hermann Gundert'in kızıydı. Babası, onsekiz yaşında kendisini İsa'nın tanıtılmasına adamış ve Hindistan'da Pietist misyoneri olarak dört yıl çalışmıştı. Sağlığı bozulup da Avrupa'ya dönünce, Pietist dergisinin yayıncısı oldu, Pietist misyoner okulunda dersler verdi, sonunda Calw'daki Pietist yayınevinde yönetici olarak kayınbabasının yerine geçti. Bu aşırı Pietizm, insanın doğuştan günahkar olduğu inancı, bireyin istemini yenmesinin gerekliliği, bu dünyayla ilgili herşeyi katı bir biçimde yadsımasıyla Hesse'yi başkaldırmaya götüren sayısız toplumsal ögelerden ilki olmuştur.

Aşırı duyarlı, imgelem dünyası geniş, canlı ve çok inatçı bir çocuk olan Hesse, anne babası ve öğretmenleri için sürekli bir üzüntü ve sıkıntı kaynağı oldu. Thomas Mann gibi o da okulu pek sevmiyordu; onun okul yaşamı Mann'ınkinden de kısa sürdü. Daha delikanlılığında yazar olmayı aklına koymuştu; babasının izinden gitmeyecekti. 1892'de, girdikten altı ay sonra Maulbronn'daki okuldan birdenbire ayrıldı. Sonra, Cannstatt'taki **Gymnasium**'un ilk yılını zar zor bitirdi; daha ikinci yılın başında gene yaramazlığa başladı ve okuldan kovuldu. Esslingen'de bir kitabevinde başladığı çıraklığı da başladıktan üç gün sonra sona erdi. Sonra Hesse, Calw'daki yayınevinde altı ay kadar babasına yardım etti,

sonra, Brezilya'ya göç etmeden önce, bir zanaat öğrenmek istedi. Oysa, bir makina atölyesinde onaltı aylık bir kol işçiliği döneminden sonra, 1895 ekiminde Calw'dan ayrıldı ve Tübingen'de bir kitapçıda dört yıl olaysız sürecek olan çıraklığa başladı.

Hesse, kalem tutmayı öğrenmeden şiir yazmaya başlamıştı; gene de yazarlığının gerçekten başlaması Tübingen'deki bu yıllara raslar. İlk şiir kitabını, **Romantische Lieder**'le (1899) çok romantik düzyazı öykülerden oluşan **Eine Stunda hinter Mitternacht**'ı (1899) bu devrede yazdı. Hesse'nin bundan sonra Basel'de geçirdiği beş yıl (1899-1904) çok dolu yıllardı. 1901'de çeşitli yazılardan oluşan **Hinterlassene Schriften und Gedichte von Hermann Lauscher**'i yayınladı. 1902'de gene şiir, **Gedichte**'yi yayınladı. 1923'te, para durumu iyileşince kitapçılığı bıraktı, tüm zamanını yazmaya verdi. İlk romanı, **Peter Camenzind** (1904) hemen başarıya ulaştı. Aynı yıl, kazandığı birçok edebiyat ödülünden ilki olan **Wiener Bauernfeldpreis**'ı aldı.

1904 eylülünde Hesse, Basel'in en eski ve ünlü ailelerinden birinin kızı, Maria Bernoulli'yle evlendi. Hemen sonra, Hesse'yle karısı, Untersee'nin Almanya yakasında bulunan küçük Gaienhofen köyüne gittiler. Evlilik ve Gaienhofen'in, Hesse'yi içine sürüklendiği o hasta estetik-tutkunluğundan kurtaracağı sanılıyordu. Hesse, orada toplumun, durmuş, oturmuş, saygı gören kişilerinden biri olacağını umuyordu. Bu umut hiçbir zaman gerçekleşmedi. İlk birkaç yılın dışında evliliği onu yalnızlıktan kurtaramadı; köy yaşamına kaçışı da iç huzursuzluğunu uzun süre yatıştıramadı. 1912'de Gaienhofen anlamsız bir yer olup çıkmıştı onun için. Hesse, hem yaratıcı bir düş adamı, hem de 'oturmuş bir kentli',

kendi deyişiyle hem bir **Phantasiemensch,** hem de bir **Bürger** olamayacağını anladı.

Derinlerde çatışmalarla dolu da olsa 1904'le 1912 arasındaki bu yıllar çok verimli oldu. 1904'te Boccaccio ve Assisi'li St. Francis üzerine incelemelerini yayımladı. **Unterm Rad'**da (1906) Hesse, Maulbronn'daki mutsuzluk günlerini anımsıyor ve yüzyılın başında Almanya'da pek yaygın olan okul-romanı türüne katılmış oluyordu. **Peter Camenzind**'de boğuntulu bir genç yazarın talihsizliklerine eğildi; bir sanatçı üstüne yazdığı ikinci romanı **Gertrud'**da (1910) Hesse aynı ölçüde ve benzer biçimde boğuntulu yaşayan genç bir müzikçiyi anlatıyordu. Bu yetenekli, uyumsuz sanatçıların ikisi de, yazarın birer yansımasıydı; onların yaşam sorunları, yazarın yaşam sorunlarıydı. Köyde yaşanan acı tatlı küçük olayları alaylı bir biçimde yansıtan üç ciltlik kısa öyküleri ardarda yayınladı: **Diesseits** (1907), **Nachbarn** (1909) ve **Umwege** (1912). 1911'de, üçüncü bir şiir kitabı, **Unterwegs** çıktı. Aynı yıl, Gaienhofen'deki rahat, oturmuş yaşamına artık dayanamayan, dinlenmiş ama huzursuz Hesse Avrupa'dan Doğu'ya kaçtı. Seylan, Malaya ve Sumatra'da yaptığı yolculuğun günlük biçiminde tuttuğu izlenimlerini 1913'te **Aus Indien** adıyla yayınladı. **Bilderbuch'**taki (1926) düzyazı karalamalarıyla **Fabulierbuch'**taki (1935) masalları da 1904'le, 1912 arasındaki bu devrede yazılmıştı. Hesse aynı zamanda **März** (1907-12) dergisini yayımlamaya ve **Neue Rundschau, Die Rheinlande, Simplicissimus, Neue Zuricher Zeitung** ve **Berliner Tageblatt** gibi dergilere hiç aksamadan kitap tanıtma yazıları, denemeler ve kısa öyküler yazıyordu.

1912'de Doğu'dan döndükten sonra Hesse, Gaienhofen'den ayrılıp Bern'e gitti. Burada ancak

1919 İlkbaharına dek kaldı. Çetin yıllardı bunlar. Üç oğlundan en küçüğü üç yıldan fazla bir süre ağır hasta yattı. Savaş, sonu gelmez bir zihinsel acı ve giderek yoksulluk getirdi birlikte. Hesse, barıştan yana olduğunu açıkça söylüyordu, bu yüzden kısa zamanda sevilmeyen bir kişi oldu. Babasının ölümü onda çok büyük bir sarsıntı yarattı. Karısı çıldırdı ve zamanının çoğunu akıl hastanesinde geçirmeye başladı. Hesse, kendisi de kurtuluşu ruhçözümlemelerinde aramak zorunda kaldı (1916-17).

Ardı arkası kesilmeyen bu güçlüklere karşın Hesse'nin verimli çalışmaları Bern'de hiç azalmadan sürdü. Bir sanatçı üstüne yazılan üçüncü romanı **Rosshalde** (1914) bir ressamın yanlış evlenmesinin öyküsüdür; bu, Hesse'nin kendi evliliğinin yaklaşmakta olan çıkmazını haber veriyordu. Hesse'nin, yeniyetmeliği Freud'çu bir biçimde incelediği **Demian** (1919) üstün bireyi Nietzsche-vari vurgulamasıyla, savaş sonrasının umutkırıklığı içinde yeni bir yaşama biçimi arayan Alman gençliğinde hemen tutuldu. Romantik bir serserinin yaşamında üç olayı anlatan **Knulp,** 1915'te yayınlandı. 1916'da, gene bir şiir kitabı olan **Musik des Einsamen** çıktı. **Kleiner Garten** (1919) ve **Märchen**'de (1919) kısa öykülerden bazıları toplandı; **Betrachtungen**'deki (1928) denemelerin yarısından çoğu bu devrede yazıldı. Hesse, gazete ve dergilere kitap tanıtma yazıları, denemeler ve kısa öyküler vermeyi sürdürüyordu; giderek **Deutsche Internierten Zeitung**'un ve Alman savaş tutsakları için bir dizi kitabın yayınlanmasına yardım edecek zaman bile buluyordu.

Bitkin ve yarı-deli bir durumda olan Hesse, 1919 ilkbaharında Bern'den ayrıldı; yalnızlık ve huzur aramak için güneye doğru yola çıktı. Yaşamı-

nın yeniden anlam kazanabilmesi için Hesse'nin kendini bulması, kendi kendisiyle uyumlaşması gerekiyordu. Karısı bir akıl hastanesindeydi, üç oğlu da yakın dostlarının yanında bakılıyordu. Aradığı huzuru, güney İsviçre'de, uzak Montagnola köyünde buldu. Burada kendisiyle acılı bir biçimde hesaplaşmaya, kendisini acımasız bir biçimde sanatına adamaya çalıştı. Yoksulluk içinde geçen dört yıl boyunca Hesse, dünyadan el etek çekerek yaşadı; sonraki yıllarda da Zurich'e yaptığı düzenli kış yolculukları ve Baden'deki aralıklı tedaviler dışında bu sığınağından uzun süre için hiç ayrılmadı. Bu yaşama düzeni, 1924'de başarısızlıkla biten ikinci bir evlilikle, kısa bir süre için, bozuldu.

Hesse, Montagnola'daki bekar yaşamını oniki yıl sürdürdü; bunlar onun en verimli yılları oldu. Giriştiği o amansız 'ben' arayışında, yazıları yepyeni bir itiliş, yepyeni bir yön kazanmıştı. Savaş öncesinin gelenekçisi, artık tüm iç baskılarını yenmiş, hevesli bir yenilikçi olmuştu. Şimdi birbiri ardına çıkan kısa öyküleriyle romanları, hemen anlaşılabilecek iç-yaşam öyküleri, Hesse'nin verdiği adla **Seelenbiographie**'lerdir. Gergin bir ruh-bilimsel inceleme olan **Klein und Wagner**'de (1920) Hesse kendisinin Bern'den kaçışını anımsar. **Klingsors letzter Sommer**'de (1920) Montagnola'da geçirdiği ilk yazda yaşadığı o sarhoş edici duygusal rahatlamayı anlatır. Hesse, yaşamın temel bütünlüğü ve anlamının Buddha-vari aranışını anlattığı **Siddhartha**'ya 1919 yılının son aylarında başlamış, 1922'de bitirip bastırmıştır. Yaşama küsmüş bir romatizmalının alaylı ruhbilimsel ve düşünsel saçmalamalarını anlatan **Kurgast** da 1923'te çıktı. 1925 sonbaharında, güney Almanya'ya yapılan bir konuşma gezisinin buruk

anılarını noplayan **Nürnberger Reise** ise 1927'de basıldı.

Sonraları Thomas Mann'ın, James Joyce'un **Ulysses**'iyle, André Gide'in **Counterfeiters**'ından hiç de aşağı bulmadığı deneysel romanı, **Steppenwolf** acaip bir ürküntü, şaşkınlık, düşmanlık ve nefret karışımıyla karşılandı. Hesse'nin Batı uygarlığının kurumuşluğu yanısıra kendi benliğini de korkusuzca anlattığı, Harry Haller'in bu öyküsü, yazarı tutanların en sadıklarını bile bulandırdı. **Steppenwolf**'un şiirsel karşılığı olan **Krisis**'in (1928) son dizelerinde Hesse, dostlarına son edebiyat girişimlerinin sorumsuz birer sapma değil, **Demian**'la başlayan o —kendini— arayışın kaçınılmaz sonuçları olduğunu hatırlatma gereğini duymuştu. İç baskıların ortaya dökülmesi gerekti; insanın adını gereksiz bir biçimde karalayacak bile olsalar. Yazışmalarında (**Briefe,** 1951) Steppenwolf'un özünün, saçmalıklar, erotiklik ve siniklik değil, yaşamı mümkün ve yaşanmaya değer kılan örnek değerler, büyülü tiyatro, ölümsüzlük, Mozart ve Goethe olduğunu okurlarına gene gene hatırlatır. **Steppenwolf**'un 1942'deki son baskısına eklenen son-sözde de Hesse, romanının bir umutsuzluk belgesi değil, aslında bir inan bildirisi olduğunu vurgulayarak söylemişti. Harry Haller gibi, Hesse de umutsuzluk içinde yüzmüş, oysa inanla yaşamın ta sonunda anlamlı olduğu inancı içinde yaşamıştı. Hesse için yaşam hiçbir zaman, Franz Kafka'nınki gibi şaşırtıcı bir saçmalık ya da Albert Camus'nün gördüğü gibi Sisyph'çe anlamsız bir tekdüzelik olmamıştı.

Steppenwolf'ta çağımızın suçlanması da yeni birşey değildi. Hesse'nin Ben'ini ortaya dökmesi, yirminci yüzyıl uygarlığının böyle yadsıması da ge-

ne **Peter Camenzind**'de zaten var olan tutumların doruğa ermesi, daha keskin bir deyişle söylenmesidir. Gerek ruhsal, gerek ekinsel açıdan yirminci yüzyıl Hesse'ye her zaman çok bulanık görünmüştür. Çağımız ona göre ahlak değerlerinden yoksun, aydınca değerler açısından orta durumda, yüzeyi aldatıcı bir parlaklık içinde, tertemiz bir rahatlığa gömülü yalancı toplumsal değerler ve aptalca bir iyimserlik çağıdır. Bilimin din biçimine girdiği; değerlerin son ölçüsünün yararlılık olduğu maddeci bir çağdır bu. Bu para, makina ve güvensizlik dünyasında insan, imgelem gücü körelmiş, duyguları boğulmuş olan insan, ne güzelliği beğenebilecek ne de gerçek bir sanat yaratısına girişebilecek durumdadır artık. Tanrı ve doğayla olan canlı bağların hepsi yitip gitmiş, akıl inan'ın yerine geçmiş, toplum bireyi unutmuştur.

Hesse'nin öfkesinin hedefi, her zaman uygarlığımızın orta-sınıf çekirdeği olmuştur. Kentsoylu, olumsuz olan herşeyin temsilcisidir. İrikıyım ve ağırkanlı bir hiç-kişi olan bu kentsoylu, tüm ülkülerinde ve arayışlarında yalnızca kendini sürdürme itkisiyle yönetilmektedir. Bireyleşmeden korkar, yaşamın az bulunur oysa çok değerli olan yoğun tadlarını rahat ve güvenlik uğruna, bile bile feda eder. Sıradanlığı, korkaklığı, ödünü, sorumsuzluğu ve uşak ruhluluğu kendinde toplayan kişiliksiz Filistin'dir o. Sağlıklılığın ve zenginliğin tadını çıkaran, oysa ekinden yoksun olan, sevimsiz, duygusuz insan örneğidir. İştahı yerindedir, oysa tad alma duyusundan yoksundur; kendine güveni çoktur, oysa ülküleri yoktur. Heves ve gayretle dolup taşar, oysa hiçbir yüce amacı, ya da değerli bir ereği yoktur. Bu dünya da onundur; oysa güzelliğe tapan, duyarlı kişilerle, gerçeği ve

yaşamın anlamını arayan ağırbaşlı kişiler, toplumun dışına atılmış, uyumsuz insanlardır. Hesse ve onun tüm başkişileri bu yabancılardandırlar. Kentsoylu dünyasının kıyısında düşünceye dalmış, onun taptıklarını küçümseyen Harry de bunun dışında değildir.

Steppenwolf'u 1930'da, daha az kişisel, kendini duyular dünyasına adamış huzursuz bir sanatçının acı serüvenlerini daha yumuşak bir biçimde anlatan **Narziss und Goldmund** izledi. Şakacı bir biçimde kişisel ve oldukça simgesel bir fantazi olan ve sanatçı, düşünür ve bilginlerin harikalar ve gerçek peşindeki arayışlarını gösteren, hiç bitmeyen güç doğu yolculuklarını anlatan **Morgenlandfahrt** da 1931'de bitti. Bu devrede, Hesse'nin düzyazılarının yanısıra ardı hiç kesilmeyen şiirler geldi: **Gedichte des Malers** (1920), **Ausgewählte Gedichte** (1921), **Italien** (1923), **Verse im Krankenbett** (1927), adı kötüye çıkan **Krisis** (1928) ve **Trost der Nacht** (1929). Hesse, bu arada sayısız kişisel düzyazı, öyküler ve edebiyat incelemeleri de yazdı: **Wanderung**'u (1920), **Bilderbuch**'taki (1926) bölümlerden onbirini, **Betrachtungen**'in önemli bir bölümünü, **Traumfährte**'nin (1945) üçte ikisini ve dünya edebiyatını inceden inceye veren **Eine Bibliothek der Weltliteratur**'u (1929). Bütün bu yaratıcılığın arasında Hesse, kitap tanıtma yazılarını sürdürmeye, yeni çıkan yirmi kadar kitabı yayınlamaya, **Vivos Voco**'un yardımcı yönetmenliğini yapmaya (Ekim 1919 - Aralık 1921) zaman buluyordu; **Vivos Voco,** gençliğe daha yüce ruhsal değerler aşılamak, onlara daha değerli zihinsel ve bedensel amaçlara yönelmede yardım etmek amacıyla çıkarılan barışçı bir dergiydi.

Yakın dostu ve yayıncısı Hans C. Bodmer'in eliaçıklığıyla Hesse, 1931 yazında çekildiği bekârlık

köşesinden ayrılıp Montagnola'nın kıyısında bir villaya taşındı ve ölünceye dek orada oturdu. Aynı yılın sonbaharında üçüncü karısı, Casa Bodmer de ona katıldı.

Hitler yönetiminin başlamasıyla Hesse'nin adı da Almanya'da sönmeye başladı. Birinci Dünya Savaşı sırasında Hesse Babavatan'ın düşmanı olarak tanıtılmıştı. Şimdi ise bir Yahudi-sever, Almanların inançlarına ihanet eden birisi oluyordu. Gene de Hesse 1923'te İsviçre vatandaşlığına geçtiğinden ve üçüncü Reich'a karşı duyduğu nefreti herkesin önünde yadsımaktan kaçındığından adı hiçbir zaman istenmeyen yazarların resmî kara listesine alınmadı. Oysa kitapları kesinlikle yasaklandı ve gizli baskı sayıları gittikçe azalmaya başladı. 1943'te yayınevleri artık onun kitaplarını basmıyor, kitapevleri de sergilemiyorlardı. 1945'ten bu yana Hesse gene Almanya'da en çok okunan ve sevilen yazarlardan oldu.

1931'den sonraki yıllar, kendiliğindenlikten çok çaba, tutkudan çok yılmadan deneme, yeni açılan ufuklardan çok eskilerin anılmasıyla belirlenir. Bu devrenin tek romanı olan o çok bilmecemsi ve anıtsal **Glasperlenspiel**'i (1943) yazabilmek için on yıldan fazla bir zaman gerekti. Hesse, gene bireyle ilgileniyordu, ama artık kişisel olmayan bir açıdan ve yalnızca kendini-bilme, kendini-gerçekleştirme açısından değil, aynı zamanda insan kardeşleri açısından. **Glasperlenspiel** aynı zamanda Hesse'nin Batı dünyamızı en son, en ayrıntılı, en olgun bir biçimde gözden geçirişidir.

1931'den sonra yayınlanan büyük şiir kitabı **Die Gedichte** (1942), Hesse'nin toplu şiirleriydi. O zamandan bu yana bu şiirlere birçok kez ekler ya-

pılmıştır. **Vom Vaum des Lebens** (1934), **Neue Gedichte** (1937), **Der Blütenzweig** (1945) ve **Jugendgedichte** (1950) hep küçük, seçme-şiirler kitaplarıdır. Başka bir seçme şiirler kitabı olan **Stufen** (1961) Hesse'nin son şiirlerini de içine alır. Bir kaside olan **Stunden im Garten** (1936) da, bir şiir-öykü olan **Der Lahme Knabe** (1937) de Yunan dizeleriyle yazılmışlardır ve Hesse'nin yaşamının bu son devresinde yazılan, yayınlanmış şiirlerindendir.

Daha sonra toplu olarak basılan kısa öykülerinin, kısa anıların ve yazıların çoğu eski malzemenin yayınlanmasıdır. Hesse'nin ilk önce yazdığı yapıtları **Mahnung**'da (1933), **Kleine Welt**'te (1933), **Frühe Prosa**'da (1948), **Gerbersau**'da (1949), **Die Verlobung und andere Erzählungen**'de (1951) görülür. **Wege zu Hermann Hesse** (1947), **Aus vielen Jahren** (1949), **Alle Bücher dieser Welt** (1949), **Glück** (1952) ve **Hermann Hesse: Eine Auswahl** (1953) hep Hesse'nin ömür boyu yazdıklarından dağınık kesitler verirler. **Krieg und Frieden**'deki (1946) yazılardan ancak onbir tanesi otuzlara ve kırklara aittir. **Dank an Goethe**'deki (1946) dört yazıdan ancak ikisi yirmilerde yayınlanmıştır. **Fabulierbuch** (1935) Hesse'nin yazarlığının ilk devrelerine dek uzanır. **Kleine Betrachtungen**'in (1941) çoğu da o denli eskiden yazılmıştır. **Gedenkblätter**'deki (1937) anılardan onu, **Der Pfirsichbaum und andere Erzählungen**'deki (1945) beş öyküden ikisi, **Berg und See**'deki (1948) doğa incelemelerinin ikisi de, **Errinerung an André Gide** (1951) ve **Bericht an die Fruende** (1960) 1931'den sonraki yıllarda yazılmıştır. Günce biçiminde yazılmış çeşitli yazılardan oluşan **Späte Prosa** (1951) ve **Beschwörungen** (1955) sırasıyla 1944 ile 1950, 1947 ile 1955 yılları arasında oluşmuştur. **Ge-**

sammelte Dichtungen Hesse'nin tüm yapıtlarının altı cildi, 1952'de yayımlanmıştır. Buna 1957'de yedinci bir cilt eklenmiştir.

Bu güne dek, Hesse'nin ciltler tutan yazışmalarından ancak küçük bir bölüm yayınlanmıştır. **Briefe** (1951) 1921'den 1950'ye dek yazılan mektuplardan geniş ve büyüleyici bir seçmedir; 1959'da tamamlanmış yeni bir baskısı çıkmıştır. Gene 1951'de yayınlanan **Eine Handvoll Briefe** de aynı devreden yapılmış daha kısa bir seçmedir. Sonra, **Hermann Hesse/Romain Rolland Briefe** de (1954), 1915 ile 1940 arasında bu iki yakın ruh arasındaki aydınlatıcı alışverişi yansıtır.

Hesse edebiyat ödüllerine de uzak kalmamıştır. 1904'te aldığı **Bauernfeldpreis'**i, 1936'da İsviçre'den aldığı **Gottfried-Keller-Preis** izlemiştir. Frankfurt kendisine 1946'da **Goethepreis'**i vermiş, aynı yıl Hesse, Nobel Ödülü'nü almıştır. 1947'de Bern Üniversitesi Hesse'ye onur doktorası vermiştir. **Brauschweig,** kendisini **Wilhelm-Raabe-Preis** için seçmiştir. 1955'te Hesse'nin adı **Friedensklasse des Ordens pour le Mérite'**ye eklenmiş, aynı yılın sonunda en son büyük ödülünü, **Friedenspreis des Deutschen Buchhandels'**i almıştır.

II

Hesse'nin yaşamındaki olaylarla sanatı arasında her zaman çok yakın bir bağlılık vardı. Yaşamı da sanatı da birbirinden ayrı, ama birbirine çakışan üç devreye ayrılır. Bu üç devrenin herbiri yazarın kendisiyle ve genel olarak yaşamıyla giriştiği savaşın değişik bir evresini yansıtır; gene bu devreler sanatının hem özü, hem de biçiminde değişik üç evreyi yansıtır. Böyle olduğu için Hesse, sanat ruhbilimi açısından eksiksiz bir araştırma alanıdır.

Bu üç devreden ikisi, 1917'de biten **Demian'**-dan önceki yirmi yıl, bir belirsizlik ve belli-belirsiz sezgiler devresidir. Bunlar, kendi özel varlık sorunuyla doğrudan doğruya başa çıkamayan duyarlı bir yazarın ilk yıllarıdır. Sorunu çözmek yerine düşlere sığınmış, güzellik ülkesine çekilip ondokuzuncu yüzyıl sonu estetçiliğinin aşırılıklarına kaptırmıştır kendisini. Bu yılların ilk düzyazıları, **(Eine Stunde hinter Mitternacht,** 1899; **Hermann Lauscher,** 1901) güzel kokulu bir melankoliye sarılmıştır. Belirgin özellikleri, ünlemli sözler, tumturaklı sorular, duyumsal sıfatlar ve baygın inişli zarflarla dolu olmasıdır. Biçim gevşektir; bağlayıcı ortak ögesi eskimiş bir romantizm olan kısa öykülerle dramatik monologlar rasgele birbiri ardına dizilmiştir. **Eine Stunde hinter Mitternacht,** özentili, abartmalı düzyazısı, hüznü, binbir-çeşit renkliliği ve ünsüz sesle-

riyle dikkati çeker. Hoffman-vari bir düş-gerçek karışımı olan **Hermann Lauscher,** hem alaylı, hem de hasta bir biçimde içtendir. Bu, yaşantı dünyası henüz sınırlı olan ve imgelerini güzel dilin kolay akıcılığın büyüsüne kaptırmış, yetenekli bir genç yazarın yapıtıdır. Disiplin ve denet eksikliği içinde, bütün, parça uğruna harcanmış, sanat olması istenen şey yalnızca çok canlı bir gevezelikten öteye geçememiştir.

Hesse'nin, içe dönük bir estetin kopmuşluğundan kurtulmaya karar vermesi ve bunun sonucu kendisine evlilikle kentsoylular dünyasında bir yer bulma çabalarıyla, başlangıçtaki bu yoğun, duygusal romantiklik hemen daha sağlam, daha eğlendirici bir gerçekçiliğe dönüştü. **Peter Camenzind** (1904), **Gertrud** (1910), ve daha az olmak üzere **Rosshalde** (1914), Gottfried Keller'in **Der Grüne Heinrich'**inin (1880) geleneğini sürdürdü. Küçük kent yaşamını eğlendirici ve hoş bir alayla işleyen sayısız **Gerbersau** kısa-öyküleri (**Diesseits,** 1907, **Nachbarn,** 1909, **Umwege**, 1912) giderek daha acıklı okul-romanı **Unterm Rad** (1906) Keller'in **Seldwyla** öykülerine oldukça yakındır. Hesse'nin ilk yıllardaki düzyazının düşler dünyası burada daha canlı bir köy gerçekçiliğiyle yer değiştirmiştir. Hesse'nin kişileri, daha az gölge, daha çok insandırlar; durgunluk ve umutsuzluk, yerini hareket ve alaya bırakmıştır. Düzyazısında daha öykü-anlatır bir biçim vardır, dili de daha açık, daha gevrek, daha güçlüdür.

Hesse 1916-17'deki buhranına dek işte bu on-dokuzuncu yüzyıla özgü şiirsel gerçekçilik yolunu izlemiştir. Bundan sonra gelen on yıl, üç devrenin ikincisi, Hesse'nin yazarlığının en önemli, en dramatik yıllarıdır. Savaş ve aile içindeki acı olaylar,

kendileriyle birlikte altından kalkılamayacak bir gerilim birikimi yaratmıştır. Hesse şimdi artık şunu anlamak zorunda kalmıştır: yaşamı daha az acılı kılma isteğiyle, iç çatışmalarını olduğu gibi, yakından görmekten kaçmış ve çevresindeki ahlak ve ruh yoksunu dünyaya gözlerini kapamıştır. **Rosshalde'**-nin başkişisi Veraguth gibi, Hesse kentsoylu dünyanın, kendisine vereceğini umduğu güveni hiçbir zaman vermeyen rahat katını bırakmış, bir yabancının çok daha güç olan yaşamını kabullenmiştir. Kendini bulma yolunda giriştiği umutsuz ve kararlı bir çabayla Hesse, düzenli bir biçimde iç çatışmalarını tanımaya, uzun süredir kaçtığı iş-yolunu **(Weg nach Innen)** izlemeye başlamıştır. İnsanın varoluşunun iç sorunlarıyla ancak şimdi karşı karşıya gelmiştir.

Montagnola'da bu kaçış, arayışa dönüşmüştür; bu arayış içinde Hesse'nin iç sorunları sonunda o temel **malaise humain,** ruhsalla bedensel olan **(Geist und Natur)** arasındaki gerilim biçiminde ortaya çıkmıştır. Hesse yıllarca bu iki kutup arasında, önce birini sonra ötekini benimseyerek, sonra ikisini de yadsıyarak gidip gelmiştir. Kendisi için bunun olanaksız olduğunu çok iyi bile bile, gene de tam bir uyum ummaktan hiç vazgeçmemiştir. **Demian'**da (1919), ruhu benimsemiş, Nietzsche-vari bir üstün insan inancıyla, kendini bilmeyi, kendini gerçekleştirmeyi vurgulamıştır. Oysa yaşamda yol gösterici bir öge olarak ruhu seçmek daha çok bireyselleşme, daha çok yalnızlık demektir. Hesse ise, bu sonuçlara dayanabilmek için gerekli güçlü inançtan, yürek gücünden henüz yoksundur. Bunun ilk tepkisi gene, ilk itki ölçüsünde aşırı oldu. **Demian**'ın

Nietzsche-vari atılgan eylemciliği birden Schopenhauer-vari bir durgunluğa, o huzursuz arayış, yatıştırıcı bir kabullenişe, kendini gerçekleştirme isteği de kendini-silme özlemine dönüştü. **Klein und Wagner'**in (1920) başkişisi için duyular dünyası, ruhlar ülkesi ölçüsünde doymak bilmez ve gerçekleştirilemez birşeydir; insan dinginliğe ancak, kendisini istem-siz bir biçimde bırakışın **(Sichfallenlassen)** nirvanasında erişebilir.

Bununla birlikte Hesse, Demian'ın yolunu izlemeye hazır olmadığı gibi Klein'in çözümünü kabullenmeye de hazır değildi. Daha başka olanakların bulunabileceğini sezerek, önceliği ne ruhsala, ne de bedensele vererek **Klingsors letzter Sommer'**in (1920) başkişisi Klingsor'la birlikte her iki dünyanın da başdönrücü etkileri içinde yuvarlanıyordu. **Siddhartha'**da (1922) Hesse, her iki yaşantı dünyasının da gerçekliğini, iyiliğini ve gerekliliğini kabullenmeye devam etti. Oysa Klingsor düşlerinden kurtulamazken Siddhartha hem zihinsel hem de bedensel ben'ini kullanıp onları aşıyor ve yalnızca birliği, olumlamayı tanıyan kişilik dışı bir düzeye varıyordu. Bununla birlikte **Kurgast** (1924), kararların, yaşanmaktan çok, kolaylıkla kafada canlandırılıverdiklerini gösteren bir uyarıdır. Ağırbaşlı bir boyuneğişle Hesse, ters yöndeki tüm çabalarına karşın, varlığının huzurbilmez bir gerginlik içinde yaşamın zıt kutupları arasında gidip gelip duracağını anladı. **Steppenwolf**'ta (1927) yazıya geçenler, bu sürekli gerginliğin en yoğun evresidir. Kendi söyleyişiyle Hesse, yaşamında başka bir evreye varmıştır: ruhun kendisinden bıktığı, kendisini yok saydığı, doğa önünde, kargaşalık önünde insanın içindeki hayvan'ın önünde gerilediği bir evre (**Krisis,** s. 81).

Bu acı ve umutsuz zihinsel bitkinlik durumundan doğan dinlenme isteğiyle o güç arayış ve kararsızlık devresi sona erdi. Yorgun ama bilgisi daha da artmış, alayın değerini ve gerekliliğini iyice bilen Hesse, sonunda ruhu, **Demian'**ı hemen izleyen güç yıllarda hiç durmadan varlığının en ince parçacıklarına indirgenip duran insan yaradılışının o ruhsal parçasını, kendisine yol gösterici öge olarak seçmeye hazırdır artık.

Bu ikinci devredeki yeni, daha canlı yaşam tutumu, kendisiyle birlikte Hesse'nin yaratıcı eylemlerinde yepyeni, daha canlı bir evre başlattı. **Demian'**la Steppenwolf arasındaki yıllar, başdöndürücü bir çeşitlilikle doludur. Düzyazısının hem özünde hem de biçiminde birdenbire oluşan değişiklik Hesse'nin edebiyattaki ufuklarını daha önceki yerleşmiş sınırların çok ötelerine taşıdı. Bu yeni, daha dramatik yazma evresinin izleyeceği yol önceden bilinemiyordu. Bu evre bir yönde, yavaş yavaş ilerlemeden çok, depdeğişik geçiş devreleriyle belirlenmiştir.

Demian'la bir zamanların oldukça saf, eğlendirici yazarı, birdenbire şaşırtıcı, anlaşılması güç bir arayıcı olmuştur; karmaşık sanatına artık doyurucu bir yorum bulmak olanaksızdır. Bir zamanlar Hesse'nin yazılarının özellikleri olan somut dünya, dil yalınlığı, düşünce açıklığı artık yerini iç dünyaya, soyutlamalara ve bilmecemsi Freud simgeciliğine bırakmıştır. Sanat yönleri bir yana, **Demian**'la **Klein und Wagner'**e kolayca klinik rapor gözüyle bakılabilir. Öte yandan, açıkça hâlâ **Demian'**ın ve onun simgeciliğinin etkisi altında olduğu belli olsa da **Klingsors letzter Sommer'**de, **Eine Stunde hinter Mitternacht'**takine benzer bozulmuş bir romantikli-

ğe dönüş vardır. Hava gene kokuludur, alan biraz yerden yukarda ve ateşlidir. Daha titreşimli ve daha derlitoplu da olsa, bütünü, gene melodramatik bir küçük öykücükler ağıdır.

Hesse'nin sanatının, bu devrede, ne yöne gideceği bilinmeyen bir durumda olduğu, **Klingsors letzter Sommer**'den sonra hemen **Siddhartha**'ya geçmesiyle daha da iyi ortaya çıkar. Esrikliğin, yer yer ortaya çıkan kendiliğindenliğin yerini yoğun düşünce ve aşırı yoğun bir sanat alır. **Siddhartha,** biçiminin simetrikliği, anlatımındaki üsluplaşmış kalıplaşma ve dilinin yüceleştirilmiş yalınlığıyla klasik bir yapıttır. **Siddhartha**'yı, aynı ölçüde ani bir geçişle, bir günce içtenliği taşıyan, ne olacağı belirsiz, gülünç gerçekçiliği ve kekre **leitmotiv** tekniğiyle **Kurgast** izlemiştir. **Steppenwolf**'taki aşırılıklar daha da şaşırtıcıdır. Burada Hesse'nin kendine giden yol, büyüleyici bir simge ve alay, düş ve gerçek karışımının doruğuna erişir.

Steppenwolf'la **Krisis**'in acı verici iç-yıkama eylemi Hesse'nin acı çekme ve arayış döneminin sonu oldu. Hesse artık kendisiyle barışmıştı. Genel olarak yaşamla da barışması gerekiyordu. Yalnız yaşadığı köşesinden çıkarak yeniden evlendi, daha hoşgörülü bir ruh durumu içinde yaşamının üçüncü ve son evresinin daha düzgün olan çizgisinde ilerlemeye başladı. Sakin bir dinlenme ve doğayla dertleri yavaş yavaş tükendi. Duyguları yumuşadı, düşünme, yoğunlaşmaya dönüştü. Karanlık ciddiyeti ve umutsuzluk sözleri dolu alaycılığıyla şizofren Steppenwolff'un yerini, oyuncu bir gözlemciliğin değerini bilen ve insanın alınyazısını inanç ve sevgiyle kabullenen sakin **Magister Ludi (Glasperlenspiel)** aldı. İçtenlikle kendini-doğrulamasının ve yaşamı-kabul-

lenişinin getirdiği huzuru ancak şimdi tadıyordu Hesse.

Hesse'nin sanatında da aynı doğrultuda bir değişiklik olmuştur. Düşünce dünyasında ruh-ten ikilemi gene en önemli sorun olmasına karşın, artık bunun, bir zamanlar olduğu gibi tek önemli kişisel sorun olmaktan çıktığını görüyoruz. **Narziss und Goldmund**'da (1930) aynı sorun, daha ilerilere yönelen bir arayıştan çok, yumuşamış, uzaklardan gelen bir anımsama biçiminde ele alınmıştır. Yaşamın her iki kutbu da gene kabul edilir, benimsenir; ne var ki Hesse'nin daha önce bir aşırı uçtan ötekine çekilip duran bir yaşama boyun eğmesinin yerine burada, yeni, daha kararlı bir tutum vardır. Birey, kendi yaradılışında ağır basan yanın zorlamasıyla bir yolu seçerek o yolda ilerlemelidir. Herkes, ister duyuları, ister ruhsal yanı ağır bassın, kendi cinsine düşen acılara katlanmaya hazırlanmalıdır; merak ya da umutsuzlukla bunun tersini yapmaya kalkışmak, sürekli olarak Steppenwolf-vari bir karşı koymayı boşu boşuna sürdürmek olur. Bu iç çatışmanın yarattığı ezayı artık çekmemek kararında olan Hesse için gelecekteki yol belliydi. Bu ancak **Morgenlandfahrt**'ın (1932), ruhun yolu olabilirdi.

Glasperlenspiel (1943) bu yoldaki son evreydi. Önceleri ençok birey ve kendini-anlatma açısından vurgulanan ruh, şimdi artık insanlık ve kendini-doğrulama açısından görülüyordu. Gerçekten de Castalia-vari bir uzaklaşma içinde yalnız kendisi için işleyip durduğunda kısır kalıyordu ruh. Ancak sevgiyle, yararlılıkla, fedakarlıkla olgunlaşarak insan varlığının gerçek bir ögesi olduğu zaman, Joseph Knech'in (**Glasperlenspiel**'in başkişisi) yaşama biçiminde örneklendiği gibi, gerçek amacına hizmet

edebiliyordu.

Yaşama karşı bu yeni uyum ve yaşamın temel sorunlarını alarak gördüğü şeylere karşı daha az tutkulu bir havayla birlikte Hesse'nin bir zamanlar patlamalarla ortaya dökülen esini daha ölçülü, yaratma eylemi daha az itkilere bağlı, ama aynı zamanda daha az çeşitli oldu. Sanatı, yaşamının eriştiği daha yavaş, daha düzenli tempoyu yansıtmaya başladı; şimdiki daha rahatlamış durumuyla gerilimler daha az dramatikti, daha öyküselleşmişti. Hava daha az yüklü, dil daha az zorlamalı, kullandığı sözcükler her zaman olduğundan daha az şiirsel bir yalınlık kazanmış, oysa söz dizimi daha oyunlu ve karışık simgecilikse daha belirgin ve çok derin bir biçimde bilmecemsiydi. Üç masalın üçünde de gene romantik ruh ağır basıyordu. Ne var ki romantiklik artık bozulmuşluğundan arınmış olduğundan şimdi olgun, yumuşak, kapsadığı alan daha geniş ve düşünce bakımından daha derindi. Hesse artık kendisinin daha az ama sanatının daha çok bilincindeydi. Ruhbilimsel derinliği bakımından çok modern olmasına karşın **Narziss und Goldmund** Alman romantik öykücülüğü geleneğinin en iyi örnekleri arasındadır. İkinci devrenin en belirgin biçimi olan olaysal-masala kısaca dönerek anlatılan **Morgenlandfahrt,** Novalis'in yazabileceği cinsten alaylı bir düş-öyküdür. Hem özü hem de barok oranlanışı bakımından **Glasperlenspiel,** Goethe'nin **Wilhelm Meister**'ını getirir akla. Gevşek dokusu, kopuk kopukluğu, kutsal yaşama oturmuşluğundaki naivlik, başka türlü anlatılması olanaksız olan şeyleri simgesel bir anlatımla verme çabası bakımından o da oldukça romantik bir yapıttır. Düşü, gizli simgesel diliyle, cam-tesbih oyunuyla, tüm bilgi alanını gizemli bir

biçimde birleştirmeyi başarabilmesi bakımından kesinlikle ormantiktir.

Hesse'nin düzyazısı yukarıda özetlenen üç devreyi geçirirken, yaratma eyleminin çevresinde döndüğü merkez hiç değişmemiştir. Bu merkez, topluma, onun ahlak değerlerine, onun kurumlarına karşı olan bireydir. Bu birey de Hesse'nin kendisidir. Hesse, büyük bir özlem içinde çocukluğunun yalın yaşamını anmısar. Acı veren uyanış yollarıyla birlikte gençliğini yeniden yaşar. Modern insanı, özellikle aydını ve sanatçıyı çökmekte olan bir ekinin çerçevesi içinde çizer. Bu konu için hiç durmadan değişen ortamlar yaratır. Batı Doğu'ya, sıradan gerçekler düşlerin büyüleyici dünyasına dönüşür. Orta Çağlarla uzak gelecek, şimdi ölçüsünde yakınlık ve gerçeklik kazanır. Bu akışkan, binbir çeşitli gene de sürekli olan bütün, Hesse'nin değişken yaşamının Odyssey'sini verir. Hesse'nin sanatının çağının damgasını taşıması, çöken bir ekin, ruhsal ve ahlaksal bir üzüntü ve aşırı bir yalnızlık çağının damgasını taşıması işte bundan, çok içten bir biçimde ben-merkezli bir sanat olmasındandır.

Hesse'nin 1917'den önceki başkişileri zayıf keşişlerdir. Yalnız düşlerle, beklemelerle ve umutlarla yaşayan ve gerçek önünde gerileyen estetlerdir bunlar daha çok. Kendine kapanmış, değişken huylu sanatçılar, ya da akraba-ruhlar olan bu kişiler müzminleşmiş bir kararsızlıkla eylem güçlerini yitirmiş ve kendilerini romantik bir hastalığa kaptırmışlardır. Bunlar, kendi yalnızlıkları içinde eriyip tükenmiş, yaşama ve sevme sanatına yabancılaşmış uyumsuzlar, yaşamdan çok az şey isteyip çok şey bekleyen yabancılardır. Hiç sonu gelmeyen bir sıkıntı ve umutsuzluğun içindedirler. Duygusal sinik

Lauscher'in, doğa çocuğu olacak Camenzind'in, gürültücü kompozitör Kuhn'un **(Gertrud)** giderek daha kararlı ressam Veraguth'un **(Rosshalde)** ve daha dayanıklı bir gezginci olan **Knulp**'un yaradılışı ve alınyazısı böyledir.

Demian-öncesi başkişilerin herbirinin kişiliği ve alınyazısının arkasında Hesse'nin kendisi dolaşmışsa da ondan sonra gelen on yıl içinde yazarla başkişi yavaş yavaş şiirsel bir otobiyografik eriyiş içinde birbirlerine karışır. Dikkafalı Klein, çılgın Klingsor ve özellikle Kurgarst'la umutsuz Steppenwolf'un romatizmalı başkişisi nerdeyse Hesse'nin kendi bedeninden, kendi ruhundan oluşmuşlardır. Oysa şimdi Hesse gibi, kendini-tanıma, kendini gerçekleştirme arayışı içinde olan bu yeni başkişiler uykularından uyanmış, alınyazalırını kendi ellerine almışlardır.

Belki ancak **Siddhartha, Narziss und Goldmund** ve **Glasperlenspiel**'de Hesse, kendini içine gömüldüğü kendi kişisel sorunlarından yeter ölçüde sıyırıp, sanatını, zamanın aşındırmasına karşı koyacak biçimde kalıplamayı, gerçekten büyük tüm sanatta bulunan daha evrensel anlamlardan bazılarını ona katmayı başarmıştır. Bununla birlikte **Steppenwolf** Hesse'nin, 'Zamanının' en kavrayıcı en büyüleyici 'belgesi' olarak acaipliği değil, Haller'in içinden çıktığı kuşağın nevrozudur; bu hastalık hiçbir zaman zayıf ve değersiz olanları değil, daha çok şaşmadan, ruhça en güçlü, yetenekçe en zengin olanları yakalayan bir hastalıktır.'

Joseph Mileck

Kaliforniya Üniversitesi,
Berkley.
Mart, 1963.

SİDDHARTHA

BİRİNCİ BÖLÜM

BRAHMİN'İN OĞLU

Evin gölgesinde, akarsuyun kıyısında, pırıl pırıl gün ışığındaki kayıkların yanında, korudaki ağaçların, incirlerin gölgesinde arkadaşı Govinda'yla birlikte büyüdü Brahmin'in yakışıklı oğlu Siddhartha. Suların kıyısında kurbanlar verir, kutsal sularda yıkanırken, güneşten yandı ince omuzları. Mango ağaçları arasında oynar, annesinin ninnilerini dinlerken, ya da babasından birşeyler öğrenir, bilge kişileri dinlerken gözlerinden gölgeler geçti. Çoktandır bilge kişilerin konuşmalarına katılıyordu Siddhartha; Govinda'yla tartışıyor, düşünme, düşüncede yoğunlaşma sanatını öğreniyordu. Sessizce Om çekmeyi çoktan öğrenmişti —bütün gücüyle soluk verirken, alnı arı bir ruhun ışıltısıyla pırıl pırıl, soluğunu içine çekerek o sözcüklerin sözcüğünü derinlerinden duyarak söylemeyi çoktan öğrenmişti. Atman'ı, o yıkılmaz evrenle bir olan Atman'ı varlığının derinliklerinde duymayı da biliyordu.

Bu akıllı, bilgiye susamış oğul mutlulukla dolduruyordu babasının yüreğini; büyüdüğünde önemli bir bilge kişi, bir rahip, Brahminler arasında bir prens olacaktı oğlu.

Yürüyüşüne, oturup kalkışına bakarken kıvanç vardı anasının yüreğinde: güçlü, yakışıklı, çevik, önünde büyük bir incelikle eğilen Siddhartha.

Dimdik başı, kral-bakışlı gözleri ve ince bedeniyle Siddhartha kentin dar sokaklarından geçerken genç Brahmin kızlarının yürekleri sevgiyle oynuyordu yerlerinden.

Oysa arkadaşı, Brahmin'in oğlu Govinda, herkesten çok seviyordu onu. Siddhartha'nın gözlerini, tertemiz sesini seviyordu. Yürüyüşünü, hareketlerindeki inceliği seviyordu; Siddhartha'nın yaptığı, söylediği herşeyi, herşeyinden çok alnını, ince, ateşli düşüncelerini, güçlü istemini, ulu amaçlara yönelişini seviyordu. Govinda onun sıradan bir Brahmin, tembel bir kurban görevlisi, büyülü sözler satan açgözlü bir tacir, kendini beğenmiş, boş bir konuşmacı, kötü yürekli, içten pazarlıklı bir keşiş, ya da kocaman bir sürü içinde aptal, iyi bir koyun olmayacağını biliyordu. Hayır, Govinda da istemiyordu bunu; onbinlerce benzeri olan başka bir Brahmin olmayı. Siddhartha'nın peşinden gitmek istiyordu o; sevgili, ulu Siddhartha'nın. Ve Siddhartha Tanrı olursa eğer, Tüm-Aydınlık'a katılırsa, o zaman Govinda, onun yoldaşı, dostu, kulu, mızrakçısı ya da gölgesi olarak izleyecekti kendisini.

Böylesine seviyordu herkes Siddhartha'yı. O herkese sevinç veriyor, mutlu kılıyordu herkesi.

Oysa Siddhartha kendisi mutlu değildi, kendisi sevinç duyamıyordu. İncir bahçesinin pembe-taşlı yollarında dolaşır, korunun mavimsi gölgelerinde oturup dinlenirken, ya da her gün günahlarından arınmak için yıkanırken, gölgeli mango korusunun derinliklerinde, büyük bir incelikle adakları yerine getirirken, herkesin sevdiği, herkese sevinç veren Siddhartha'nın kendi yüreği yoksundu sevinçten. Irmağın sularından, geceleri parıldayan yıldızlardan, güneşin eritici ışınlarından düşler, huzursuz düşün-

celer akıyordu içine. Kurbanların dumanlarından yükselip, Rig-Veda'nın dizelerinden çıkıp, yaşlı Brahminler'in öğretilerinden süzülüp gelen düşlerle bir ruh huzursuzluğu çöküyordu üstüne.

Huzursuzluğun filizlendiğini duyuyordu içinde Siddhartha. Babasının, anasının, arkadaşı Govinda'nın sevgilerinin bile kendisini mutlu kılamıyacağını, ona huzur veremiyeceğini, yetemiyeceğini, onu doyuramıyacağını sezmeye başlamıştı. Değerli babasıyla öteki öğretmenlerinin, bilge Brahminlerin, bütün bilgilerini, en iyi bilgilerini kendisine aktardıklarını, tüm bilgilerini olduğu gibi kendisinde aç bekleyen o dağarcıya döktüklerini biliyordu; gene de dağarcığın dolduğundan, aklının doyduğundan, ruhunun huzura erdiğinden, yüreğinin tek duracağından kuşkuluydu. Yıkanmalar iyiydi, ama suydu bu; günahları arıtmıyor, susamış bir kafayı doyurmuyor, üzgün bir yüreği avutmaya yetmiyordu. Kurbanlar, tanrılara adaklarda bulunmak iyi şeydi —ama herşey mi demekti? Kurbanlar mutluluk getiriyor muydu insana? Ya tanrılar? Dünyayı yaratan gerçekten Prajapati miydi? Dünyayı asıl yaratan yalnız Atman, yalnız O, değil miydi? Tanrılar da senin gibi, benim gibi ölümlü yaratılmış değiller miydi? O zaman tanrılara kurbanlar adamak iyi, doğru, akıllıca ve değer bir davranış mıydı? Atman'dan, Tek-Olan'dan başka kime yaraşırdı kurban adamak, övgülerde bulunmak? İnsanın Benlik'inden, özünden, herkesin içinde taşıdığı ölümsüzlükten başka nerede olabilirdi Atman, nerede bulunurdu; ölümsüz yüreği başka nerde çarpardı? Ama bu Benlik, bu öz, neredeydi? Et ya da kemik, düşünce ya da bilinç olamazdı bu! En bilge kişiler böyle sanıyorlardı oysa. Nerdeydi öyleyse? Kendi'ne, Atman'a yaklaşmaya çalışmak

—denemeye değecek başka birşey var mıydı? Kimse göstermiyordu bu yolu, kimse bilmiyordu —ne babası, ne öğretmenleri, ne bilge kişiler ne de kutsal ezgiler. Brahminlerle onların kutsal kitapları herşeyi, ama herşeyi biliyordu; herşeye el atmışlardı —dünyanın yaratılışını, dillerin, yiyeceklerin, soluk alıp vermenin, duyuların düzenlenişinin, Tanrıların edimlerinin nasıl doğduğunu biliyorlardı. Akılları durduracak kadar çok şey biliyorlardı —oysa önemli birşeyi, önemli olan tek şeyi bilmedikten sonra, bütün bunları öğrenmek neye yarardı?

Kutsal kitaplardaki dizelerin çoğunda, en çok da Sama-Veda'nın bütün Upanishad'larında sözü ediliyordu özdeki bu şeyin. Şöyle diyordu Upanishad'lar: «Ruhumuzdur tüm dünya.» Deniyordu ki insan uyuduğu zaman kendi öz varlığına iner, Atman'da yaşar. İnanılmaz bir bilgelik vardı bu dizelerde; bilgelerin tüm bilgisi, arıların topladığı bal gibi saf, özlü, büyüleyici bir dille anlatılmıştı burda. Hayır, ermiş Brahminlerin kuşaklar boyu toplayıp sakladıkları bu başdöndürücü bilgi yığını kolayca bir yana atılamazdı. Ama bu derin sözleri yalnız bilmekle kalmayıp onları yaşamlarında uygulayan Brahminler, keşişler, bilge kişiler ya da dünyadan el etek çekenler neredeydiler? Uykularında Atman'a erip de onu uyanıkken, yaşarken, konuşurken, her yerde her eylemde sürdürebilen o talihliler neredeydi şimdi? Birçok değerli Brahmin tanıyordu Siddhartha, en çok da —kutsal, bilgili, saygıdeğer— babasını. Beğenilecek bir insandı babası; ölçülü, soylu. İyi bir yaşamı vardı; sözleri bilgelik doluydu, ince, soylu düşünceleri vardı —böylesine çok şey bilen babası mutluluk içinde miydi, huzurlu muydu? O da hiç durmadan arayan biri, doymak bilme-

yen bir insan değil miydi? O da dindirilmez bir susuzluk içinde hiç durmadan kutsal kaynaklara, kurbanlara, kitaplara, Brahminler'in tartışmalarına koşmuyor muydu? O lekesiz insan her yeni günle neden yeniden günahlarını yıkamaya, kendisini arıtmaya koşmalıydı? Atman yok muydu içinde? Kaynağı kendi yüreğinde bulamıyor muydu? İnsan Kendi içinde bulmalıydı kaynağı, kendisi sahibolmalıydı ona. Bunun dışında herşey bir arayıştı — bir sapma, bir yanlış.

Bunlardı işte Siddhartha'nın düşündükleri; susuzluğu, acısı buydu, onun.

Chandogya-Upanishad'lardan öğrendiği bir sözü sık sık tekrarlıyordu. «Gerçekten de Brahman'ın adı Satya'dır. Gerçekten de bunu bilen her gün cennete girer.» Çok yakın görünüyordu çoğu zaman —cennet— ama hiç bir zaman tam olarak ulaşamamıştı ona, susuzluğunu hiç gideremeyişti. Tanıdığı, öğretilerinden yararlandığı bilge kişiler arasında da ona —cennete— bütünüyle ulaşmış tek bir kişi yoktu —sonsuz susuzluğunu giderebilmiş tek bir kişi.

«Govinda,» dedi Siddhartha arkadaşına, «Govinda, gel birlikte banyan ağacına kadar gidelim. Oturup düşüncede yoğunlaşalım.»

Banyan ağacına kadar gidip birbirlerinden yirmi adım uzağa oturdular. Om çekmeye hazırlanmak üzere otururlarken Siddhartha alçak sesle şu dizeleri okudu:

«Om yaydır, ruhsa ok,
Okun ereği Brahman
Göz kırpmadan nişan alınacak.»

Düşünme eylemi için ayrılan zaman geçtikten sonra Govinda ayağa kalktı. Akşam olmuştu. Akşam dualarını yerine getirme zamanıydı. Siddhartha'ya seslendi. Cevap gelmedi Siddhartha'dan. Uzaklarda kaybolmuş bir halde oturuyordu Siddhartha, gözleri ufukta bir noktaya dikilmişti, dişlerinin arasından dilinin ucu görünüyordu. Soluk almıyor gibiydi. Düşünceler içinde kaybolmuş, öylece oturakalmıştı. Om'u düşünüyordu, ruhu Brahman'a yönelmiş bir oktu.

Bir keresinde Siddhartha'nın kentinden bazı Samana'lar geçti. Başıboş dolaşan bu asetikler, zayıf, yıpranmış üç kişiydiler, ne gençtiler, ne yaşlı; omuzları toz, kan içindeydi, nerdeyse çırılçıplaktılar, güneşte kavrulmuş, yalnız, yabanıl, düşman görünüşlüydüler —insanların parlak dünyasında yaşıyan kemikli çakallar. Çevrelerinde sessiz bir tutku, insanı bitiren bir çalışma, kendine acımayı bilmeme havası vardı.

Akşam, düşünceye dalma eyleminden sonra, Siddhartha Govinda'ya, «Yarın, dostum, Siddhartha Samanalar'a katılıyor. Samana oluyor Siddhartha,» dedi.

Bu sözleri duyan Govinda sapsarı kesildi; arkadaşının yüzünde, yayından fırlamış okun kararlılığı ve kesinliği okunuyordu. Govinda arkadaşının ilk baktığında birşeyin başlamakta olduğunu anladı. Siddhartha kendi seçtiği yoldan gidecekti; alınyazısı gerçekleşiyordu, ve Siddhartha'nın alınyazısıyla birlikte kendi alınyazısı oluşuyordu. Kuru bir muz kabuğu gibi sarardı. «Ama Siddhartha,» diye bağırdı. «Baban izin verir mi buna?»

Siddhartha yeni uyanmış gibi baktı ona. Go-

vinda'nın ruhunu bir şimşek hızıyla okudu; endişesini, alınyazısına boyun eğişini gördü.

«Sözcükleri boşuna harcamayalım, Govinda,» dedi fısıldayarak. «Yarın gün doğarken Samanalar gibi yaşamaya başlayacağım. Bir daha konuşmayalım bu konuda.»

Siddhartha babasının bir hasır üstünde oturduğu odasına girdi. Babasının tam arkasına gelinceye dek yürüdü ve o geldiğini hissedinceye dek öylece ayakta bekledi. «Sen misin Siddhartha?» diye sordu Brahmin. «Hadi söyle, söylemek istediğini.»

Şöyle dedi Siddhartha: «İzninizle baba, yarın evinizden ayrılıp asetiklere katılacağımı bildirmeye geldim size. Samana olmak istiyorum. Babamın buna karşı koymayacağına inanıyorum.»

Brahmin öyle uzun bir süre konuşmadı ki, küçük pencereden yıldızlar geçti, yıldızların yerleri, konumları değişti, ancak ondan sonra bozuldu odadaki sessizlik. Oğul, kolları önde kavuşturulmuş, sessiz, hareketsiz duruyordu. Baba da sessiz, hareketsiz hasırın üstünde oturuyor ve gökyüzünde yıldızlar yürüyordu. Sonra konuştu babası: «Sert, öfkeli sözler etmek Brahminlere yakışmaz, ama yüreğimde hüzün var. Bu isteği ikinci kez duymak istemem senden.»

Yavaşça doğruldu Brahmin. Siddhartha kollarını kavuşturmuş, öylece, sessiz duruyordu.

«Neden bekliyorsun?» dedi babası.

«Neden beklediğimi biliyorsunuz,» diye yanıtladı onu Siddhartha.

Babası, üzüntülü, odadan çıktı, gidip yatağına uzandı.

Bir saat geçti, uyuyamadı. Yerinden kalktı, dolaştı, sonra evden dışarı çıktı. Odanın küçük pen-

ceresinden içeriye baktı. Kolları kavuşturulmuş, öylece hareketsiz duran Siddhartha'yı gördü. Soluk renkli giysisinin dalgalanışı görünüyordu. Yüreğine ağırlık çöktü, yatağına döndü.

Bir saat daha geçti, gene uyuyamayınca kalktı Brahmin, biraz odada dolaşıp gene dışarı çıktı; ayın çıkmış olduğunu gördü. Pencereden içeriye baktı. Siddhartha orada hareketsiz duruyordu, kolları önünde kavuşturulmuştu, çıplak bacaklarının üstüne ayışığı vuruyordu. Yüreği ağırlaştı, yatağına döndü baba.

Bir saat sonra gene gitti oraya, iki saat sonra gene baktı pencereden. Siddhartha'nın orda, ayışığında, yıldızların ışığı altında, karanlıkta öylece durduğunu gördü. Sonra sessizce gene geldi, her saat başı baktı, Siddhartha'nın kımıldamadan durduğunu gördü. Yüreği öfkeyle, tasayla, korkuyla, üzüntüyle doldu.

Gecenin son saatinde, gün ağarmadan önce bir kez daha geldi, odaya girdi, delikanlının hâlâ öylece orada durduğunu gördü. Büyümüş, yabancılaşmış gibi göründü Siddhartha gözüne.

«Niçin bekliyorsun?» diye sordu.

«Niçin olduğunu biliyorsunuz.»

«Gün doğuncaya, öğleye, akşama dek bekleyecek misin böyle?»

«Durup bekleyeceğim.»

«Yorulacaksın.»

«Yorulacağım.»

«Uyuyakalacaksın, Siddhartha.»

«Uyumayacağım.»

«Öleceksin Siddhartha.»

«Öleceğim.»

«Babanın sözünü dinlemektense ölmeyi yeğliyor musun?»

«Siddhartha her zaman babasının sözünü dinlemiştir.»

«Öyleyse isteğinden vazgeçeceksin?»

«Siddhartha babasının kendisine söylediği şeyi yapacaktır.»

Günün ilk ışıkları odaya girdi. Brahmin, Siddhartha'nın dizlerinin hafiften titrediğini gördü, ama yüzünde en küçük bir titreme yoktu, gözleri uzaklara dikilmişti. Babası o zaman Siddhartha'nın artık kendisiyle birlikte orada kalamayacağını, çoktan kendisinden koptuğunu anladı.

Yavaşça Siddhartha'nın omuzuna dokundu.

«Ormana gider, Samana olursun,» dedi. «Ormanda mutluluk bulursan dön, bana da öğret. Umutkırıklığına uğrarsan, dön gel, birlikte gene Tanrılara adaklar sunarız. Şimdi git, anneni öp, nereye gittiğini söyle ona. Benimse nehre gidip ilk duaları okuma vaktim geldi.»

Eli, oğlunun omuzundan düştü, sonra dışarı çıktı. Siddhartha yürümeye çalıştı, sendeledi. Kendini toparladı, eğilip selâm verdi babasına, kendisine söylenenleri yapmak için annesinin yanına gitti.

Hissizleşmiş bacaklarıyla, şafak vakti hâlâ uyumakta olan kentten sessizce ayrılırken, son kulübeden iki büklüm bir gölge çıktı ve bu yolcuya katıldı. Bu, Govinda'ydı.

«Geldin,» dedi Siddhartha.

«Geldim,» dedi Govinda.

SAMANALAR'LA

O gün akşama doğru Samanalar'a yetiştiler, aralarına katılma isteklerini ve onlara bağlılıklarını bildirdiler ve kabul edildiler.

Siddhartha giysilerini yoldan geçen yoksul bir Brahmin'e verdi; yalnız peştemalı ve toprak renkli, dikişsiz üstlüğüyle kaldı. Günde bir kez yemek yiyor, pişmiş hiç bir şeyi ağzına sürmüyordu. Ondört günlük oruç tuttu, yirmidört günlük oruç tuttu. Bacaklarından, yanaklarından et, kan çekildi. Büyüyen gözbebeklerinde garip düşler yankılanıyordu. İnce parmaklarının ucunda, tırnakları iyice büyüdü, çenesinde diken gibi bir sakal uzadı. Kadınlara rastladığında gözlerinde donuk bir bakış beliriyordu; iyi giyinmiş insanlarla dolu bir kentten geçerken dudakları nefretle kasılıyordu. İş peşinde koşan tüccarlar, ava giden prensler, ölülerinin üstünde ağlayan yaslı insanlar, kendilerini satan orospular, hastalara bakan hekimler, ekim gününü kararlaştırmakta olan keşişler, çocuklarını avutan analar gördü —bunların hiç birisi dönüp bakmağa bile değmezdi, herşey yalandı, yalan kokuyordu; bunların hepsi, duyuların, mutluluğun, güzelliğin yanılsamalarıydı. Hepsi çürüyecekti. Acı bir tadı vardı dünyanın. Yaşam acıyla doluydu.

Siddhartha'nın tek bir amacı vardı; boşalmak,

susuzluktan, tutkulardan, düşlerden, zevkten ve üzüntülerden arınmak. Benlik'ini öldürmek. Ben olmaktan çıkmak, arınmış bir yüreğin dinginliğini tatmak, salt düşünceye varmak— buydu amacı. Benlik bütünüyle ele geçirilip öldürüldü mü, tüm tutkular, arzular susacaktı; işte o zaman en son şey, Varlığın artık Ben olmayan iç özü —o büyük sır— uyanacaktı!

Acı ve susuzluk içinde, yakıcı güneşin ışınları altında kımıldamadan duruyordu Siddhartha; artık acı ve susuzluk duymayacak duruma gelinceye dek duruyordu. Kımıldamadan öylece duruyordu yağmurda; yağmur suyu saçlarından titreyen omuzlarına, donan kalçalarına, bacaklarına süzülerek iniyordu. Oysa Siddhartha asetik omuzları, bacakları, artık acı duymayacak duruma gelinceye, uyuşuncaya, taşlaşıncaya dek duruyordu öyle. Dikenlerin ortasında bağdaş kurup oturuyordu. Acılar içindeki teninden kanlar süzülüyor, kapanmaz yaralar açılıyordu. Siddhardtha gene de hareketsiz duruyordu, kan kesilinceye, dikenlerin acısını duymayacak duruma gelinceye dek öylece oturuyordu.

Siddhartha dimdik oturup soluğunu tutma alıştırması yapıyor, soluğunu en aza indiriyor, sonunda bütün bütün tutuyordu. Soluğunu içine çekerken kalp atışlarını yavaşlatmayı, azaltmayı, çok az ya da hemen hemen hiç duyulmayacak duruma gelinceye dek azaltmayı öğreniyordu.

Samanalar'ın en yaşlısı, Siddhartha'ya benliğini yadsımayı Samanalar'ın kurallarına göre düşüncede yoğunlaşmayı öğretiyordu. Bambu ormanının üstünden bir balıkçıl kuşu geçti; Siddhartha balıkçılı içine aldı, ormanların, dağların üstünden uçtu, kendisi balıkçıl oldu, balık yedi, balıkçılın açlığını

yaşadı, onun diliyle konuştu, balıkçılın ölümünü öldü. Kumsalda bir çakal ölüsü vardı; Siddhartha'nın ruhu yavaşça onun içine süzüldü, ölü bir çakal oldu Siddhartha; kumsala uzandı, şişti, koktu, çürüdü; sırtlanlar gelip parçaladı, akbabalar gagaladı onu, iskeleti çıktı, toz olup havaya karıştı. Sonra Siddhartha'nın ruhu dönüp geldi; ölmüş, çürümüş, toz olmuş; yaşam çevriminin acılı çizgisini tanımış olarak. Hayat çevriminin sona erdiği, tüm nedenlerin sustuğu, acısız bütünlüğün başladığı uçurumun kenarında bekleyen bir avcı gibi yepyeni bir açlıkla bekliyordu Siddhartha. Duyularını susturdu, belleğini öldürdü, kendi Benlik'inden binbir değişik biçimde sıyrılıp çıktı. Hayvan oldu, leş oldu, taş, ağaç, su oldu, her seferinde yeniden uyandı. Güneş, ay doğup parladıkça o gene kendisi oluyor, hayat çevriminin içine itiliyor, susuzluğunu dindiriyor, ama yeniden, yeniden susuzluk duyuyordu.

Siddhartha Samanalar'dan çok şey öğrendi; Benlik'ini yok etmenin çeşitli yollarını öğrendi. Benliğini yadsıma yolunda acı duyarak, bu acıya isteyerek katlanıp sonra acıyı yenerek, açlık, susuzluk, yorgunluk duyarak ilerledi. Benliğini yadsıma yoluda düşüncede yoğunlaşarak, kafasını tüm imgelerden temizliyerek ilerledi. Bu ve buna benzer başka yollarda yürümeyi, gerçekten, iyice öğrendi. Benliğini binlerce kez yitirdi ve günlerce yokluk içinde kaldı. Ne var ki bu yollar onu benliğinden çıkarıyor ama sonunda gene hep kendisine getiriyorlardı. Siddhartha Benlik'inden binlerce kez kaçsa, yokluk içinde kalsa, hayvan, taş olarak yaşasa da, dönüş kaçınılmazdı; gün ya da ay ışığında, gölgede ya da yağmur altında kendisini bulduğu, bir kez daha Kendisi, Siddhartha olduğu o ağır hayat çevriminin

sıkıntısından kurtulamıyordu.

Yanıbaşında Govinda vardı; gölgesi Govinda; o da aynı yollardan yürüyor, aynı çabaları gösteriyordu. İşlerinin, yaptıklarının gerektirdikleri dışında hemen hemen hiç konuşmuyorlardı birbirleriyle. Kimi zaman kendilerine ve hocalarına yiyecek istemek için birlikte dolaşıyorlardı köylerde.

Bu yolculuklardan birine çıkarken Siddhartha, 'Ne dersin, Govinda?» diye sordu, 'Birazcık ilerledik mi? Amacımıza ulaştık mı?'

'Öğrendik, daha da öğreniyoruz,' diye yanıtladı Govinda. 'Büyük bir Samana olacaksın sen Siddhartha. Bütün alıştırmaları çabucak öğrendin. Yaşlı Samanalar seni beğenip övdüler. Bir gün ermiş bir kişi olacaksın Ey Siddhartha!'

'Bana öyle gelmiyor, dostum.' dedi Siddartha. 'Samanalar'dan şimdiye dek öğrendiklerimi genelevlerin bulunduğu yerlerde, yük taşıyanların, zar atanların arasında daha çabuk, daha kolay öğrenebilirdim.'

Govinda, 'Siddhartha şaka ediyor.' dedi. 'O zavallıların arasında düşüncede yoğunlaşmayı, soluğunu tutmayı, açlığa, acılara karşı duyularını susturmayı nasıl öğrenebilirdin?'

Ve Siddhartha kendi kendine konuşuyormuş gibi alçak bir sesle, 'Düşüncede yoğunlaşmak da nedir?' dedi. 'Gövdeni terketmek nedir ki?Nedir oruç tutmak? Soluğunu tutabilmekte ne var? Benlik'ten kaçıştır bunlar, Benlik'inin verdiği acıdan bir süre için kaçıp kurtulmaktır. Yaşamın acısına, aptallıklarına karşı geçici, hafifletici bir çaredir. Bir sığır çobanı da bir handa birkaç tas pirinç şarabı, ya da hindistan sevizi sütü içtiği zaman aynı kaçış içindedir, geçici uyuşturucusunu almaktadır, ya da ge-

çici bir bakış içindedir. Pirinç şarabı tasının üstüne yığılıp sızdığı zaman, o da Siddhartha'yla Govinda'nın uzun alıştırmalarla kendi bedenlerinden çıkıp yolluk içinde yaşadıkları zaman buldukları şeyi bulur. İşte böyle Govinda.'

Govinda, 'Böyle diyorsun ama dostum,' dedi 'gene de biliyorsun ki ne Siddhartha sığır çobanıdır, ne de Samanalar sarhoş. İçenler gerçekten bir kaçış içindedirler gerçekten de kısa bir kopuş, bir dinlenme duyarlar ama bu yanılsamadan kurtulup gerçeğe döndüklerinde herşeyi eskiden bıraktıkları gibi bulurlar. Bilgelik kazanmamışlardır, bilgi kazanıp yükselmemişlerdir.'

Siddartha bütün yüzüne yayılan bir gülüşle yanıtladı: 'Bilmiyorum. Hiç sarhoş olmadım. Ama ben, Siddhartha, alıştırmalarımda, düşüncede yoğunlaşmalarımda ancak çok kısa süreli bir dinlenme duyuyorum ve bilgelikten, kurtuluşa ermekten ana rahmindeki bir bebek kadar uzağım, işte yalnız bunu biliyorum, Govinda.'

Başka bir keresinde de Siddhartha'yla Govinda hocaları ve arkadaşları için yiyecek istemek için korudan çıkarlarken Siddhartha konuşmaya başladı ve şunları söyledi: 'Doğru yolda mıyız, Govinda, ne dersin? Bilgileniyor musuyuz? Kurtuluşa eriyor muyuz? Yoksa kısır döngüden kurtulduğumuzu sanan bizler kısır döngüler içinde dönüp duruyor muyuz, ha?'

Govinda, 'Çok şey öğrendik Siddhartha'. dedi. 'Daha da öğrenilecek çok şey var. Aynı yerde dönüp durmuyoruz, yükseliyoruz. Yolumuz döne döne yükselen bir yol; şimdiye dek birkaç kat yükseldik.'

Siddhartha şöyle yanıtladı onu: 'En yaşlı Samana, en değerli hocamız kaç yaşında dersin?'

Govinda, 'Öyle sanıyorum ki en yaşlısı altmışın-

da var.' dedi.

O zaman Siddhartha, 'Altmış yaşında ama Nirvana'ya erememiş daha. Yetmişine, seksenine gelecek; seninle ben de onun kadar yaşlanacağız; oruç tutup, beden hareketleri yapıp düşüncede yoğunlaşacağız, ama gene de Nirvana'ya erişemeyeceğiz, ne o, ne de biz. Bana öyle geliyor ki Govinda, bütün Samanalar'ın arasında bir teki bile Nirvana'ya erişemeyecek. Avuntular buluyoruz, kendimizi kandıracak oyunlar öğreniyoruz, ama asıl şeyi, asıl yolu - bulamıyoruz.' dedi.

'Böyle korkunç şeyler söyleme Siddhartha' dedi Govinda, 'bu kadar bilgili kişi, bunca Brahmin, bunca sofu ve değerli Samana, bunca arayıcı, kendini iç yaşama adamış bunca kişi arasında birisinin bile doğru yolu bulamaması nasıl olur?'

Oysa Siddhartha hüzünlü olduğu ölçüde alaylı, yumuşak, biraz acı, biraz iğneleyici bir sesle şöyle konuştu : 'Govinda, arkadaşın, bunca zamandır seninle birlikte izlediği Samanaların yolundan yakında ayrılacak. Susuzum ben, Govinda, Samanaların bu uzun yolunda susuzluğumda hiçbir azalma olmadı. Bilgiye her zaman susadım, her zaman sorularla doluydu kafam. Yıllar yılı Brahminlere, Vedalara sordum sorularımı. Bu soruları su aygırlarına, şempanzelere sorsam, belki de aynı ölçüde iyi, akıllıca ve kutsal birşey yapmış olurdum Govinda. Şu gerçeği bilmek için çok uzun zaman harcadım, daha da harcayacağım Govinda : insan hiçbirşeyi bilemez. Şuna inanıyorum ki herşeyin özünde bilme diyemiyeceğimiz birşey yatıyor. Bir tek bilgi var, dostum. O da her yerde olan, Atman'dır, sende, bende, her yaratıkta olan Atman; artık inanmaya başlıyorum ki bu bilginin en amansız düşmanı öğrenmek

isteyen kişi, öğrenmektir.

Bunun üstüne Govinda olduğu yerde kalakaldı, ellerini havaya kaldırarak, 'Böyle konuşarak dostunu üzme Siddhartha,' dedi. 'Gerçekten, söylediklerin üzüyor beni. Siddhartha, söylediğin gibi, bilgi yoksa, düşünü, kutsal dualarımızın, Brahminlerin saygı değerliğinin, Samanalar'ın kutsallığının, anlamı kalır mı o zaman? Siddhartha herşey ne olur, yeryüzünde kutsal olan ne kalır, neye kutsal ya da değerli deriz o zaman?'

Govinda kendi kendine Upanishadlar'dan bir dize mırıldandı :

«Düşünceli, temiz ruhu Atman'a gömülen kişi
Sözcüklerle anlatılamayacak bir mutluluğa erer.»

Siddhartha sustu sözcükleri düşündü, Govinda'nın söyledikleri üzerinde uzun uzun düşündü, dizeleri sonuna dek düşündü.

Doğru, diye düşünüyordu başı öne eğik; bize kutsal görünen şeylerden ne kalıyor geriye? Ne kalıyor? Ne korunabiliyor? Sonra hiç bir şey der gibi başını iki yana salladı.

Bir keresinde de, gençlerin artık üç yıldır Samanalarla yaşadığı, heryeşi paylaştıkları bir sırada çeşitli yerlerden bir söylenti, bir bildiri geldi kulaklarına. Gotama denen, aydın bir kişi çıkmıştı ortaya; Buddha. Bu kişi kendi içinde dünyanın acılarını yenmiş, yeniden doğuş çevrimini durdurmuştu. Çevresinde izleyicileriyle dolaşan, malsız, mülksüz, evsiz, karısı olmadan, bir asetiğin sarı üstlüğü içinde, ama alnı yukarda dolaşan, ermiş bir adam; ülkeyi baştan başa dolaşıp va'z veriyormuş; Brahminler'le prensler onun önünde boyun eğiyor, öğrenci-

leri oluyorlarmış.

Bu bildiri, bu söylenti, bu öykü şurda burda duyuluyor, yayılıyordu. Kent'te Brahminler, ormanda Samanalar bundan söz ediyorlardı. Buddha adı, bazan iyi, bazan kötü denerek, bazan övgülerle, bazan aşağılamalarla hiç durmadan kulaklarına geliyordu gençlerin.

Bu tıpkı, bir ülkeyi veba salgını kasıp kavururken sözleri ve soluğuyla hastaları iyi ediveren birisinin, aydın, bilge bir kişinin bulunduğu söylentilerinin çıkması gibiydi. Söylenti ülkeye yayılıp herkesin ağzına düştüğünde birçoklarının buna inanıp birçoklarının inanmamasına benziyordu. Oysa birçok kişi de hemen yollara düşüp o bilge kişiyi, kurtarıcıyı aramağa koyulurdu. Buddha, Gotama, Sakya'ların soyundan gelen o bilge kişi hakkındaki bu mutlu söylenti de işte tıpkı böyle yayılmıştı ülkenin her yanına. İnananlar onun büyük bir bilgiye sahib olduğunu söylüyorlardı; o, önceki yaşamları hatırlıyordu, Nirvana'ya ermişti, çevrime hiç kaptırmamıştı kendisini, biçimlerin o dertli ırmağına düşmüyordu artık. Onun hakkında birçok olağanüstü ve inanılmaz şey söyleniyordu; harikalar yaratıyordu o, şeytanı altetmişti, Tanrılarla konuşmuştu. Öte yandan düşmanlarıyla ona inanmayanlar bu Gotama'nın başıboş bir dolandırıcı olduğunu söylüyorlardı; günlerini zevk içinde geçiriyor, kurbanları aşağılıyordu; bilgelikten uzak; ne dualardan, ne de bedenini öldürmekten haberi var, diyorlardı.

Buddha hakkındaki bu söylentiler çok ilginçti; büyüleyici bir yanı vardı duyulanların. Dünya hastaydı, yaşam zordu ve işte yeni bir umut belirmişti. Yepyeni, rahatlatıcı, yumuşak, güzel umutlarla dolu bir haberci vardı ortada. Heryerde Buddha hakkın-

da söylentiler dolaşıyordu. Hindistan'ın dörtbir yanındaki gençler bunları dinliyor, kendilerini bekleyiş ve umut içinde buluyorlardı. Köydeki, kentteki Brahminlerin oğulları arasında ondan, Aydın'dan, Sakyamuni'den haber getiren her hacı, her haberci sevinçle karşılanıyordu.

Söylentiler, ormandaki Samanalar'a, Siddhartha'ya, Govinda'ya, dek her küçük damlası umut yüklü, kuşku yüklü, parça parça ulaştı. Samanaların en yaşlısı bu söylentiden hoşlanmadığından pek sözü edilmiyordu bunların. Büyük Samana, bu Buddha denen kişinin eskiden bir asetik olduğunu, ormanda yaşadığını, sonra zevke, safaya ve dünya zevklerine döndüğünü duymuştu ve Gotama'ya hiç inanmıyordu.

Govinda bir gün arkadaşına, 'Ey Siddhartha', demişti, 'bugün köye indim, bir Brahmin beni evine çağırdı; o evde Magadha'dan bir Brahmin oğlu vardı. Buddha'yı kendi gözleriyle görmüş, vazını dinlemiş. Doğrusunu istersen içim kabardı. şöyle düşündüm: 'İnşallah, Siddhartha'yla ben de o Eksiksiz Kişi'nin dudaklarından dökülen bilgileri duyabileceğimiz günleri görürüz, dedim. Dostum, biz de oraya gidip Buddha'nın kendi ağzından dinleyelim mi öğrettiklerini?'

Siddhartha şöyle dedi : 'Hep Govinda'nın Samanalar'la kalacağını sanırdım. Her zaman amacının, altmış yetmiş yaşına gelip de halâ Samanalar'ın öğrettiği sanatları, alıştırmaları yinelemek olduğunu sanırdım. Ama bak, ne kadar az tanıyormuşum Govinda'yı! Yüreğinde olanları ne az biliyormuşum! Demek, dostum, yeni bir yola atılmak, gidip Buddha'nın öğreteceklerini dinlemek istiyorsun.'

Govinda, 'Benimle alay etmek hoşuna gidiyor.

Alay etsen de aldırmam, Siddhartha! Sende de onun öğrettiklerini dinleme isteği, arzusu yok mu? Sonra, bir zamanlar sen de bana artık Samanaların yolundan gitmek istemiyorum dememiş miydin?' dedi.

Bunun üzerine Siddhartha güldü ve sesinde hafif bir hüzünle alay karışık, dedi ki: 'İyi söyledin Govinda, iyi hatırlıyorsun, ama sana söylediğim başka birşeyi daha hatırlaman gerekir — öğretilere, bilgilere artık inanmadığımı, öğretmenlerden bize gelecek şeylere inancımı hemen hemen yitirdiğimi. Gene de, peki dostum, bu yeni öğretiyi de dinlemeğe hazırım; yüreğimde öğretilerin en iyi meyvalarını artık tattığımız inancı olsa da, peki.'

Govinda, 'Kabul ettiğine çok sevindim' diye yanıtladı, 'Ama söyle bana, söylediklerini duymadan, Gotama'nın öğreteceklerini duymadan, en iyi meyvaları tattığımızdan nasıl emin olabiliriz?'

Siddhartha, 'Bu meyvayı tadalım, bundan sonrakilere de hazır olalım Govinda,' dedi. 'Gotama'ya borçlu olduğumuz bu meyva, onun bize Samanalar'dan ayrılma isteğini vermiş olmasıdır. Daha başka, daha iyi meyvaların bulunup bulunmadığını da sabırla bekleyip görelim.'

Aynı gün Siddhartha en yaşlı Samana'ya onlardan ayrılmak istediklerini bildirdi. Yaşlı adama, gençlere, öğrencilere yaraşır bir incelik ve alçak gönüllülükle söylemişti bunu. Oysa yaşlı adam, her iki gencin de kendisinden ayrılmak istemelerine kızdı, sesini yükseltip adamakıllı azarladı. onları.

Govinda irkilmişti, oysa Siddhartha ağzını Govinda'nın kulağına dayayıp şunları fısıldadı. 'Bak, şimdi, bu yaşlı adama ondan birşeyler öğrendiğimi göstereceğim.'

Samana'nın yanında, başı dimdik, öylece durdu, gözlerini gözlerine dikti, bakışlarıyla onu yakaladı, uyuşturdu, susturdu, istemini yendi, sessizce ona kendi isteğini kabul ettirdi. Yaşlı adam sustu, gözleri donakaldı, istemi yıkıldı. kolları yana sarktı, Siddhartha'nın büyüsü altında güçsüzleşti. Siddhartha'nın düşünceleri yaşlı adamın düşüncelerine egemen oldu; yaşlı adam onun buyurduklarından başka birşey yapamazdı artık. Böylece yaşlı adam birkaç kez eğildi, onları kutladı, kekeleyerek iyi yolculuklar diledi. Gençler iyi dileklerle teşekkür ettiler, eğilerek selâmına karşılık verip yanından ayrıldılar.

Yolda Govinda, 'Siddhartha, sen Samanalar'dan sandığımdan da çok şey öğrenmişsin.' dedi. 'Yaşlı bir Samana'yı uyuşturmak güç, ama çok güç iştir. Gerçekten biraz daha kalmış olsaydın su üstünde yürümeyi de öğrenecektin yakında.'

'Su üstünde yürümek isteyen kim?' dedi Siddhartha. 'Bırak, yaşlı Samanalar böyle oyunlarla avutsunlar kendilerini.'

GOTAMA

Savathi kentinde Yüce Buddha'nın adını her çocuk bilir; her ev, Gotama'nın sessizce dilenen izleyicilerin sadaka kabını doldurmaya hazır beklerdi. Kentin yakınlarında, Gotama'nın en çok sevdiği yer, Jetavana korusu vardı; bu koruyu Buddha'ya, onun izleyicilerine ve Yüce Buddha'ya inanan zengin tüccar Anathapindika armağan etmişti.

İki genç asetik, Gotama'nın kaldığı yeri ararken duydukları öyküler ve sorularına verilen cevaplarla bu bölgeye yönelmişlerdi; Savathiye vardıklarında önünde durup sessizce dilenmek istedikleri ilk evde kendilerine hemen yiyecek verilmişti. Verilenleri yediler; Siddhartha kendilerine yiyecek veren kadına şunları sordu:

'İyi yürekli kadın, biz Buddha'nın, o Yüce Kişi'nin nerede oturduğunu öğrenmek istiyoruz; biz aslında ormandan gelen iki Samanayız; o Kusursuz Kişi'yi görmek, öğretilerini kendi ağzından dinlemek için geldik.'

Kadın şunları söyledi: 'Doğru yere gelmişsiniz, ey ormandan gelen Samanalar. O Yüce Kişi Jetavana'da, Anathapindika'nın bahçesinde oturur. Geceyi orada geçirebilirsiniz ey yolcular, çünkü onun öğretilerini kendi ağzından duymak için buraya akan sayısız insana yetecek kadar yer vardır orada.'

Bunları duyan Govinda çok sevindi ve coşkuyla şunları söyledi: 'A, öyleyse aradığımızı bulduk, demektir, yolculuğumuz sona erdi. Ama söyle bize ey yolcuların anası, Buddha'yı tanıyor musun? Kendi gözlerinle gördün mü onu hiç?'

Şöyle konuştu kadın: 'O Yüce Kişi'yi birçok kez gördüm. Birçok gün sarı üstlüğü içinde sokaklardan sessizce geçerken, evlerin kapısında konuşmadan sadaka kabını uzatırken, ve dolu tasıyla evine dönerken gördüm onu.'

Govinda büyülenmiş gibi dinliyordu; daha birçok şey sormak, birçok şey öğrenmek istiyordu, ama Siddhartha ona gitmeleri gerektiğini hatırlattı. Şükranlarını bildirip ayrıldılar. Yolu sormak bile gerekmiyordu; çünkü birçok yolcu, Gotama'nın izleyicilerinden birçok keşiş Jetavana'ya doğru akıyordu. Gece oraya vardıktan sonra bile hiç durmadan yeni gelenler oldu. Bunların sığınacak bir yer isteyen sesleri, yeri bulduktan sonra yerleşmeleri uzun süre dinmedi. Ormanda yaşamaya alışık olan iki Samana çabucak ve gürültü etmeden yatacak bir yer buldular ve orada sabahladılar.

Gün doğarken Buddha'ya inananların sayısını ve geceyi orada geçirenleri görüp şaşırdılar. O görkemli korunun yollarında sarı üstlükleri içinde sayısız keşiş dolaşıyordu. Şurada burada ağaçların altına oturmuşlar, ya düşüncede yoğunlaşmaya ya da canlı konuşmalara dalmışlardı. Gölgeli koru arı kovanı gibi işleyen kalabalık bir kente benziyordu. Keşişlerin çoğu, ellerinde sadaka kapları, günün tek öğünü olan öğle yemeği için kente yollanıyorlardı. Sabahları Buddha'nın kendisi bile dilenmeye çıkıyordu. Siddhartha onu gördü ve sanki Tanrı ta-

rafından gösterilmiş gibi hemen tanıdı. Elinde bir sadaka kasesiyle, sarı başlığı içinde büyüklük taslamayan o kişiyi oradan sessizce ayrılırken gözledi.

Siddhartha yavaşça Govinda'ya, 'Bak,' dedi, 'işte Buddha bu.'

Govinda, öteki yüzlerce keşişten hiçbir biçimde ayrılamayacak olan o sarı başlıklı keşişe dikkatle baktı; Govinda da onu hemen tanıdı. Evet, Buddha buydu; hemen arkasına takılıp onu izlemeye koyuldular.

Buddha düşüncelere dalmış, sessizce yoluna devam ediyordu. Dingin yüzünde ne mutluluk, ne üzüntü vardı. İçinden sessizce gülümsüyor gibiydi. Sağlıklı bir çocuğun gülümsemesine benzer gizli bir gülümseyişle yürüyordu, huzurlu, sakin. Üstlüğünü giyişi, yürüyüşü tıpkı öteki keşişlere benziyordu; oysa yüzü, adım atışı, huzurlu gözlerini yere indirişi, dingin aşağı sarkan eli; başkaydı, ellerinin her parmağında huzur, bütünlük vardı, hiç bir şey istemiyordu, hiç bir şeye öykünmüyordu, kesintisiz bir dinginliği, hiç sönmeyen bir ışığı, bozulamayacak bir huzuru yansıtıyordu.

İşte bğylece Gotama, sadaka toplamaya kente indi; iki Samana onu yalnızca hareketlerindeki dinginliğe, hiç birşey istemeyen, istemi, fesatlığı, çabası olmayan — yalnızca ışık ve huzur olan — bedeninin dengesine bakıp tanıdılar.

'Bugün kendi ağzından dinleyeceğiz öğretilerini,' dedi Govinda.

Siddhartha yanıtlamadı. Öğretileri merak ettiği yoktu onun. Burada öğreneceği yeni birşey bulunduğuna inanmıyordu. O da, Govinda da, ikinci, üçüncü ağızdan da olsa Buddha'nın öğretilerini

duymuşlardı. Ama Siddhartha, Gotama'nın başına, omuzlarına, ayaklarına, dingin, aşağı sarkan eline bakıyor ve ona sanki elinin her parmağının her ekleminde bilgelik varmış gibi geliyordu; bu eklemler gerçeği söylüyor, gerçeği anlatıyor, gerçeği yayıyorlardı. Bu adam, Buddha, gerçekten parmaklarının ucuna dek ermiş bir kişiydi. Siddhartha kimseye böylesine saygı duymamış, kimseyi böyle sevmemişti.

İkisi de Buddha'yı kente dek izlediler ve sessizce geri döndüler. Kendileri o gün yiyeceğe el sürmemeye karar verdiler. Gotama'nın dönüşünü, izleyicileri arasında yemeğini yeyişini seyrettiler — Buddha'nın yedikleri bir kuşu doyurmaya bile yetmezdi; sonra onun bir mango ağacının gölgesine çekildiğini gördüler.

Oysa akşam, sıcak azaldığı, konaklama yerinde herkes yeniden canlanıp biraraya geldiği zaman, Buddha'nın konuşmasını dinlediler. Onun sesini duydular; sesi de kusursuz, sakin ve dinginlik doluydu. Gotama acıdan, acıların kaynağından, acılardan kurtulma yolundan sözetti. Konuşması sakin ve açık akıyordu. Yaşam acı'ydı, dünya acılarla doluydu, ama acılardan kurtulma yolu bulunmuştu. Buddha'nın yolundan gidenler için kurtuluş vardı.

Bu Yüce Kişi, yumuşak ama kararlı bir sesle konuşuyordu; dört ana noktayı, Sekizkatlı Yolu öğretti; örnekler ve yinelemelerle o her zaman uygulanan öğretme yöntemini sabırla izledi. Sesi — bir ışık, gökyüzünde bir yıldız gibi olan — sesi, apaçık, dingin, dinleyicilerine ulaştı.

Buddha konuşmasını bitirdiği zaman — gece çoktan inmişti — birçok yolcu çıkıp topluluğa kabul edilmeyi dilediler. Buddha onları kabul etti ve

dedi ki: «Öğrettiklerimi iyice dinlediniz. Öyleyse bize katılın, mutluluk içinde yürüyün, acılara son verin.»

Utangaç Govinda da ileri atıldı ve şöyle dedi: «Ben de Yüce Kişi'ye ve onun öğretilerine bağlılığımı bildirmek istiyorum.» Govinda da topluluğa katılmayı diledi, dileği kabul edildi.

Buddha gece dinlenmek için çekilir çekilmez Govinda Siddhartha'ya döndü, heyecanla, «Siddhartha,» dedi, «seni kınamak bana düşmez. Yüce Kişi'yi ikimiz de dinledik, onun öğretilerini ikimiz de duyduk ve onları kabul ettik; oysa sen sevgili dostum, sen de bu kurtuluş yolundan gitmeyi denemeyecek misin? Gecikecek, daha bekleyecek misin?»

Govinda'nın söylediklerini duyunca Siddhartha derin bir uykudan uyanmış gibi oldu. Govinda'nın yüzüne baktı. Sonra yumuşak bir sesle konuşmaya başladı; sesinde alay yoktu: «Govinda, dostum, sen adımını attın, yolunu seçtin. Seninle hep dosttuk Govinda, her zaman benden bir adım geride kalırdın. Çoğu zaman düşünmüşümdür: Bir gün gelecek Govinda, bensiz, kendi inancıyla adım atacak mı diye? Şimdi kendini buldun, kendi yolunu seçtin. Sonuna dek bu yolda gitmeni dilerim, dostum. Kurtuluşa ermeni dilerim.»

Olanları iyice anlayamayan Govinda, sorusunu sabırsızlıkla yineledi: «Konuş, sevgili dostum, senin de Buddha'ya bağlılık yemini etmekten başka birşey yapmayacağını söyle.»

Siddhartha elini Govinda'nın omuzuna koydu. «İyi dileklerimi duydun, Govinda. Yineliyorum. Bu yolda sonuna dek ilerlemeni dilerim. Kurtuluşu bulmanı dilerim.»

O anda Govinda dostunun kendisini bırakaca-

gını anladı ve ağlamaya başladı.

«Siddhartha!» diye bağırdı.

Siddhartha onu yumuşak bir sesle yanıtladı. «Unutma Govinda, sen artık Buddha'nın kutsal kişileri arasına girdin. Evini, ananı, babanı yadsıdın; kökenini, malını mülkünü yadsıdın, kendi istemini yadsıdın. Öğretilerin söyledikleri bunlar. Yüce Kişi'nin istemi bu. Bunu sen kendin istedin. Yarın senden ayrılıyorum Govinda.»

İki dost uzun süre koruda dolaştılar. Yatıp uzun süre dinlendiler ama uyuyamadılar. Govinda arkadaşına neden Buddha'nın öğretilerini izlemek istemediğini, onlarda ne gibi bir eksiklik bulduğunu gene gene sordu, ama her seferinde Siddhartha bu konuda konuşmaktan kaçındı: «İçin rahat olsun Govinda. Yüce Kişi'nin öğrettikleri çok iyi şeyler, onlarda nasıl bir eksiklik bulabilirim ben?»

Ertesi sabah erkenden, Buddha'nın izleyicilerinden, en eski keşişlerinden biri bahçeyi dolaştı, öğretilere bağlılığı bildiren bütün yeni kişileri sarı üstlükleri giydirmek ve inançları ilk öğretileri ve görevlerini öğretmek için çağırdı. Bunun üzerine Govinda kendini istemeye istemeye kopardı Siddhartha'dan; çocukluk arkadaşını kucakladı ve keşiş giysisini geçirdi sırtına.

Siddhartha derin düşünceler içinde koruda dolaşıyordu.

Orada Yüce Kişi'ye, Gotama'ya rasladı; ona saygıyla eğilerek selam verirken Buddha'nın sonsuz bir iyilik ve huzurla dolu olduğunu gördü; genç adam tüm yürekliliğini toplayıp Yüce Kişi'den kendisiyle konuşabilmek için izin istedi. Yüce Kişi başını sessizce eğerek izin verdi ona.

Siddhartha dedi ki: «Ey Yüce Kişi, dün öğreti-

lerinizi dinlemek zevkine eriştim. Sizi dinleyebilmek için çok uzaklardan bir dostumla birlikte gelmiştik, şimdi dostum sizinle kalıyor; size bağlılık yemini etti. Oysa ben yolculuğuma yeniden başlayacağım.»

«Nasıl isterseniz,» dedi Yüce Kişi, incelikle.

«Söylediklerimde belki fazla ileri gidiyorum,» diye devam etti Siddhartha, «ama Yüce Kişi'nin yanından, ona düşüncelerimi içten duyurmadan ayrılmak istemiyorum. Yüce Kişi beni birazcık daha dinleyebilirler mi?»

Buddha başıyla, sessizce, evet, dedi.

Siddhartha şunları söyledi: «Ey Yüce Kişi, öğretilerinizi herşeyden çok bir açıdan çok beğendim. Herşey apaçık ve bütünüyle kanıtlanmış. Dünyayı, bütün, kesintisiz bir zincir, neden - sonuç ilişkisiyle birbirine bağlı sonsuz bir zincir olarak gösteriyorsunuz. Bu hiç bir zaman böylesine açık anlatılmamış, böylesine çürütülemez bir biçimde gösterilmemişti. Gerçekten de sizin öğretilerinizin ışığında dünyaya bakan her Brahmin'in yüreği daha da hızlı atmalıdır — bütünüyle tutarlı, hiç bir boşluğu olmayan, billur gibi duru, şansa bağlı olmayan, Tanrılara bağlı olmayan bir dünya. Bu dünyanın iyi ya da kötü olması, yaşamın tüm acı ya da tüm zevk olması, ya da bunun belirsiz olması, — böyle olsa bile bunun önemsiz olduğu — ama dünyanın gene de bütün olduğu tüm olayların kendi içinde tutarlılığı, büyüklerin de küçüklerin de o aynı var olma ve ölüm akışı, o aynı neden yasasıyla kucaklanışı. Ey Eksiksiz Kişi, bütün bunlar yüce öğretilerinizde açıkça parlıyor. Ama öğretilerinize göre bu birlik, bütün varlıkların böyle belli bir nedenle, mantıkla birbirini izlemesi bir yerde bozuluyor. Küçük bir yarıktan, bu bütünlük dünyasına garip birşey, yeni bir-

şey, daha önce orada olmayan, ama gösterilip kanıtlanamayan birşey giriyor: bu da sizin, dünyanın üstüne çıkma, kurtulma öğretiniz. Oysa bu küçük yarık, bu küçük açıklıkla o sonsuz dünya yasası yeniden bozuluyor.»

Gotama bunları sessizce, hareketsizce dinlemişti. Ama şimdi o Eksiksiz Kişi, o sıcak, ince ve açık sesiyle konuşuyordu: «Öğretilerimi iyi dinlemişsin ey Brahmin oğlu, onların üstünde böylesine derin düşünmen de bir üstünlük senin için. Bir kusur bulmuşsun, bunu yeniden, iyice düşün. Bilgiye susamış olan seni, düşüncelerin en katısına, sözcüklerin kargaşasına karşı uyarmak isterim. Kişisel düşüncelerin hiç bir anlamı yoktur; güzel ya da çirkin, akıllıca ya da aptalca şeyler olabilir bunlar; herkes benimseyebilir, ya da yadsıyabilir. Oysa senin dinlediğin öğreti benim kişisel düşüncem değildir; bu öğretinin amacı da, bilgiye susayan kişilere dünyayı açıklamak değildir. Amacı bambaşkadır onun: bu amaç acılardan kurtulmaktır. Gotama'nın öğrettiği budur, bundan başka birşey değil.»

«Bana kızmayın ey Yüce Kişi,» dedi delikanlı. «Sizinle tartışmak için söylemedim onları. Kişisel düşüncelerin pek bir anlamı olmadığını söylemekte haklısınız, ama birşey daha söyleyebilir miyim? Sizden bir an bile kuşkulanmadım. Sizin Buddha olmadığınız, binlerce Brahmin'in, Brahmin oğlunun ulaşmaya çabaladığı en yüce ereğe ulaşmadığınız bir an bile geçmedi aklımdan. Bunu kendi arayışınızla, kendi yolunuzda, düşünceyle, yoğunlaşmayla, bilgiyle, aydınlanmayla yaptınız. Öğretilerden hiç bir şey öğrenmediniz ve ben öyle düşünüyorum ki Ey Yüce Kişi, öğretilerle kimse kurtuluşa eremez. Ey Yüce İnsan, aydınlanma anında size neler olduğunu

sözler ya da öğretilerle kimseye anlatamazsınız. Aydın Buddha'nın öğretileri çok şeyi içeriyor, çok şeyi öğretiyor — dürüst yaşamayı, kötülükten kaçınmayı. Ama bu açık, değerli öğretinin içermediği bir tek şey var: onda Yüce Kişi'nin kendi yaşadıklarının, — yüzbinlerce kişi içinde yalnız onun yaşadıklarının gizi yok. Sizin öğretilerinizi dinlediğim zaman bunu düşünüp, bunu anladım. İşte bunun için gideceğim kendi yoluma, daha başka, daha iyi bir öğreti aramak için değil; çünkü biliyorum ki yok böylesi; tüm öğretileri, bütün öğretmenleri bırakıp kendi ereğime yalnız ulaşmak — ya da ölmek — için. Şu var ki bu günü, gözlerimin gerçekten ermiş bir insan gördüğü şu anı hep hatırlayacağım, ey Yüce İnsan.»

Buddha'nın gözleri yere indi, derin yüzü tam bir dinginlik içindeydi.

«Düşündüklerinde yanılmadığını umarım,» dedi Yüce İnsan, yavaş bir sesle. «Ereğine ulaşabilirsin. Ama şunu söyle bana, burada toplanan kutsal kişileri, öğretilere bağlılık yemini eden sayısız kardeşini gördün mü? Ey uzaklardan gelen Samana, bütün bu insanlar için öğretileri bir yana bırakıp dünyasal yaşam ve tutkulara dönmek daha mı iyi olurdu?»

«Bu düşünce aklıma bile gelmedi,» diye bağırdı Siddhartha. «Hepsinin öğretileri izlemesidir dileğim. Ereklerine ulaşmalarını dilerim. Başka bir yaşamı yargılamak bana düşmez. Ben kendi yaşamımı yargılamalıyım. Ben seçip, ben yadsımalıyım. Biz Samanalar Ben'imizden kurtulmaya çalışırız. Ey Yüce İnsan, ben sizin izleyicilerinizden biri olsaydım, korkarım ki bu ancak yüzeyde böyle olacaktı; huzurluyum, kurtuluşa erdim diye kandıracaktım kendimi, oysa aslında Ben'im yaşamaya, büyümeye de-

vam edecekti; çünkü sizin öğretilerinize, size ve keşişler topluluğuna olan bağlılığıma ve sevgime dönüşecekti.»

Buddha yarı gülümseyerek, gölgesiz bir açıklık ve dostlukla gözlerini kırpmadan baktı yabancıya ve belli belirsiz bir hareketle ona gitmesini işaret etti.

«Akıllısın ey Samana,» dedi Yüce Kişi. «Akıllıca konuşmayı biliyorsun. Gereğinden fazla akıllı olmamaya dikkat et.»

Buddha uzaklaştı; bakışı ve kırık gülümseyişi Siddhartha'nın anısına çakılı kaldı.

Kimsenin böyle bakıp güldüğünü, böyle oturup böyle düşündüğünü görmedim, diye düşündü Siddhartha. Ben de böyle bakıp gülebilmek, böyle oturup yürüyebilmek isterdim; böylesine özgür, böylesine değerli, böylesine ölçülü, böylesine içten, böylesine çocukça ve gizemli. İnsan ancak Ben'ini yendikten sonra böyle bakıp böyle yürüyebilir. Ben de Ben'imi yeneceğim.»

Şimdiye dek önünde gözlerimi yere indirdiğim tek insan tanıdım diye düşündü Siddhartha. Başka kimsenin önünde yere indirmeyeceğim bakışlarımı. Başka kimsenin öğretisi çekmeyecek beni, Buddha'nınki çekemedikten sonra.

Buddha bende olan herşeyi aldı diye düşündü Siddhartha. Beni soydu, gene de bana çok daha değerli birşey verdi. Benden, eskiden beri bana inanan dostumu aldı; şimdi ona inanıyor o dost; benim gölgemdi o; şimdiyse O'nun, Gotama'nın gölgesi. Ama bana Siddhartha'yı, kendimi verdi.

UYANİŞ

Buddha'nın, o Eksiksiz Kişi'nin kaldığı, Govinda'nın kaldığı korudan ayrılırken Siddhartha, eski yaşamını da bu koruda bıraktığını hissediyordu. Yavaş yavaş yola koyulurken kafası bu düşünceyle doluydu. Bu duygu onu bütünüyle içine alana dek derin derin düşündü ve öyle bir noktaya ulaştı ki orada tüm nedenleri kavradı; çünkü nedenleri kavramak, ona göre düşünmek demekti ve ancak düşünceler yoluyla duygular bilgi oluyor, kaybolmuyor, tersine gerçekleşiyor, olgunlaşmaya başlıyordu. Yoluna devam ederken derin düşüncelere daldı Siddhartha. Artık bir delikanlı olmadığını anladı; olgunlaşmıştı. Birşeyin kendisinden kopup gittiğini anladı; yılanların attığı eski deri gibi. Birşey, çocukluğu boyunca kendisinden ayrılmayan, onun bir parçası olan birşey, artık içinde değildi; bu öğretmenlere, onların öğretilerine karşı duyduğu tutkuydu. Tanıdığı son öğretmenden de ayrılmıştı; ondan bile, o en büyük, en ermiş, en bilge olandan, Buddha'dan bile. Ayrılmak zorundaydı ondan, öğretilerini kabul edemezdi.

Bu düşünen adam yoluna yavaş yavaş devam ederken soruyordu kendine: «Öğretmenlerden, öğretilerden öğrenmek istediğin nedir; sana çok şey öğretmelerine karşın gene de öğretemedikleri ne-

dir?» Sonra şu geldi aklına: Ben'di; asıl öğrenmek istediğim, kişiliğimdi, yapımdı. Kendimi Ben'den kurtarmak, onu yenmek istiyordum, ama yenemiyordum, ancak kaydırabiliyor, ondan kaçabiliyor, saklanabiliyordum. Gerçekten de, dünyada hiç bir şey, Ben kadar, yaşadığım, hem tek, hem de ayrı ve herkesten başka olduğum, Siddhartha olduğum bilmecesi kadar uğraştırmadı beni; dünyada kendimden, Siddhartha'dan daha az tanıdığım kimse yok.

Düşünür, yolunda ağır ağır ilerlerken birden durakladı; bu sorunun arkasından hemen bir başkası gelmiş, şu düşünce onu pençesine almıştı şimdi: Kendim hakkında hiç birşey bilmememin, Siddhartha'nın benim için bilinmez kalmasının nedeni bir şeyden, bir tek şeyden ötürü — kendimden korkuyordum, kendimden kaçıyordum. Brahman'ı, Atman'ı arıyordum, bilinmeyen derin özde, tüm şeylerin çekirdeğinde, Atman'ı, Yaşam'ı, Kutsal'ı, Mutlak'ı bulmak için kendimi yok etmek, kendimden uzaklaşmak istiyordum. Bunu yapmaya çalışırken yarıyolda kendimi yitirdim.

Siddhartha yukarılara, çevresine bakındı; yüzüne bir gülümseme yayıldı ve tüm varlığı, tepeden tırnağa güçlü bir düşten uyanıyormuşluk duygusuyla sarsıldı. Yapması gereken şeyi çok iyi bilen bir insan kararlılığıyla, hemen gene hızlı hızlı yürümeye koyuldu.

Evet, diye düşündü soluyarak, artık Siddhartha'dan kaçmaya çalışmıyacağım. Artık düşüncelerimi Atman'a ve dünyadaki üzüntülere adamıyacağım. Yıkıntılar arkasında bir giz bulabildek için kendimi hırpalayıp bitirmeyeceğim. Artık Yoga-Veda'yı, Atharva-Veda'yı, asetikliği, ya da başka bir öğretiyi öğrenmeyeceğim. Kendimden öğreneceğim, kendi

öğrencim olacağım, Siddhatha'nın gizini kendinden alacağım.

Dünyayı ilk kez görüyormuş gibi çevresine bakındı. Dünya güzel, garip ve gizemliydi. İşte mavi, işte sarı, işte yeşil; gök, akarsu, ormanlar, dağlar, hepsi güzel, hepsi gizemli ve büyüleyici ve hepsinin ortasında o, Siddhartha, uyanmış, kendine giden insan. Bütün bunlar, bütün bu sarılar, maviler, akarsu, orman, Siddhartha'nın önünden ilk kez geçti. Bu, Mara'nın büyüsü değildi artık. Maya'nın tül örtüsü de değildi; çeşitliliği kınayan, bütünlük arayan derin-düşünceli Brahmanların küçümsediği dünya görüntülerinin rasgele çeşitliliği, anlamsızlığı da değildi bu. Eğer Siddhartha'nın içindeki Tek ve Kutsal yan gizlice mavide, akarsuda yadsıyorsa, akarsu akarsuydu; o zaman sarının, mavinin var olması da kutsal sanattı, kutsal niyetin ta kendisiydi: orman ve gökyüzü oradaydı, Siddhartha da burada. Anlam ve gerçeklik varlıkların arkasında, bir yere saklanmış değil, o varlıkların içinde, onların hepsindeydi.

Hızlı hızlı yürümeye devam ederken ne sağır, ne aptalmışım diye düşünüyordu. İnsan incelemek istediği bir şeyi okurken harfleri, noktalama işaretlerini küçümsemez, onları yanılsama, rasgele konmuş değersiz kabuklar olarak görmez, tersine onları harf harf okur, inceler, sever. Oysa dünya kitabını, kendi öz yapımın kitabını okumak isteyen ben, harfleri, simgeleri küçümsemeye kalktım. Görünüşler dünyasına yanılsama dedim. Gözlerime, dilime raslantı dedim. Şimdi geçti bunlar. Gerçekten uyandım, ancak bugün doğdum.

Kafasından bu düşünceler geçerken, yoluna yılan çıkmış gibi birden irkilerek durakladı.

Sonra şu açıkça belirdi kafasında: yeni uyan-

mış, ya da yeni doğmuş birisi gibi olan o, aslında yaşama yeniden başlamalıydı. O sabah Jetavana korusundan, Yüce Kişi'nin korusundan uyanmış, kendine giden yola koyulmuş bir durumda çıkarken niyeti, o asetiklik yıllarından sonra ona en doğal gelen şey, evine, babasına dönmekti. Oysa şimdi, böyle yoluna yılan çıkmış gibi durakaldığı şu anda, şu düşünce doldurmuştu kafasını: artık eskiden olduğum kişi değilim, bir asetik değilim artık, keşiş değilim, Brahman da değilim; öyleyse evde, babamın yanında ne yapacağım? Çalışacak mıyım? Kurbanlar mı vereceğim? Düşüncede yoğunlaşmaya mı girişeceğim? Bütün bunlar bitti benim için artık.

Siddhartha öylece durakaldı ve bir an buz gibi bir ürperti yayıldı her yanına. Ne kadar yalnız olduğunu anlayınca küçücük bir hayvan gibi, bir kuş, bir tavşan gibi titredi. Yıllardır evsizdi, ama böyle birşey duymamıştı hiç. Oysa şimdi ürperiyordu. Eskiden, en derin düşünme anında bile, gene de babasının oğluydu, yüksek bir Brahman'ın, dindar bir kişinin oğluydu. Oysa şimdi yalnız Siddhartha'ydı, uyanmış insandı, bunun dışında hiçti. Derin bir soluk aldı ve bir an titredi. Kimse onun kadar yalnız değildi. O, ne soylu bir sınıfa bağlı soylu bir kişi, ne de bir loncaya bağlı, ona sığınan, onun yaşamını, dilini paylaşan bir zanaatçıydı. Ne Brahminlerin yaşamını paylaşan bir Brahmin, ne de Samanalar'a bağlı bir asetikti. Ormanın en uzak köşesindeki münzevi adam bile tek ve yalnız değildi; o da bir sınıfa giriyordu. Govinda keşiş olmuştu, binlerce keşiş kardeşi vardı, aynı giysiler içindeydiler, onun inançlarını paylaşıyorlar, onun dilini konuşuyorlardı. Oysa kendisinin, Siddhartha'nın yeri neresiydi?

O kimin yaşamını paylaşacaktı? Kimin dilini konuşacaktı?

O anda, çevresindeki dünyanın eriyip yok olduğu, gökyüzünde yapayalnız bir yıldız gibi kalakaldığını anladığı anda, buz gibi bir umutsuzluk duygusuna kaptırdı kendini; gene de her zamankinden daha sağlam bir biçimde kendisiydi. Uyanışının son titreyişi, doğumunun son acısı bu oldu. Sonra hemen yürümeye koyuldu; çabuk çabuk ve sabırsızlıkla yürüyordu, ama artık eve, babasına doğru değil ve arkasına bile bakmadan.

İkinci Bölüm

KAMALA

Siddhartha yolunun her adımında yeni birşey öğreniyordu; çünkü dünya biçim değiştirmişti ve Siddhartha heyecan yüklüydü. Ormanların, dağların üstünden güneşin doğuşunu, sonra uzak, palmiyeli kıyılarda batışını seyrediyordu. Geceleyin gökyüzünde yıldızları, mavilikler içinde bir kayık gibi yüzen orak biçimli ayı görüyordu. Ağaçları, yıldızları, hayvanları, bulutları, gökkuşağını, kayaları, ayrık otlarını, çiçekleri, çayları, akarsuları, sabahları çalıların üstünde parıldayan çiğleri, mor, soluk, uzak, yüksek dağları gördü; kuşlar ötüyor, arılar vızıldıyor, pirinç tarlalarının üstünde yumuşak bir rüzgâr geziniyordu. Bütün bunlar renkli ve binbir değişik biçimde, hep oradaydılar. Güneş, ay hep ışıklıydı; akarsular hep akıp durmuş, arılar hep vızıldamıştı; oysa önceleri bütün bunlar Siddhartha'nın gözlerinin önünden uçup giden, aldatıcı bir tülden başka birşey değildi; güvensizlikle bakılan, yok sayılmaya mahkûm, düşüncelere girmesi yasaklanmış şeylerdi; çünkü gerçek değildiler; çünkü gerçek, görünenlerin ötesinde yatıyordu. Oysa şimdi gözleri bu yanda oyalanıp kalıyordu; görülenleri görüyor, tanıyordu ve onların bu dünyadaki yerlerini arıyordu. Gerçeği aramıyordu, onun ereği bu iki yandan birisinde değildi ki. Böyle bakıldığında güzeldi dün-

ya — bir arayış olmadan, böylesine yalın, böylesine çocuksu. Ay, yıldızlar güzeldi; çay, kıyı, orman, kaya, keçi, altın böcek, çiçek ve kelebek güzeldiler. Dünyayı böyle dolaşmak, böylesine çocuksu, böylesine uyanık, hemen önünde olanla böylesine ilgili, hiç güvensizlik duygusu olmadan dolaşmak güzeldi, hoştu. Başka bir yerde güneş alabildiğine yakıyordu, başka bir yerde ormanın gölgeliklerinde serinlik vardı, başka bir yerde kabaklar, muzlar büyüyordu. Günler, geceler kısaydı; her saat, deniz üstündeki yelkenli gibi, hazinelerle dolu, coşkuyla dolu bir geminin yelkeni altındaymış gibi kayarak geçiyordu. Siddhartha ormanın içlerinde, yüksek dallarda dolaşan birçok maymun gördü; onların vahşi, aç bağırışlarını duydu. Sidhartha bir koçun bir koyunu kovaladığını ve onunla çiftleştiğini gördü. Kamışlarla örtülü bir gölde kocaman bir turna balığının akşam açlığı içinde av peşinde koşuşunu gördü. Yüzlerce küçük balık, çırpınıp parıldayarak telaş içinde ondan kaçışıyorlardı. Öfkeli turna balığının yarattığı, hızla dönen su girdaplarında güç ve tutku yankılanıyordu.

Bütün bunlar hep olagelmişti de Siddhartha hiç görmemişti, hiç birisine tanık olmamıştı. Şimdiyse vardı Siddhartha; bütün bunlarla birlikte vardı. Gözleriyle ışığı ve gölgeleri gördü; kafasıyla ayın ve yıldızların bilincine vardı.

Yolda Siddhartha Jetavana bahçesinde geçirdiklerini bir bir hatırladı, orada ermiş Buddha'dan duyduğu öğretileri, Govinda'dan ayrılışını, Yüce Kişi'yle arasında geçen konuşmayı, ona söylediği her sözü bir bir aklından geçirdi ve o zaman gerçekten bilmediği şeylerin sözünü ettiğini anlayıp şaşıp kaldı. Buddha'ya söyledikleri — Buddha'nın

bilgelik ve gizlerini öğretemeyeceği, bunların anlatılması, aktarılması olanaksız şeyler olduğu — kendisinin de bir zamanlar bir aydınlanma anında yaşadığı, şimdi aramaya çıktığı, yaşamaya başladığı şeyin ta kendisiydi. Kendi yaşantılarını kendisi biriktirmeliydi. Uzun zamandır Ben'in Atman olduğunu, Brahman'ınki gibi ölümsüz olduğunu biliyordu; oysa Ben'ini ele gerçekten hiç geçirememişti; çünkü onu düşüncelerinin ağı içinde yakalamak istemişti. Beden kesinlikle Ben değildi; duyuların oyunları, düşünceler, anlayış, insanı sonuçlara götüren, ya da zaten var olan düşüncelerden yeni düşünceler örmeyi sağlayan edinilmiş bilgiler ve sanat da değildi Ben. Hayır, düşünce dünyası bu yandaydı daha ve her zamanki Ben'in duyularını yok edip onu düşünceler ve bilgilerle doldurmaya başladı mı, insanı hiç bir yere götürmüyordu bu. Düşünceler de duyular da iyi şeylerdi; her ikisinin de arkasında gizli, o son anlam yatıyordu; ikisi de dinlemeye, oynamaya değer şeylerdi; biri ya da öteki aşağılanmamalıydı ya da yüceltilmemeliydi, ama her ikisinin de sesi dikkatle dinlenmeliydi. Bundan sonra yalnız içinden gelen sesin buyruklarına uyacak, rasgele bir yere sürüklenip gitmek yerine bu sesin kendisine öğütlediği yere gidecekti. Neden bir zamanlar Gotama, aydınlanmaya ererken, o en yüce anında o ağacın altına oturmuştu? Bir ses duymuştu, bu ağacın altında huzur aramasını buyuran bir ses, ve etini susturma, kurbanlar, yıkanmalar, dualar, yeme içme ya da uyku ya da düşlerde aramamıştı yolunu; o sesi dinlemişti. Hiç bir dış buyruğa boyun eğmemek, yalnızca o sesi dinlemek, hazır olmak — doğru olan buydu, gerekli olan buydu. Başka hiç bir şeyin gereği yoktu.

Geceleyin bir kayıkçının kulübesinde uyurken Siddhartha bir düş gördü. Düşünde, Govinda, asetiklerin o sarı giysisi içinde önünde duruyordu. Üzgün görünüyordu Govinda ve ona, «Beni neden bıraktın?» diye soruyordu. Siddhartha hemen Govinda'yı kucakladı, onu kollarıyla sardı; bağrına basıp öperken Govinda birden değişti, bir kadın oldu ve kadının giysileri arasından dolu bir meme çıktı ortaya. Siddhartha memenin ucuna uzandı, emmeye başladı; memeden gelen süt tatlı ve yoğundu. Bu sütte kadınlar, erkekler, güneş, orman, hayvanlar, çiçekler, her meyvanın, her zevkin tadı vardı. Sarhoş edici birşeydi bu. Siddhartha uyandığı zaman kulübenin kapısından, parıldayarak akan soluk renkli ırmağı gördü; ormanda bir baykuşun çığlığı çınlıyordu; derinden, tiz.

Gün başlarken Siddhartha evsahibi kayıkçıdan kendisini karşıya geçirmesini istedi. Kayıkçı onu bambudan salıyla karşıya geçirdi. Geniş bir çarşaf gibi uzanan su, sabahın ilk ışıkları altında pembe pembe ışıldıyordu.

«Güzel bir ırmak bu,» dedi Siddhartha yol arkadaşına.

«Evet,» dedi kayıkçı, «güzel bir ırmak. Herşeyden çok severim onu. Çoğu zaman durup sesini dinlemişimdir, durup bakmışımdır, ve her zaman birşey öğrenmişimdir ondan. İnsan bir ırmaktan çok şey öğrenebilir.»

Öteki kıyıya ayağını basar basmaz Siddhartha, «Sağol iyi insan,» dedi. «Ne yazık ki sana verebilecek bir armağan ya da para yok yanımda. Evsizim. Brahman'ın oğluyum, Samana'yım.»

«Anladım,» dedi kayıkçı. «Senden armağan ya da para beklemiyordum. Başka bir zaman verirsin.»

«Öyle mi dersin?» diye sordu Siddhartha neşeyle.

«Elbette. Bunu da ırmaktan öğrendim ben; herşey döner gelir. Sen de Samana, dönüp geleceksin. Şimdi güle güle git. Dostluğun armağanın olsun bana. Tanrılara adak verirken beni düşün.»

Birbirlerinden gülümseyerek ayrıldılar. Siddhartha kayıkçının dostça davranışından çok memnun olmuştu. O da Govinda gibi, diye düşündü, gülümseyerek. Yolda rasladığım insanlar da hep Govinda'ya benziyor. Kendileri teşekküre layıkken hepsi teşekkür edip duruyor. Hepsi boyun eğiyor, hepsi dostluğumu kazanmak istiyor, hep benim söylediklerimi yapmak ve çok az düşünmek istiyorlar. İnsanlar çocuk.

Öğleyin bir köyün içinden geçti. Kerpiç kulübelerin önündeki düz yolda çocuklar koşuşuyorlardı. Kabak çekirdekleri ve midye kabukları vardı ellerinde. Bağırıp çağırıyor, birbirleriyle güreşiyorlardı, ama garip Samana'yı yolda görünce utanarak kaçıştılar. Köyün öteki ucunda keçi yolu bir çayı izlemeye başladı; çayın kıyısında genç bir kadın diz çökmüş giysilerini yıkıyordu. Siddhartha onu selamlayınca kadın başını kaldırıp baktı; Siddhartha kadının gözlerinin beyazının parladığını gördü. Siddhartha yolcuların her zaman söyledikleri bir hayır duayı söyledi bağırarak, sonra kasabaya giden ana yolun ne kadar uzakta olduğunu sordu. Bunun üzerine kadın doğrulup ona doğru geldi, diri yüzünde ıslak dudakları çekicilikle parlıyordu. Kadın onunla şakalaştı, yemek yeyip yemediğini sordu, Samanaların ormanda yalnız başlarına yattıklarını, yanlarına kadın almalarına izin verilip verilme-

diğinin doğru olup olmadığını sordu. Sonra sol ayağını Siddhartha'nın sağ ayağının üstüne koyup, bir kadının bir erkeği, kutsal kitapların 'ağaca çıkmak' dedikleri çeşitten sevişme zevklerine çağırırken yaptığı bir hareketi yaptı. Sidhartha kanının tutuştuğunu duydu ve o anda, gördüğü düşü hatırladığından kadına doğru biraz yaklaştı ve memesinin kahverengi ucunu öptü. Başını kaldırınca kadının gülümseyen yüzünü gördü; arzu doluydu bu yüz; yarı kapalı gözlerle özlem içinde bekliyordu.

Siddhartha içinde özlemin, cinsel duyguların depreştiğini duydu, ama o ana kadar hiç bir kadına el sürmediği için bir an durakaldı, oysa elleri kadını kavramaya hazırlanıyordu. İçinden gelen sesi duydu birden: «Olmaz!» diyordu ses. O anda genç kadının yüzündeki tüm çekicilik yok oldu; Siddhartha tutkulu bir kadının istekli bakışlarından başka birşey göremez oldu. Yanağını yumuşak bir hareketle okşayarak umutkırıklığı içindeki kadından ayrılıp bambu korusunda kayboldu.

O gün akşam olmadan büyük kente vardı; çok sevindi, çünkü içinde insanlara karışma isteği tütüyordu. Ne zamandır ormanda yaşıyordu; bir gece önce kaldığı kayıkçının kulübesi uzun süredir üstünü örten ilk çatı olmuştu.

Kentin dışında, çitlerle çevrilmemiş güzel bir koruda, ellerinde sepetler taşıyan bir grup insana rasladı. Ortada, dört kişinin taşıdığı bir tahterevanda, renkli bir tentenin altında, kırmızı minderler üstünde bir kadın, bir hanımefendi, oturuyordu. Siddhartha korunun girişinde durup geçenleri, erkek uşakları, kadın hizmetçileri ve sepetleri seyre koyuldu. Tahterevana ve içindeki kadına şaştı. Yukarıya toplanmış siyah saçlarını altında, pırıl pırıl,

çok tatlı, çok zeki bir yüz, yeni koparılmış bir incir gibi pespembe bir ağız, yukarı doğru kavislendirilmiş kaşlar, zeki, herşeyi gören kara gözler ve yeşil sarı giysisinin üstünde beyaz, ince bir boyun gördü, kadının elleri yumuşak, biçimli, ince uzundu; bileklerinde geniş, altın bilezikler vardı.

Siddhartha kadının güzelliğini gördü ve yüreği sevinçle doldu. Tahterevanın önünden geçerken eğilip selâmladı onu ve doğrulunca o pırıl pırıl, aydınlık yüze, bir an da zeki, kavisli gözlere baktı; tanıyamadığı o güzel kokuyu içine çekti. Güzel kadın bir an başıyla onu selamlayıp gülümsedi, sonra uşakları arasında, korunun içinde gözden kayboldu.

Demek, dedi Siddhartha, bu kente bana gülen talihli bir yıldız altında giriyorum. İçinden hemen koruya girmek geldi, ama durup düşününce erkek uşakların ve hizmetçilerin girişte kendisine azarlayan, güvensiz, çekil git diyen gözlerle baktıklarını hatırladı.

Samana'yım ben hâlâ diye düşündü, hâlâ bir asetik, bir dilenci. Artık böyle olmamalıyım; koruya böyle giremem. Bunları düşündü kendi kendine ve güldü.

Rasladığı ilk kişiye koruyu ve kadının adını sordu; oranın Kamala adında ünlü bir yosmanın korusu olduğunu, onun korudan başka, kente yakın bir evi daha bulunduğunu öğrendi.

Sonra kente girdi. Tek bir amacı vardı. O amacın ışığında tüm kenti gözden geçirdi, karmakarışık sokaklarda dolaştı, alanlarda öylece durup bekledi, ırmağa inen taş merdivenlerde dinlendi. Akşama doğru, kemerin altında çalışırken gördüğü bir berber çırağıyla ahbap oldu. Çırağa ikinci kez Vishnu tapınağında dua ederken rasladı; orada ona

Vishnu ve Laksmi üstüne öyküler anlattı. Gece, nehirdeki kayıkların arasında uyudu, ve sabahleyin erkenden ilk müşteriler gelmeden önce berber çırağına sakalını traş ettirdi. Saçını da taratıp ince bir yağla ovdurttu. Sonra nehirde yıkanmaya gitti.

Akşama doğru güzel Kamala tahterevanında korusuna yaklaşırken Siddhartha girişte bekliyordu. Eğilip selam verdi, yosma da onu selamladı. Siddhartha en arkadaki uşağı eliyle çağırdı; ondan hanımına gidip genç bir Brahman'ın kendisiyle görüşmek istediğini söylemesini istedi. Uşak bir süre sonra dönüp Siddhartha'dan kendisini izlemesini istedi; onu sessizce bir çadıra götürüp bıraktı. Kamala, çadırın içinde bir sedire uzanmıştı.

Kamala, «Dün dışarda durup beni selamlayan sen değil miydin?» diye sordu.

«Evet, bendim. Dün sizi gördüm, selamladım.»

«Ama dün saçın sakalın uzun, saçların tozlu değil miydi?»

«İyi görmüşsünüz, herşeyi görüyorsunuz. Dün sizin gördüğünüz Samana olmak için evini terkeden ve üç yıl Samanalık eden Brahman'ın oğlu Siddhartha'ydı. Oysa şimdi ben o yoldan ayrıldım, bu kente geldim, kente varmadan rasladığım ilk kişi de siz oldunuz. Ey Kamala, size sizin, Siddhartha'nın gözlerini yere indirmeden konuştuğu ilk kadın olduğunuzu söylemeye geldim. Bundan sonra güzel bir kadın gördüğümde gözlerimi yere indirmeyeceğim artık.»

Kamala gülümsedi ve tavus tüylerinden yapılmış yelpazesiyle oynayarak sordu, «Siddhartha'nın bana söyleyecekleri bu kadar mı?»

«Size bunu söylemeye ve bu kadar güzel olduğunuz için teşekkür etmeye geldim. Ve, eğer canı-

nızı sıkmayacaksa Kamala, sizden dostum ve hocam olmanızı istemeye geldim, çünkü sizin ustası olduğunuz sanatı hiç bilmiyorum.»

Bunun üstüne Kamala kahkahalarla güldü.

«Hayatımda hiç ormandan gelen bir Samana benden birşeyler öğrenmek isteğinde bulunmamıştı. Şimdiye dek hiç uzun saçlı, eski, yırtık peştemallı bir Samana gelmedi bana. Birçok delikanlı gelir, Brahmanların oğulları da gelir ama bana gelirken hep en iyi giysilerini, ayakkabılarını giyerler; saçlarında koku, ceplerinde paraları olur. Bu genç adamlar işte böyle gelirler bana, ey Samana.»

Siddhartha şöyle dedi: «Sizden birşeyler öğrenmeye başladım bile. Dün de birşey öğrenmiştim. Sakalımı kestirdim, saçlarımı yağlattım, tarattım. Eksiklerim öyle pek önemli şeyler değil değerli hanımefendi; güzel giysiler, güzel ayakkabılar ve cebimde para! Siddhartha bu önemsiz şeylerden çok daha üstünlerini elde etmeyi aklına koydu ve başardı bunu. Dün elde etmeye karar verdiğim şeye neden ulaşamıyayım? Bu, dostunuz olmak ve sizden sevişmenin zevklerini öğrenmektir. İyi bir öğrenci olacağım Kamala. Sizin bana öğreteceklerinizden daha güçlü şeyleri öğrendim ben. Demek, Siddhartha şu haliyle sizin isteğiniz gibi değil; saçı yağlanmış ama güzel giysileri, ayakkabıları ve cebinde parası yok?»

Kamala güldü ve, «Hayır, bu haliyle beğeneceğim durumda değil,» dedi. «Giysileri, güzel giysileri, ayakkabıları, güzel ayakkabıları olmalı; cebinde çok parası, Kamala'ya verecek armağanları olmalı. Anlıyor musun, ormandan gelen Samana? Anlıyor musun?»

«Çok iyi anladım,» diye bağırdı Siddhartha.

«Böyle bir ağızdan çıkan sözleri nasıl anlamam. Ağğın yeni koparılmış bir incir gibi Kamala. Benim dudaklarım da kırmızı ve taze, göreceksin seninkilerle iyi uyuşacak. Ama, söyle bana güzel Kamala, ormandan sevgiyi öğrenmeye gelen Samana'dan hiç korkmuyor musun?»

«Ormandan, çakalların arasından gelen, kadınlar hakkında hiç bir şey bilmeyen aptal bir Samana'dan neden korkayım?»

«Oysa Samana güçlüdür ve hiç bir şeyden korkmaz. Size saldırabilir, güzel kadın, zorlayabilir sizi, canınızı yakabilir.»

«Hayır Samana, korkmuyorum. Herhangi bir Samana da Brahman'ın birinin çıkagelip kendisini döveceğinden, bilgilerini, dinini, düşünce zenginliğini, çalıp götüreceğinden korkmuş mudur hiç? Hayır, çünkü bunlar onun kendisindedir ve bu onları isterse, istediği kadarını verir. İşte Kamala ve sevişmenin zevkleri de böyledir. Kamala'nın dudakları güzel ve kırmızıdır; ama onları Kamala'nın isteği dışında öpmeye kalkarsan bir damla tad bile alamazsın —oysa o dudaklar tad vermeyi çok iyi bilirler. Sen iyi bir öğrencisin Siddhartha, onun için şunu da öğren. İnsan sevgiyi sokaklarda dilenebilir, satın alabilir, armağan diye verebilir ya da alabilir, ama sevgi hiç bir zaman çalınamaz. Yanlış anladın. Evet, senin gibi kusursuz bir delikanlı bazı şeyleri yanlış anlarsa yazık olur.»

Siddhartha eğilip gülümsedi, «Haklısın Kamala, yazık olur. Gerçekten çok yazık olur. Hayır, senin dudaklarından bir damla tad bile eksik olmamalı; benimkilerden de. Onun için Siddhartha şimdi gidip eksiklerini tamamladıktan sonra gene gelecek. —giysiler, ayakkabılar, para. Ama, söyle bana gü-

zel Kamala, bana bu konuda bir öğüt olsun veremez misin?»

«Öğüt mü? Neden vermeyeyim? Ormandaki çakalların arasından gelen zavallı, cahil bir Samana'ya kim öğüt vermez seve seve?»

«Sevgili, Kamala, bu şeyleri en kısa zamanda elde etmek için nereye gidebilirim?»

«Dostum, bunu çok kimse bilmek ister. Şimdiye dek ne öğrendiysen onları kullanıp giysi, ayakkabı ve para bulmalısın. Yoksul bir kişi başka türlü para bulamaz.»

«Düşünürüm, beklerim, oruç tutarım.»

«Başka birşey yok mu?»

«Yok. Ha, evet, bir de şiir yazarım. Bir şiire bir öpücük verir misin?»

«Şiirin hoşuma giderse veririm. Adı ne şiirinin?»

Siddhartha bir an düşündükten sonra şu şiiri okudu:

«Korusuna giriyordu güzel Kamala,
Korunun girişinde yanık tenli Samana
Nilüfer çiçeğini görünce,
Saygıyla eğildi.
Gülümseyerek aldı onun selâmını Kamala,
Çok daha iyi, diye düşündü genç Samana
Güzel Kamala'ya adaklar vermek
Tanrılara adamaktansa.»

Kamala onu öylesine içten alkışladı ki, altın bilezikleri şıngırdadı.

«Şiirin çok iyi, yanık tenli Samana,» dedi, «gerçekten sana bir öpücük vermemin hiç bir zararı yok.»

Siddhartha'yı gözleriyle kendine çekti. Sidd-

hartha yüzünü onun yüzüne yaklaştırdı, dudaklarını yeni koparılmış bir incire benzeyen ağzının üstüne koydu. Kamala onu uzun uzun öptü; Siddhartha büyük bir şaşkınlık içinde ondan ne kadar çok şey öğrenmekte olduğunu, onun ne kadar akıllı olduğunu, kendisine nasıl üstün olduğunu, onu nasıl itip nasıl kendisine çekebildiğini, bundan sonra kendisini bekleyen hepsi birbirinden başka tattaki öpücükleri gördü. O anda, gözlerinin önünde açılan bilgi ve yaşantı zenginliğine şaşakalmış bir çocuk gibiydi.

«Şiirin çok iyi,» dedi Kamala. «Zengin olsaydım bu şiir için para verirdim sana. Ama şiirle istediğin kadar çok para kazanmak zor. Çünkü Kamala'nın dostu olmak istiyorsan çok paran olmalı.»

«Ne güzel öpüyorsun, Kamala!» diye kekeledi Siddhartha.

«Evet, güzel öperim, ve işte bunun için güzel giysilerim, ayakkabılarım, bileziklerim ve her türlü güzel şeyim var. Ama sen ne yapacaksın şimdi? Düşünmek, oruç tutmak ve şiir yazmaktan başka birşey bilmez misin?»

«Kurban şarkıları da bilirim,» dedi Siddhartha. «Ama artık söyleyemem onları. Büyülü danslar da bilirim, ama onları da söyleyemem artık. Kutsal kitapları da okudum.»

«Dur,» dedi Kamala, «okuyup yazma biliyor musun?»

«Elbette. Çok kişi bilir.»

«Çok kişi değil. Ben bilmem örneğin. Okuma yazma bilmen çok iyi. Büyü duaları da işine yarayabilir.»

O sırada bir uşak gelip hanımının kulağına birşeyler fısıldadı.

«Bir konuğum varmış,» dedi Kamala. «Çabuk ol, git Siddhartha, seni kimse görmesin burda. Yarın gene görüşürüz.»

Gene de Kamala uşağına, Siddhartha'ya beyaz bir giysi vermesini buyurdu. Ne olup bittiğini anlamadan uşak Siddhartha'yı alıp, karışık arka yollardan bahçe içinde bir eve götürdü, orada kendisine bir giysi verdi, sonra sık çalılıklarla kaplı bir yere götürdü ve kimseye görünmeden, hemen çıkıp gitmesini sıkı sıkı tembihledi.

Siddhartha içi rahatlık dolu, kendisine söylenenleri yaptı. Ormana alışık olduğu için koruyu sessizce geçti ve çitten atladı. Gene içi rahatlık dolu, koltuğunun altında katlanmış yeni giysisiyle kente döndü. Yolcuların buluştuğu bir hanın kapısında durdu, sesizce yiyecek dilendi; kendisine verilen bir parça pirinç ekmeğini aldı. Belki, diye düşündü, yarın yiyecek dilenmek zorunda kalmayacağım artık.

Birden bir gurur duygusu kapladı her yanını. Artık Samana değildi, dilenmemesi gerekirdi. Pirinç ekmeğini bir köpeğe verdi ve o gün hiç bir şey yemedi.

Burada yaşam çok yalın, diye düşündü Siddhartha. Hiç bir güç yanı yok. Samana'yken herşey güç, ürkütücü ve sonuç olarak umutsuzdu. Şimdi herşey kolay. Kamala'nın öpücüğüyle öğrettikleri gibi kolay. Giysi ve para bulmam gerek, hepsi bu. İnsanın uykusunu kaçırmayacak, kolay erişilir amaçlar bunlar.

Kamala'nın kentteki evinin nerede olduğunu çoktan öğrenmişti, ertesi gün oraya gitti.

«İşler iyi gidiyor,» diye bağırdı ona Kamala uzaktan. «Kamaswami, gidip, kendisini görmeni bekliyor; kentin en zengin tüccarıdır o. Seni beğe-

nirse yanına alır. Göreyim seni yanık tenli Samana. Adını başkalarının aracılığıyla söylettim ona. Ona karşı dostça davran; çok güçlüdür kendisi, ama çok alçakgönüllü de davranma ona karşı. Onun buyruğuna girmiş birisi değil, onun eşiti olmanı istiyorum; yoksa beğenmem seni. Kamaswami yaşlandı, tembelleşmeye başladı artık. Senden hoşlanırsa büyük bir güvenle bağlanır sana.»

Siddhartha ona gülerek teşekkür etti; Kamala Siddhartha'nın ne o gün, ne de bir gün önce hiç bir şey yemediğini öğrenince ekmek ve meyva getirtti ve ona kendisi hizmet etti.

Siddhartha ayrılırken, «Talihin var,» dedi, «kapılar birbiri ardından açılıyor sana. Nasıl oluyor bu? Büyü falan mı yaptın?»

Siddhartha, «Dün sana düşünmeyi, beklemeyi ve oruç tutmayı bildiğimi söyledim ama sen bunları yararlı saymadın. Oysa göreceksin bunların ne denli yararlı olduğunu Kamala. Ormandaki aptal Samanaların pek çok yararlı şey bildiklerini anlayacaksın. Önceki gün saçı sakalına karışmış bir dilenciydim; dün seni öptüm Kamala, ve yakında da tüccar olup senin değerli saydığın herşeyi alacak kadar para kazanacağım.»

«Doğru,» dedi Kamala, «ama ben olmasam ne yapacaktın? Kamala sana yardım etmeseydi ne yapardın?»

«Sevgili Kamala,» dedi Siddhartha, «koruda sana yaklaştığım zaman ilk adımı atan ben olmuştum. Sevgiyi en güzel kadından öğrenmeyi aklıma koymuştum. Bunu aklıma koyduğum anda, gerçekleştireceğimi de biliyordum. Bana yardım edeceğini biliyordum; korunun girişinde bana ilk baktığın anda anladım bunu.»

«Ya yardım etmek istemeseydim?»

«Ama istedin. Bak, Kamala, suya bir taş attığın zaman, en kısa yoldan dibi bulur taş. Siddhartha'nın bir amacı, bir ereği oldu mu da aynı şey olur. Siddhartha hiç bir şey yapmaz, bekler, yapmadan, hiç sallanmadan geçer, bir yere doğru çekilir, kendini bırakır, düşer; amaç onu çeker çünkü, amacına karşı duracak hiç bir şeyin girmesine izin vermez kafasına. Siddhartha işte bunları öğrendi Samanalar'dan. Akılsızların büyü dediği, şeytanın yaptığını inandıkları şey budur işte. Şeytanlar hiç bir şey yapmaz. Herkes büyü yapabilir, herkes amacına ulaşabilir: düşünmeyi, beklemeyi, oruç tutmayı bilirse.»

Kamala onu dinliyordu. Sesini seviyordu, gözlerindeki bakışı seviyordu.

«Belki dediklerin doğrudur, dostum,» dedi yumuşak bir sesle. «Belki de Siddhartha'nın talihli olması yakışıklı olmasından, bakışlarının kadınların hoşuna gitmesindendir.»

Siddhartha onu öpüp yanından ayrılırken, «Umarım öyledir, sevgili hocam,» dedi. «Bakışlarımın hep hoşunuza gitmesini, sizden bana hep iyi talihler gelmesini dilerim.»

İNSANLAR ARASINDA

Siddhartha tüccar Kamaswami'yi görmeye gittiğinde zengin döşenmiş bir eve girdi. Uşaklar onu pahalı halılarla kaplı yollardan geçirip bir odaya aldılar; Siddhartha burada evin efendisini beklemeye başladı.

Kamaswami geldi; yumuşak, canlılık dolu bir adamdı; saçları kırlaşmaya başlamıştı; ölçülü bakışları, şehvetli bir ağzı vardı. Efendiyle konuk birbirlerini dostça selâmladılar.

«Bana sizin bir Brahman olduğunuzu, okumuş bir kişi olduğunuzu söylediler,» diye başladı tüccar, «ama bir tüccarla birlikte çalışmak ister misin? İhtiyacınız mı var çalışmaya da iş arıyorsunuz Brahman?»

«Hayır,» diye yanıtladı onu Siddhartha, «ihtiyacım yok, hiç olmadı da. Uzun süredir birlikte kaldığım Samanalar'ın yanından geliyorum.»

«Samanalar'ın yanından geliyorsanız nasıl oluyor da hiç bir şeye ihtiyacınız olmuyor? Samanalar'ın hiç birinin birşeyi yoktur, değil mi?»

«Benim de hiç bir şeyim yok,» dedi Siddhartha, «söylemek istediğiniz buysa. Elbette malım mülküm yok benim de, ama ben böyle istemiştim, onun için ihtiyacım yoktu hiç bir şeye.»

«Hiç bir şeyiniz yoksa nasıl geçineceksiniz?»

«Bunu hiç düşünmedim, efendim. Üç yıldır hiç bir şeysiz yaşıyorum ve neyle geçineceğim sorusu hiç gelmedi aklıma.»

«Öyleyse başkalarının sırtından geçindiniz.»

«Öyle olmalı. Tüccarlar da başkalarının sırtından geçinir.»

«Doğru dediniz; ama başkalarından birşey alırken bunu karşılıksız yapmaz tüccar, karşılığında mal verir.»

«Demek hep böyle bu. Herkes birşey veriyor, karşılığında birşey alıyor. Yaşam böyle.»

«Ama hiç malı yoksa insanın ne verebilir?»

«Herkes kendinde olanı verir. Askerler güçlerini, tüccar malını, öğretmen bilgisini, çiftçi pirincini, balıkçı da balıklarını.»

«Peki öyleyse, sen ne verebilirsin? Verebileceğin ne öğrendin şimdiye kadar?»

«Düşünmeyi, beklemeyi, oruç tutmayı.»

«Hepsi bu mu?»

«Sanırım hepsi bu.»

«Peki, bunlar ne işe yarar? Örneğin, oruç tutmak, neye iyi?»

«Çok iyi birşeydir, efendim. İnsanın yiyecek birşeyi olmayınca yapılacak en akıllıca şey oruç tutmaktır. Siddhartha oruç tutmayı öğrenmemiş olsaydı, örneğin, bugün ne olursa olsun bir iş bulması gerekecekti, ya burda, ya da başka bir yerde; çünkü açlığı bunu yapmaya zorlayacaktı onu. Oysa Siddhartha rahatça bekleyebilir. Sabırsızlık içinde değildir, ihtiyacı yoktur, açlığını uzun süre susturabilir, giderek açlığına gülebilir bile. İşte bu yüzden efendim, oruç tutmak çok yararlı birşeydir.»

«Haklısın, Samana. Bir dakika bekle.»

Kamaswami odadan çıktı; elinde bir tomar kâ-

ğıtla dönüp bunu konuğuna uzatarak, «Bunu okuyabilir misin?» dedi.

Siddhartha tomara baktı, bir satış anlaşmasıydı bu; içindekileri okumaya başladı.

«Çok iyi,» dedi Kamaswami, «şimdi bu kâğıda birşeyler yazar mısın?»

Siddhartha'ya kâğıtla bir kalem uzattı; Siddhartha birşeyler yazıp kâğıdı geri verdi.

Kamaswami okudu: «Yazmak iyi, düşünmek daha iyi; zeka iyi, sabırsa çok daha iyi.»

«Çok iyi yazıyorsun,» diye övdü onu tüccar. «Konuşulacak daha çok şey var ama bugün konuğum olmanı ve benim evimde kalmanı istiyorum senden.»

Siddhartha ona teşekkür ederek isteğini kabul ettiğini bildirdi. Şimdi artık tüccarın evinde kalıyordu. Giysiler, ayakkabılar verildi kendisine; bir uşak her gün banyosunu hazırlıyordu. Günde iki kez harika yemekler seriliyordu önüne. Oysa Siddhartha günde bir öğüt yiyor, ete, şaraba el sürmüyordu. Kamaswami ona işten söz etti, ona malları, depoları ve hesapları gösterdi. Siddhartha birçok yeni şey öğrendi; çok dinledi, az konuştu. Sonra, Kamala'nın söylediklerini hatırlayıp tüccarın karşısında hiç aşağıdan almadı, kendisinin bir eşiti gibi, eşitinden de üstün saymaya zorladı onu. Kamaswami işini dikkatle, bazan da tutkuyla yapıyordu; oysa Siddhartha işe oyun gözüyle bakıyor; bu oyunun kurallarını iyi öğrenmeye çalışıyor, ama işe yüreğini koymuyordu.

Kamaswami'nin evine yerleştikten kısa bir süre sonra efendisinin işini paylaşır oldu. Bununla birlikte, her gün, çağırıldığı saatte, güzel giysiler, ayakkabılar içinde güzel Kamala'yı görmeye gidiyor, ona armağanlar götürüyordu. Onun akılı, kırmızı dudak-

larından çok şey öğrendi. Yumuşak, sevgi dolu elleri Siddhartha'ya çok şey öğretti. Sevgi konusunda daha bir çocuk olan, sevginin derinliklerine körü körüne ve doymak bilmez bir açlıkla dalmaya hazırlanan Siddhartha'ya Kamala insanın zevk vermeden zevk alamayacağını, her hareketin, her okşamanın, her dokunuşun, bedenin her parçasının, anlayana, verebileceği gizli zevkler sakladığını öğretti. Seviştikten sonra sevgililerin bir süre birlikte yatmadan ayrılmamalarının, sahiboldukları ölçüde kendilerini vermelerinin, böylece herhangi bir bıkkınlık ya da yalnızlık duygusunun doğmamasının, ya da o korkunç kullanılmışlık ya da birisi kullanmış olma duygusunun duyulmaması gerektiğini öğretti. Siddhartha bu akıllı, güzel yosmayla eşi bulunmaz saatler geçirdi; onun hem öğrencisi, hem sevgilisi, hem dostu oldu. Şimdiki yaşamını anlamlı kılan, ona değer katan Kamaswami'nin yanında yaptığı işler değil, Kamala'yla olan ilişkisiydi.

Tüccar önemli mektupların ve siparişlerin yazılmasını ona bırakmış, bütün önemli işlerde ona danışmayı alışkanlık edinmişti. Çok geçmeden Siddhartha'nın pirinçten ve yünden, mal sevkinden ve ticaretten pek anlamadığı anlaşıldı; ama öylesine güzel bir ustalığı vardı ki, sükunet ve ölçülülükte, başkalarını dinlemede, yabancılar östünde olumlu bir etki bırakmada tüccarı kat kat geçiyordu. Tüccar bir gün bir dostuna, «Bu brahman,» dedi, «tüccar değil, hiç bir zaman da olamayacak, kendini bütünüyle işe vermiyor. Ama onda, başarının koşarak geldiği insanların sırrı var; yıldızının parlak olmasından mı, büyü mü, sihir mi, yoksa bunu Samanalar'dan mı öğrenmiş, bilmem? Her zaman işle oyuncakmış gibi oynuyor, ona pek fazla etkisi ol-

muyor işin, başarısızlıktan hiç korkmuyor, yitirdiklerine hiç üzülmüyor.»

Dostu, tüccara şöyle bir öğüt verdi: «Senin için yaptığı işlerde kârın üçte birini ona bırak; ama, olursa bütün zararları yarı yarıya bölüşün. Böyle yaparsan, daha heveslenecektir.»

Kamaswami bu öğüdü tuttu ama Siddhartha'ya pek etkisi olmadı bunun. Kazanç sağladığında payını soğukkanlılıkla alıyor, herhangi bir zarar olursa gülüp geçiyor, «Ne yapalım, bu alışveriş kötü gitti,» diyordu.

Gerçekten de işe pek aldırmıyordu Siddhartha. Bir keresinde, bereketli bir pirinç ürününü almaya bir köye gitti. Oraya vardığında ürün başka bir tüccara satılmıştı. Bununla birlikte Siddhartha köyde birkaç gün kaldı, çiftçilerle yedi içti, çocuklara para dağıttı, bir düğüne katıldı ve bu yolculuktan büyük bir doygunluk içinde döndü. Kamaswami, hemen dönmediği, parasını ve zamanını boşa harcadığı için kızdı ona. Siddhartha, «Bana kızma, sevgili dostum,» dedi. «Kızmakla hiç bir yere varılmaz. Eğer bir kayıp varsa, ben yükleneceğim bunu. Bu yolculuktan çok memnun döndüm. Birçok insan tanıdım, bir Brahman'la dost oldum, çocuklar kucağıma oturdu, çiftçiler bana tarlalarını gösterdiler. Kimse bana tüccar gözüyle bakmadı.»

«Bunların hepsi iyi,» diye onayladı onu Kamaswami istemeye istemeye, «ama sen tüccarsın aslında. Yoksa yalnız eğlenmek için mi yaptın bu yolculuğu?»

«Elbette eğlenmek için,» diyerek güldü Siddhartha. «Neden olmasın? Yeni insanlar, yeni yerler tanıdım. Dostluk ve güven duyguları tattım. Bak, eğer Kamaswami olsaydım, mal satamayacağımı gö-

rünce can sıkıntısıyla hemen ayrılacaktım oradan; para ve zaman gerçekten boşa gitmiş olacaktı. Oysa ben birkaç güzel gün geçirdim, çok şey öğrendim, çok eğlendim; can sıkıntımı ya da acelemi göstererek ne başkalarını ne de kendimi üzdüm. Oraya pirinç almaya, ya da başka bir iş için bir daha gidersem beni dost insanlar karşılayacak, ben de daha önce acelecilik ve memnuniyetsizlik göstermediğim için sevineceğim. Neyse, bırak dostum, kızgınlık göstererek kendini de üzme. Eğer bir gün gelir de, şu Siddhartha da bana çok zarar vermeye başladı artık diye düşünmeye başlarsan, bir tek söz yeter. Siddhartha çekip gidecektir. Ama o zamana dek de, bırak dost kalalım.»

Tüccarın Siddhartha'ya, kendisinin, Kamaswami'nin ekmeğini yediğini kabul ettirme çabaları da boşa gitti. Siddhartha kendi ekmeğini yiyordu; kaldı ki herkes başkalarının, herkesin ekmeğini yiyordu. Siddhartha'yı ilgilendirmiyordu Kamaswami'nin dertleri; Kamaswami'nin de sayısız derdi vardı. Alışveriş kötü giderse, ısmarlanan mallar yolda kaybolursa, bir borçlu borcunu ödemediği zaman, Kamaswami üzgün ya da kızgın sözler söylemenin, alnını kırıştırmanın, uykularını kaçırmanın bir yarar sağlayacağına inandıramıyordu iş arkadaşını. Kamaswami, bir keresinde Siddhartha'ya herşeyi kendisinden öğrendiğini hatırlatmaya kalktığında, Siddhartha, «Böyle şakalar yapma,» dedi. «Senden bir sepet balığın kaça satılacağını, borç para verilince yüzde kaç faiz alınacağını öğrendim. Bunlar senin bildiklerin. Ama nasıl düşüneceğimi senden öğrenmedim sevgili Kamaswami. Bunu da sen benden öğrensen iyi olur.»

Gerçekten de Siddhartha işe gönülden bağlı

değildi. Bu iş ona Kamala'ya harcadığı parayı getirmek bakımından yararlıydı; aslında harcadığından çok daha fazla kazanıyordu. Üstelik Siddhartha'nın ilgisiyle sevgisi yalnızca insanların kendilerine yönelmişti; onların işleri, dertleri, zevkleri, aptallıkları bilmediği şeylerdi, bunlar ondan ay kadar uzaktılar. İnsanlarla konuşmak, onlarla birlikte yaşamak, onlardan birşeyler öğrenmek kendisine çok kolay geldiği halde çok iyi biliyordu ki kendisini onlardan ayıran birşey vardı — bu da bir zamanlar Samana olmasından geliyordu. İnsanların çocukça ya da hayvanlar gibi yaşadığını görüyor, bu da hem hoşuna gidiyor hem de iğrendiriyordu onu. Onların hiç durmadan çalışıp çabaladıklarını, kendi gözünde beş para etmeyen şeyler için acı çekip, yaşlanıp gittiklerini görüyordu — para, küçücük zevkler, önemsiz şerefler için. Birbirlerini azarlayıp kırdıklarını, Samanalar'ın gülüp geçtiği acılara ağlayıp sızladıklarını, bir Samana'nın hiç bir zaman duymadığı yoksunluklara katlanamayıp acı çektiklerini görüyordu.

İnsanların kendisine getirdiği herşeyi kabul ediyordu. Ona satılmak üzere keten getiren tüccarı hoş karşılıyordu; borç para almaya gelenleri de hoş karşılıyordu; gelip bir saat yoksulluğunun öyküsünü anlatan, oysa bir Samana kadar bile yoksul olmayan dilenciyi de güler yüzle karşılıyordu. Yabancı zengin tüccarlara, kendisini traş eden uşağa, ya da muz satın alırken tüm bozuk parasını bıraktığı işportacıya davrandığından farklı davranmıyordu. Kamaswami gelip de kendisine dert yandığı ya da bir alışverişten ötürü birşeyler söylemeye kalktığı zaman dikkat ve merakla dinliyordu; ona şaşıyor, anlamaya çalışıyordu onu, gerekli görünen yerde ona

biraz hak veriyor sonra biraz da kendisinden birşey istemeye gelen başka birisine dönüyordu. Sayısız insan geliyordu Siddhartha'ya — birçoğu alışveriş etmeye, bazıları onu aldatmaya, bazıları dinlemeye, çoğu sevgisini kazanmaya, çoğu da öğütlerini dinlemeye. Siddhartha öğüt veriyor, sevgi gösteriyor, armağanlar dağıtıyor, kendisinin biraz aldatılmasına göz yumuyor, kendisini tutkuyla bu oyuna veriyor, daha önce Brahman'lar ve Tanrılarla dolu olan düşünceleri şimdi aynı ölçüde bu oyunla doluyordu.

Zaman zaman içinde, yumuşak, tatlı bir ses duyuyordu; bu ses ona fısıldayarak bazı şeyleri hatırlatıyor, ya da yavaş yavaş yakınıyordu; öyle ki Siddhartha zar zor işitiebiliyordu bu sesi. Sonra birden acaip bir yaşam sürdürmekte olduğunu anlıyordu Siddhartha; oyundan başka birşey olmayan bir sürü şey yapıyordu; neşesi yerindeydi ve zaman zaman zevk de alıyordu yaptıklarından, oysa gerçek yaşam yanından akıp gidiyor, değmiyordu bile ona. Bir canbazın toplarıyla oynaması gibi o işiyle oynuyor, çevresindeki insanlarla oynuyor, onların gözlüyor, onlara bakıp eğleniyordu; oysa gönlüyle, öz varlığıyla bunların içinde duymuyordu kendini. Öz varlığı uzaklarda, başka yerlerde dolaşıyor, görünmeden dolaşıp gezmeğe devam ediyor ve gerçek yaşama hiç karışmıyordu. Bazan bu düşüncelerinden korkuyor, insanların çocuksu gündelik işlerini içten paylaşmak, onlara gerçekten, bir gözlemci olarak orada bulunmak yerine, onların hayatlarını yaşamak, buna içten katılmak istiyordu.

Güzel Kamala'yı düzenli olarak görüyor, herşeyden çok da almakla vermenin bir olduğu sevme sanatını öğreniyordu. Onunla konuşuyor, ondan birşeyler öğreniyor, ona öğüt veriyor, öğütler alıyordu.

Kamala onu, eskiden Govinda'nın anladığından daha iyi anlıyordu.

Daha çok benziyordu kendisine Kamala.

Bir keresinde Siddhartha, «Sen de benim gibisin,» dedi, «öteki insanlardan başkasın. Yalnız Kamala'sın, başka kimseye benzemiyorsun; içinde öyle bir dinginlik ve güven var ki istediğin zaman, benim gibi, sen de oraya çekilebilirsin. Çok az kişide var bu özellik; oysa herkeste bulunabilir.»

«Herkes akıllı değil ki.» dedi Kamala.

«Akıllılıkla ilgisi yok bunun, Kamala.» dedi Siddhartha. «Kamaswami de benim kadar akıllı, ama böyle bir güven duygusu yok içinde. Oysa anlayış bakımından yalnızca bir çocuk olan insanlarda var. İnsanların çoğu dökülen, havada savrulup dönen yapraklar gibi; rüzgarda savrulup sonra yere düşüyorlar. Oysa içlerinden bazıları belli bir yörüngeyi izleyen yıldızlara benziyor; hiç bir rüzgar deymiyor onlara; yolları, amaçları içlerinde yazılı. Tanıdığım onca bilge kişi arasında bu bakımdan kusursuz olan bir tek kişi var. Onu hiç unutamayacağım. Bu Aydın Kişi Gotama'dır ve kendi öğretilerini öğretir. Binlerce genç her gün onun öğretilerini dinler, her saat onun dediklerin yapar; oysa hepsi düşen yapraklara benziyor bu gençlerin; amaçları ve bilgelikleri içlerinde yazılı değil.»

Kamala ona bakıp gülümsedi. «Gene ondan söz ediyorsun.» dedi. «Gene Samanalık düşünceleri sardı kafanı.»

Siddhartha sustu; sevişme oyununu oynamağa başladılar; Kamala'nın bildiği otuz, kırk oyundan birini. Kamala'nın bedeni bir pars kadar çevik, bir avcının yayı kadar yumuşaktı; sevgiyi ondan öğrenen herkes sayısız zevk, sayısız giz tadıyordu. Kamala

uzun süre oynadı Siddhartha'yla; onu yendi onu kendine benzetti, ustalığından ötürü sevinç duydu, sonunda Siddhartha yenildi ve bitkin bir halde uzandı onun yanına.

Güzel yosma, üzerine eğilip uzun süre yüzünü, yorgun bakışlı gözlerini seyretti Siddhartha'nın.

«Şimdiye dek edindiğim en iyi aşık sensin,» dedi düşünceli. «Ötekilerden daha güçlüsün, daha yumuşak, daha isteklisin. Sanatımı iyi öğrendin Siddhartha. Bir gün yaşlanınca, senden bir çocuk edineceğim. Gene de dostum, bir Samana olarak kaldın sen. Beni gerçekten sevmiyorsun, kimseyi sevmiyorsun. Doğru değil mi?»

«Belki,» dedi Siddhartha yorgun. «Ben de senin gibyim. Sen de kimseyi sevmiyorsun, yoksa nasıl olur da sevişmeyi sanat edinirdin? Bizim gibi insanlar sevemez belki de. Sıradan insanlar içindir sevmek - onların gizi de budur belki.»

SAMSARA

Uzun süre Siddhartha, gerçekten içinde olmadan sürdürdü günlük yaşamını. Ateşli Samanalık yıllarında öldürdüğü duyuları yeniden uyanmıştı. Zenginliğin, gücün, tutkunun tadını almıştı; oysa bunca zaman taa içinde gene bir Samana olarak kalmıştı. Akıllı Kamala da anlamıştı bunu. Siddhartha'nın yaşamını hep düşünme, bekleme ve katlanma sanatı yürütüyordu. Sıradan insanlar, günlük yaşamın içindekiler ona hâlâ yabancıydı; Siddhartha'nın da onlara yabancı olması gibi.

Yıllar geçiyordu. Rahat bir ortam içinde, Siddhartha farkında bile değildi yılların aktığının. Zengin olmuştu. Çoktandır kendisinin olan bir evi, kendi uşakları ve ırmağın kıyısında, kentin dışında bir bahçesi vardı. İnsanlar seviyordu onu; paraya ya da öğüte gereksindiklerinde ona koşuyorlardı. Bununla birlikte Kamala'nın dışında hiç yakın dostu yoktu Siddhartha'nın.

Gençliğinde, bir zamanlar Gotama'nın öğretilerini dinlediği günlerde, Govinda'dan ayrıldıktan sonra duyduğu o yüce, büyük uyanışı, o uyanık bekleyişi, o kutsal sesi kendi yüreğinde duyma hevesi, yavaş yavaş bir anı olmuş, gerilerde kalmıştı şimdi. Bir zamanlar ona çok yakın olan, coşkuyla şarkı

söyleyen o tek kaynağın şimdi uzaklardan mırıldayarak geliyordu sesi. Gene de Samanalar'dan öğrendiği, Gotama'dan, babasından, Brahmanlar'dan öğrendiği birçok şeyi — ölçülü yaşamayı, düşünmeden zevk almayı, saatlerce düşüncede yoğunlaşmayı, ne beden ne de bilinçlilik olan Kendi'ni, o sonsuz Ben'i gizlice tanımayı — uzun süre unutmadı Siddhartha. Bunların çoğunu unutmamıştı; başka şeylerse yarı yarıya unutkanlığa gömülmüş, tozla örtülmüştü. Bir kez döndürülmeye başlanan Çömlekçi çarkının uzun zaman dönmesi sonra yavaşlaya yavaşlaya durması gibi asetikliğin çarkı, düşünmenin çarkı, ayırımın çarkı da Siddhartha'nın ruhunda uzun süre döndü durdu; hâlâ da dönüyordu, ama artık yavaş yavaş, korka korka, neredeyse duracak gibi. Çürüyen bir ağacın gövdesinde nemin sinsi sinsi işlemesi gibi, dış dünya ve durgunluk sızdı Siddhartha'nın da ruhuna; yavaş yavaş doldurdu onu, ağırlaştırdı, yordu, uyuttu. Beri yanda Siddhartha'nın duyuları daha da bilendi, çok şey öğrendi, daha çok şey tattı.

Siddhartha iş konularını yürütmeyi, insanları yönetmeyi, kadınlarla gönül eğlendirmeyi öğrenmişti; güzel giysiler giymeyi, uşaklarına buyurmayı, güzel kokulu sularda yıkanmayı da öğrenmişti. Titizlikle hazırlanmış tatlı yemekleri, balık, et ve av etlerini, baharat ve tatlıları yemeyi, ona tembellik ve unutkanlık veren şarabı içmeyi de öğrenmişti. Zar atmayı, satranç oynamayı, dans edenleri seyretmeyi, tahterevanlarda taşınmayı, yumuşak yataklarda uyumayı da öğrenmişti. Oysa her zaman başkalarından değişik ve üstün görürdü kendini; onlara her zaman biraz yukardan, küçümseyip aşağılayarak bir Samana'nın sıradan insanlara bakarken duyduğu o kü-

çümseme duygusuyla bakıyordu. Kamaswami'nin canı sıkıldığı, aşağılandığını sandığı, iş sıkıntılarından başını alamadığı zamanlarda Siddhartha ona hep alayla bakmıştı. Oysa yavaş yavaş, hiç farkında olmadan, mevsimlerin dönmesiyle alaycılığı ve üstünlük duygusu azalıyordu. Zamanla, gittikçe artan zenginliğiyle birlikte Siddhartha kendisi de sıradan insanların özelliklerinden, onların çocukluklarından, endişelerinden bazılarını edinmeye başlamıştı. Gene de özeniyordu onlara; onlara benzediği ölçüde özeniyordu onlara. Onlarda olan ve kendisinde bulunmayan tek şey için özeniyordu onlara; yaşamlarını böylesine ciddiye alarak yaşamalarına, zevklerinin ve üzüntülerinin derinliğine, hiç bitmeyen sevme güçlerine, endişelerine, ama aynı zamanda tatlı mutluluklarına özeniyordu. Bu insanlar, kendilerine, çocuklarına, üne, paraya, ilerde yapacakları şeylere, ya da umuda tutkundular. Oysa Siddhartha bunları; bu çocuksu zevkleri, çılgınlıkları, öğrenmiyordu onlardan; yalnızca hiç sevmediği tatsız şeyleri öğreniyordu. Neşeli geçen bir akşamdan sonra, ertesi sabah geç vakte kadar yataktan çıkmadığı, kendisini tatsız ve yorgun hissettiği gittikçe daha çok oluyordu şimdi. Kamaswami gelip de dertleriyle başını ağrıttığı zaman canı sıkılıyor, sabrı tükeniyordu. Zar atarken kaybetti mi gerektiğinden fazla gülüyordu. Başkalarınınkine göre yüzünün daha zeki daha aydın bir havası vardı; oysa artık pek az gülüyordu; yavaş yavaş yüzü, çoğunlukla zenginlerde raslanan havaya, memnuniyetsizlik, hastalıklılık, tatsızlık ve sevgisizlik havasına bürünmeye başlamıştı. Zenginlere özgü o ruh hastalığı siniyordu onun üstüne de yavaş yavaş.

Tül gibi, ince bir sis gibi, yorgunluk çöküyordu

Siddhartha'nın üstüne, yavaş yavaş, her gün yoğunlaşarak, her ay biraz daha kararark, her yıl biraz daha ağırlaşarak. Yeni bir giysinin zamanla eskimesi, parlak rengini yitirmesi, lekelenip kırışması, etek uçlarının püsküllenmesi, ordan burdan aşınıp lime lime olması gibi, Siddhartha'nın Govinda'dan ayrıldıktan sonra başladığı bu yeni yaşam da eskiyordu. Aynı biçimde, geçen yıllar da onun rengini, parlaklığını, yitiriyordu; kırışıklıkları, lekeleri gittikçe çoğalıyordu, altta, ta derinlerde, yer yer yüzeye çıkmaya başlayan umut kırıklıkları ve iğrenme duygusu saklı duruyordu. Siddhartha görmüyordu bunları. Siddhartha'nın gördüğü tek şey, bir zamanlar içinde doğan, en iyi zamanlarda ona yol gösteren o canlı iç-sesin artık işitilmediğiydi.

Dünya, zevkler, rahatlık, boşluk içine almıştı onu; sonunda da her zaman iğrenip aşağıladığı, o insan zaaflarının en aptalcası olan istifçilik. Mal mülk, eşya edinme ve zenginlik tutkusu sonunda onu da düşürmüştü tuzağına. Artık bir oyun ya da oyuncak değildi bunların hiç biri onun için; birer zincir, birer yük olmuşlardı. Bu en son ve en alçaltıcı düşüşün garip yolunda, zar atıp kumar oynayarak ilerliyordu Siddhartha. Yüreğinde Samanalığın sona ermesinden beri, gittikçe artan bir hırsla zar atıyor, para ve mücevherler kazanıyordu; önceleri sıradan kişilerin gülümseyerek, hoşgörüyle katıldığı bir alışkanlıktı bu. Korkunç iyi bir oyuncuydu Siddhartha; karşısına pek az kişi çıkabiliyordu; çünkü çok yüksek şeylere gözünü kırpmadan oynuyordu. Kumarı, yüreğinden gelen bir gereksinmenin itişiyle oynuyordu. Pis parayı kumarda yitirip savurmaktan tutkulu bir zevk alıyordu. Servete, iş adamları-

nın bu yalancı tutkusuna karşı duyduğu nefreti daha açık ve daha alaylı bir biçimde ortaya dökme yolu yoktu. Bu yüzden yüksek ve acımasız oynuyordu; kendisinden nefret ediyor, kendisiyle alay ediyordu. Binler kazanıyor, binler savuruyor, para kaybediyor, mücevher kaybediyor, yazlık evini kaybediyor, gene kazanıyor, gene kaybediyordu. Bu heyecanı, zar atarken yaşadığı, ortaya yüksek paralar koyduğunda duyduğu o korkunç, basınçlı heyecanı seviyordu. Bu duyguyu seviyordu; doygun, tatsız, renksiz varlığının orta yerinde hiç durmadan bu duyguyu yenilemeye, artırmaya, yeniden uyandırmaya çalışıyordu; çünkü artık ancak bu duyguda bulabiliyordu birazcık mutluluğu ya da bir çeşit heyecanı. Her büyük kayıptan sonra kendini yeni servetler edinmeye veriyor, işine yeniden hevesle sarılıyor, borçluları borçlarını ödemeye zorluyordu; çünkü yeniden oynamak, yeniden savurmak, servete duyduğu nefreti yeniden göstermek istiyordu. Siddhartha kaybettikçe sabrını da yitiriyordu; borçlulalarına karşı sabırsız oluyordu; dilencilere yumuşak yüreklilikle davranamıyordu artık; yoksullara armağanlar verme ya da borç verme isteği duymuyordu içinde. Bir zar atışıyla on binler yitiren Siddhartha, işinde daha eli sıkı ve para düşkünü oluyor, bazan rüyasında bile para görüyordu. Bu nefret dolu büyüden uyanır uyanmaz yatak odasındaki aynada yansıyan yaşlanmış, çirkinleşmiş yüzünü her görüşünde, her yanını utanç ve iğrenme kaplayınca gene kaçıyor, yeni bir şans oyununa sığınıyor, alabora olmuş bir halde tutkuya, şaraba, oradan gene istifleme, servet, biriktirme dürtüsüne atılıyordu. Bu anlamsız döngü içinde kendisini bitirdi, yaşlandı, hastalandı.

Sonra gördüğü bir düş aklını başına getirdi. O akşamı Kamala'yla birlikte, onun güzel zevk-bahçesinde geçirmişti. Bir ağacın altına oturmuş konuşuyorlardı. Kamala ağır ağır konuşuyordu; sözlerinin arkasında hüzün ve yorgunluk gizliydi. Siddhartha'dan kendisine Gotama'yı anlatmasını istemişti, daha da çok şey öğrenmek istiyordu onun hakkında; gözleri ışık mı doluydu Gotama'nın, ağzı dingin ve güzel miydi, gülümsemesi çok mu sıcaktı, tüm hareketleri huzur mu doluydu? Siddhartha uzun süre Yüce Buddha'dan söz etmek zorunda kalmıştı Kamala'ya; Kamala da içini çekerek şöyle demişti ona: «Bir gün, belki de çok yakında, ben de Buddha'nın izine düşeceğim. Zevk bahçemi ona bağışlayıp, öğütlerine sığınacağım.» Ama sonra Siddhartha'yı sevişmeye çağırmış, sanki bu geçici zevkten son tatlı damlayı da sıkıp almak istermiş gibi, onu büyük bir arzuyla, ateşli bir biçimde ve gözyaşlarıyla kucaklamıştı. Siddhartha daha önce hiç, tutkuyla ölümün böylesine birbirine bağlı olduğunu anlamamıştı. Sonra Kamala'nın yanına uzandı: Kamala'nın yüzü kendisininkine yakındı; gözlerinin altında, ağzının kenarlarında hüzünlü bir iz gördü Siddhartha. — sonbaharı ve yaşlılığı anımsatan bir iz, ince çizgiler, kırışıklıklar. Daha kırk yaşında olan Siddhartha da kara saçları arasında bir iki ak saç görmüştü. Kamala'nın güzel yüzünden yorgunluk akıyordu; hiç bir coşkulu amacı olmayan bir yolda yürümekten gelen bir yorgunluk; yorgunluk ve yaşlılığın başlangıcı, gizli, daha dile getirilmemiş, ya da daha bilince çıkmamış bir korku — yaşamın sonbaharından korku, yaşlanma korkusu, ölüm korkusu. Siddhartha Kamala'nın yanından içini çekerek ayrıldı; yüreği eziklik ve gizli bir korkuyla doluydu.

Sonra Siddhartha o geceyi, evinde şarap içip dansözleri seyrederek ve çevresindeki arkadaşlarına üstünlük taslayarak geçirdi; oysa artık hiç bir üstün yanı kalmamıştı onlara. Çok şarap içmişti; gece yarısından sonra yorgun, ama huzursuz, nerdeyse ağlayacak bir halde, umutsuzluk içinde gitti yattı. Boşuna uyumaya çalıştı. Yüreği acılarla doluydu, artık dayanamayacaktı. Kötü bir şarap içmiş, ya da çok yapışkan ve berbat bir müzik dinlemiş, dansözlerin yapmacık tatlı gülümsemelerini görmüş ya da göğüslerinin yapışkan, tatlımsı kokusunu duymuş gibi bir bulantı içindeydi. Ama herşeyden çok da kendisiydi kendine bulantı veren; kokulu saçları, ağzından gelen şarap kokusu, derisinin yumuşak, pörsümüş görünüşüydü. Çok fazla yeyip içen, sonra acele bir şekilde içindekileri çıkarıp rahatlayan birisi gibi, bu huzursuz adam da bu zevklerden, bu tümüyle anlamsız alışkanlıklarından bir tek kusma hareketiyle kurtulmak istiyordu. Ancak, güneş doğarken o da kentteki evinin çevresinde başlayan sabah kıpırtılarıyla, birazcık kendinden geçti, birkaç dakikacık yarı uyku, ya da sızmaya benzer birşeye daldı. O sırada bir düş gördü.

Kamala, küçük altın bir kafes içinde az bulunan bir ötücü kuş besliyordu. Düşünde bu kuşu gördü Siddhartha. Genellikle sabahları öten bu kuş, ötmez olmuştu; bu Siddhartha'yı şaşırttığından kafese gitmiş ve içine bakmıştı. Küçük kuş ölmüş, kaskatı yatıyordu kafesin dibinde. Kuşu kafesinden aldı, bir an elinde tuttu, sonra yola doğru savurdu ve aynı anda dehşete kapıldı; yüreği, sanki bu ölü kuşla birlikte içinde, değerli olan, iyi olan ne varsa hepsini atmış gibi bir acıyla kıvrandı.

Bu düşten uyanınca Siddhartha büyük bir hü-

zün içinde buldu kendisini. Ömrünü değersiz ve anlamsız bir biçimde geçirmişti; hiç bir canlı yanı, değerli ya da saklanmaya değer hiç bir şeyi yoktu. Denizin kıyısında, bir kazadan artakalmış bir adam gibi, öyle, yapayalnız, hiç birşeysizdi.

Siddhartha, üzüntüler içinde, kendisinin olan zevk bahçesine gitti, kapıları kapattı, bir mango ağacının altına oturdu, yüreğinde dehşet ve ölümü duydu. Otururken öldüğünü, solduğunu, bittiğini duyuyordu. Yavaş yavaş düşüncelerini toparladı ve anımsayabildiği ilk günlerden başlayarak tüm yaşamını yeniden aklından geçirdi. Ne zaman 'gerçekten mutlu olmuştu? Ne zaman gerçekten coşku duymuştu? Eh, birçok kez coşkulu olmuştu. Çocukluk günlerinde yaşamıştı coşkuyu, Brahmanların övgüsünü kazandığı, akranlarını kat kat geride bıraktığı, kutsal dizelerin okunmasında, bilge kişilerle tartışırken, kurbanlara yardım ederken kendini gösterdiği zamanlarda. Sonra yüreğinde şöyle bir ses duymuştu: «Önünde izlemen gereken bir yol bulunuyor. Tanrılar seni bekliyor.» Sonra gene, hiç durmadan yükseklere kaçan ereği onu kendisiyle aynı şeyleri arayan kalabalıkların arasına çekip bıraktığı zamanlarda Brahmanlar'ın öğretilerini anlamak için var gücüyle çalıştığı zamanlarda, her yeni bilginin, yeni yeni bilgilerin kıvılcımını tutuşturduğu sıralarda, sonra gene susuzluğunun içinde, çabalarının arasında, şöyle düşünmüştü: İleri, ileri, yolun bu senin. Bu sesi evini terkedip Samanalar'ın yaşayışını seçtiğinde, sonra gene Samanalar'dan ayrılıp Kusursuz Kişi'ye gittiğinde, sonra bilinmeyen şeyler uğruna ondan da ayrıldığı zaman gene duymuştu. Bu sesi duymayalı, yüce yerlere çıkmayalı ne kadar zaman geçmişti şimdi? Yolu ne boş, ne ıssız bir duruma

gelmişti. Hiç bir yüce amaç gütmeden, bir susuzluk duymadan, hiç bir yüceltici duygu yaşamadan, küçük zevklerle yetinerek, gene de gerçekten doygunluğu tadamadan kaç uzun yıl geçmişti? Bilmeden, bütün bu uzun yıllar boyunca öteki insanlar gibi, bu çocuklar gibi olmaya çalışmış, bunu istemişti; oysa kendi yaşamı onlarınkinden çok daha kötü ve yoksul olmuştu, çünkü onların amaçları, onların acıları Siddhartha'nın olamamıştı. Kamaswami insanlarının tüm dünyası Siddhartha için yalnızca seyredilecek bir oyun, bir dans, bir güldürü olmuştu. Yalnız Kamala sevgili - değerli olmuştu — onun için, ama hâlâ öyle miydi Kamala da? Siddhartha Kamala'sız edemez miydi? — sonra Kamala Siddhartha'sız olamaz mıydı? Sonu olmayan bir oyun oynamıyorlar mıydı ikisi de? Yalnız bunun için yaşamak gerekli miydi? Hayır. Bu oyuna Samsara derlerdi; bir çocuk oyunu, bir, iki, on kez oynandığında hoşuna gidebilirdi insanın — ama hiç durmadan oynamaya değer miydi?

Siddhartha o zaman anladı ki oyun bitmiştir, artık oynayamaz bu oyunu. Bedeninden bir titreme geçti; içinde birşeyin öldüğünü duydu.

Bütün gün mango ağacının altında babasını, Govinda'yı, Gotama'yı düşünerek oturdu. Bütün bunları bir Kamaswami olma uğruna mı bırakmıştı? Gece bastırıncaya dek kaldı orada. Başını kaldırıp yıldızları görünce, burda, mango ağacının altında, zevk bahçemde oturuyorum, diye düşündü. Birazcık gülümsedi. Onun bir bahçesi, bir mango ağacı olması gerekli miydi, doğru muydu, aptalca birşey değil miydi bu?

Bunlar da bitmişti. Bu da öldü içinde. Ayağa kalktı, mango ağacına, zevk bahçesine veda etti.

O gün hiç bir şey yemediği için korkunç açtı; kentteki evini; odasını, yatağını, yiyecek dolu masayı düşündü. Yorgun yorgun gülümsedi; başını iki yana sallayıp bütün bunları attı kafasından.

Aynı gece Siddhartha bahçesinden, kentten çıktı gitti, bir daha da hiç dönmedi. Kamaswami, haydutların eline düştüğünü sanarak uzun süre arattı onu. Kamala'ysa onu hiç aramadı. Siddhartha'nın ortadan kaybolduğunu öğrenince hiç şaşmadı. Her zaman beklememiş miydi bunu? Bir Samana değil miydi Siddhartha, evsiz barksız bir hacı? Son buluşmalarında bunu her zamankinden daha güçlü duymuştu; onu yitirmenin verdiği acının arasında, o son gün Siddhartha'yı öylesine sımsıkı göğsüne bastırdığında, bütünüyle onun olup, kendisini ona verdiğine sevindi.

Siddhartha'nın kaybolduğu haberini alır almaz Kamala, az bulunur ötücü kuşunu kapattığı altın kafese doğru gitti, kafesin kapısını açtı, kuşu aldı ve serbest bıraktı. Gözden kaybolan kuşun arkasından uzun uzun baktı. O günden sonra hiç kimseyi kabul etmedi; evini herkese kapattı. Bir süre sonra, Siddhartha'yla son buluşmasından bu yana, bir çocuk beklemekte olduğunu anladı.

IRMAĞIN KIYISINDA

Siddhartha kentten uzaklaşıp ormanın içlerine doğru yürürken bir tek şeyin farkındaydı — geri dönemezdi artık; yıllardır sürdürdüğü yaşam bitmişti, içine bulantı verecek ölçüde tadılmış ve tüketilmişti. Ötücü kuş ölmüştü; düşünde gördüğü kuşun ölümü, kendi yüreğindeki kuşun ölümüydü. Samsara'ya çok fazla kaptırmıştı kendini; doyuncaya dek su emen bir sünger gibi bulantı ve ölüm çekmişti kendine her yandan. Bıkkınlık, tasa, acı, ölüm doluydu şimdi; dünyada onu çekecek, ona zevk ve huzur verecek hiç bir şey kalmamıştı.

Yok olmak, dinginliğe ermek, ölmek istiyordu var gücüyle. Ah, yıldırım çarpsaydı onu! Bir kaplan çıkıp yiyiverseydi! Onu yokluğa götürecek, herşeyi unutturacak, bir daha hiç uyanmayacak biçimde uyutacak bir şarap, bir zehir olsaydı! Kendi üstüne bulaştırmadığı pislik, işlemediği günah, aptallık, kendi elleriyle kendi ruhuna sürmediği leke kalmış mıydı? Öyleyse hâlâ yaşamaya devam etmek mümkün müydü? Gene gene soluk almak, soluk vermek, açlık duymak, yemek yemek, uyumak, yeniden bir kadınla yatmak mümkün müydü? Bu çevrim artık tükenmiş, bitmiş değil miydi onun için?

Siddhartha korudaki büyük ırmağın olduğu yere, bir zamanlar gençken, Gotama'nın kentinden

geldiğinde, kendisini karşıya geçiren kayıkçının bulunduğu yere geldi. Irmağın kıyısına vardı ve öylece duraksayıp kaldı. Yorgunluk ve açlıktan bitkindi. Neden gitsindi daha ileri, nereye, neden? Hiç bir anlamı yoktu artık; bu karışık düşü silkeleyip atmaktan, bu eskimiş şarabı tükürmekten, bu acı, kötü yaşamı sona erdirmek yolunda derin acı bir istekten başka birşey kalmamıştı içinde.

Irmağın kıyısında bir ağaç vardı, bir hindistan cevizi ağacı. Siddhartha bu ağaca yaslandı, kolunu ağacın gövdesine sardı, aşağıda akan yeşil sulara baktı. Suya bakarken kendisini bırakmak, bütünüyle sulara gömülmek isteği kapladı içini. Suyun içindeki o soğuk boşluk kendi ruhundaki korkunç boşluğu yansıtıyordu. Evet, sonuna gelmişti. Kendini silmekten, tanrıların alay ettiği o başarısız yaşam kalıbını yoketmekten, atmaktan başka birşey yoktu yapılacak. Tek yapmak istediği buydu; nefret ettiği bu kalıbı yoketmek! Balıklar yesindi bu Siddhartha köpeğini, bu çılgın adamı, bu çürümüş, dağılan bedeni, bu zavallı, hiç bir işe yaramamış ruhu! Balıklar, timsahlar yutsun, cinler parça parça etsindi onu!

Çarpılmış bir yüzle suyu seyrediyordu. Yüzünün yansımasını gördü, tükürdü; kolunu ağacın gövdesinden çekip biraz yana döndü, tepesi üstü düşmek ve sonunda suya dalmak istiyordu. Gözleri kapalı, ölüme doğru eğildi.

Sonra ruhunun uzak bir köşesinden, yorgun yaşamının geçmişlerinden bir ses duydu. Bir tek sözcüktü bu, bir hece; hiç düşünmeden, belli belirsiz çıkmıştı ağzından: tüm Brahman dualarının o eski başlangıcı ve sonsözü, kutsal Om. «Kusursuz Olan» ya da «Kusursuzluk» demekti Om. O anda, Om'un sesi kulaklarına çarpınca, uyuyan ruhu bir-

denbire uyandı; Siddhartha yapmakta olduğu şeyin anlamsızlığının farkına vardı.

Siddhartha dehşetle sarsılmıştı. Demek sonunda bu duruma düşmüştü; öylesine yitip gitmiş, öylesine altüst olmuş, öylesine aklını yitirmişti ki ölümü istiyordu. Bu istek, bedenini ortadan kaldırarak huzura ermek isteği, bu çocukça istek böylesine büyümüştü içinde. Son zamanlarda çektiği tüm acılar, tüm umutkırıklıkları, tüm umutsuzluklar Om'un bilincine eriştiği şu andaki kadar etkilememişti onu ve Siddhartha zavallılığını, suçunu anladı.

«Om» çekti içinden; Brahman'ın, yaşamın yok edilemezliğinin bilincine vardı; unuttuğu herşeyi, kutsal olan herşeyi yeniden hatırladı.

Oysa bu yalnız bir an sürdü, şimşek gibi. Siddhartha, bitkin, hindistan cevizi ağacının dibine çöktü. Om diye mırıldanarak başını ağacın köklerine koydu ve derin bir uykuya daldı.

Uykusu derin ve düşsüzdü, uzun süredir böyle uyumamıştı. Uzun saatler sonra uyandığında on yıl geçmiş gibi geldi Siddhartha'ya. Suyun yumuşak sesini duydu; ne nerede olduğunu ne de buraya nasıl geldiğini biliyordu. Başını kaldırdı; üstündeki ağaçlara, gökyüzüne şaşkınlıkla baktı. Nerede olduğunu, oraya nasıl geldiğini hatırladı. Orada uzun süre kalma isteği duydu içinde. Geçmiş şimdi ona bir tülle örtülmüş gibi çok uzak, çok önemsiz görünüyordu. Tek bildiği önceki yaşamının (bilinçliliğe ilk döndüğü anda, daha önce yaşamı ona uzak bir doğuş, şimdiki Ben'inin daha önce dünyaya gelmesi gibi gelmişti) bittiği, onun, Siddhartha'yı yok etmek isteyecek ölçüde bulantı ve alçaklık dolu olduğu, şimdi kendisini bir ırmağın kıyısında, bir hindistan cevizinin altında, dudaklarında kutsal Om sözcü-

güyle bulduğuydu. Sonra uyuyakalmıştı, uyandığında dünyaya yeni bir insan olarak bakıyordu. Söyleyerek uyuyakaldığı Om sözcüğünü gene fısıldadı, sanki uykusu ona uzun bir Om çekiş, Om'u düşünüş, Om'un, adlandırılamayanın, Kutsal'ın içine gömülüş, gibi geldi ona.

Ne güzel bir uykuydu o! Hiç bir uyku onu böylesine dinlendirmemiş, diriltmemiş, gençleştirmemişti daha önce! Belki de gerçekten ölmüştü, belki boğulmuştu da şimdi yeniden doğmuştu. Hayır, tanıyordu kendisini, ellerini, ayaklarını, yattığı yeri, içindeki Ben'i, Siddhartha'yı, istemli, bireyci Siddhartha'yı. Oysa bu Siddhartha biraz değişmişti, yenilenmişti. Çok güzel bir uyku çekmişti. İnanılmaz ölçüde uyanıktı, mutluluk ve merak doluydu.

Siddhartha yerinden doğruldu, karşısında sarı üstlüğü içinde, başı kazınmış, bir düşünür gibi duran bir keşiş gördü. Ne başında saçı, ne de sakalı olan bu adama baktı; çok uzun bir süre geçmeden tanıdı keşişi; Govinda'ydı bu, gençlik arkadaşı Govinda, Eşsiz Buddha'ya sığınan Govinda! Govinda da yaşlanmıştı ama yüzünde hâlâ o eski ifadeli çizgiler vardı — heveslilik, bağlılık, merak, huzursuzluk. Oysa Govinda, onun bakışlarını hissedip de başını kaldırıp Siddhartha'ya bakınca, Siddhartha Govinda'nın kendisini tanımadığını anladı. Govinda onun uyandığını görünce sevinmişti. Tanımadığı halde orada oturmuş, uzun süre onun uyanmasını beklemişti anlaşılan.

«Uyuyordum,» dedi Siddhartha, «Buraya nasıl geldin?»

«Uyuyordun,» diye yanıtladı Govinda. «Böyle yerlerde uyumak iyi değildir, ormandan gelen yılanlar, hayvanlar dolaşır buralarda. Ben, Eşsiz Buddha'-

nın, Sakyamuni'li Buddha'nın izleyicilerinden biriyim; bizim mezhepten birkaç kişiyle haç yoluna çıkmıştık. Senin tehlikeli bir yerde uyuduğunu gördüm, uyandırmaya çalıştım, ama çok derin bir uykuda olduğunu görünce, kardeşlerimin arkasında kaldım, yanına oturdum. Sonra nasılsa, sana bekçilik etmek isterken ben kendim de uyuyakalmışım. Üstüme ağırlık çöktü, bu yüzden iyi bekçilik edemedim. Ama şimdi uyandın, onun için artık gidip kardeşlerime yetişmeliyim.»

«Uykumu koruduğun için sana teşekkür ederim Samana. Eşsiz Kişi'nin izleyicileri çok iyi yürekli kişiler, ama artık yoluna gidebilirsin.»

«Gidiyorum. Sağlıcakla kal.»

«Sağol Samana.»

Govinda eğilip, «Hoşça kal,» dedi.

«Güle güle Govinda,» dedi Siddhartha.

Keşiş olduğu yerde kalakaldı.

«Bağışlayın efendim. Adımı nerden biliyorsunuz?»

Bunun üzerine güldü Siddhartha.

«Seni, babamın evinden, Brahmanlar'ın okulundan, kurbanlardan, Samanalar'ın yanında kaldığımız zamanlardan, Jetavana korusunda Eşsiz Kişi'ye bağlılık yemini ettiğin o zamandan hatırlıyorum.»

«Sen Siddhartha'sın!» diye bağırdı Govinda var gücüyle. «Şimdi tanıdım seni, ama neden görür görmez tanıyamadığımı anlamıyorum. Selâm sana Siddhartha, seni yeniden görmek beni çok sevindirdi.»

«Ben de seni gördüğüme sevindim. Beni uykumda bekledin. Gözcüye ihtiyacım yok ama gene de teşekkür ederim sana. Nereye gidiyorsun, dostum?»

«Hiç bir yere. Yağmur mevsimi dışında keşişler

dolaşır durur. Bir yerden ötekine gezer dururuz, kurallara göre yaşar, kutsal kitabı öğretir, sadaka toplar sonra gene yola koyuluruz. Hep aynıdır bu. Asıl sen nereye gidiyorsun, Siddhartha?»

Siddhartha şöyle dedi: «Ben de senin gibiyim, dostum. Hiç bir yere gitmiyorum. Yoldayım, işte o kadar. Bir yolculuk yapıyorum.»

Govinda şöyle dedi: «Kutsal bir yolculuğa çıktığını söylüyorsun. İnanıyorum sana. Ama bağışla beni Siddhartha, hacıya benzemiyorsun sen. Zengin bir adamın giysileri var üstünde, ayağında modaya uygun ayakkabılar var, kokulu saçların hiç de bir hacının saçlarına benzemiyor; bir Samana'nın saçı böyle olmaz.»

«İyi gördün, dostum, keskin gözlerinle herşeyi görüyorsun. Ama sana Samana'yım demedim ki ben. Yalnızca hac yolunda olduğumu söyledim, bu da doğru.»

«Kutsal yolculuğa çıkmışsın,» dedi Govinda, «ama böylesi giysiler, böylesi ayakkabılar ve böyle bir saçla çok az kimse çıkar hac yoluna. Yıllardır yollarda olan ben, hiç böyle bir hacıya raslamadım.»

«Sana inanıyorum Govinda. Ama işte bugün böyle giysiler, böyle ayakkabılar içinde bir hacı görmüş oldun. Unutma sevgili Govinda, görünenler dünyası geçicidir, giysilerimizin, saçlarımızın biçimi çok geçici şeylerdir. Saçlarımız, bedenlerimiz de geçicidir. Doğru gördün. Zengin bir adamın giysileri sırtımdakiler. Bu giysiler var üstümde, çünkü zengin bir adamım ben; saçım da modayı izleyen bir adamın saçına benziyor çünkü onlardan biriyim.»

«Şimdi nesin öyleyse, Siddhartha?»

«Bilmiyorum; ben de senin kadar az şey biliyorum. Yoldayım. Zengin bir adamdım, şimdi değil-

lim, ne olduğumu da bilmiyorum artık.»

«Servetini mi yitirdin?»

«Ben servetimi yitirdim, ya da o beni yitirdi — bilmiyorum, görünen nesnelerin çarkı çabuk dönüyor Govinda. Brahman olan Siddhartha nerde, Samana olan Siddhartha nerde, zengin Siddhartha nerde? Geçici şeyler çabuk değişiyor Govinda. Biliyorsun bunu.»

Govinda gençlik arkadaşına uzun süre kuşkuyla baktı. Sonra büyük bir insanı selamlıyormuş gibi eğildi ve yoluna gitti.

Siddhartha onun uzaklaşışını gülümseyerek izledi. Hâlâ seviyordu onu, bu sadık, huzursuz dostunu. O anda, o inanılmaz güzellikteki anda, o güzel uykudan sonra, Om'la doluyken herhangi bir kimseyi ya da şeyi sevmeden edemezdi zaten. Uykusu sırasında başına gelen büyülü şey, içindeki Om buydu işte — herşeyi seviyordu, gördüğü herşeye karşı coşkulu bir sevgiyle doluydu içi. Daha önce öylesine hasta olmasının nedeni bu gibi geldi ona — hiç bir şeyi, hiç kimseyi sevemiyordu o zamanlar.

Uzaklaşan keşişi gülümseyerek izledi Siddhartha. Uykusu güçlendirmişti onu, ama iki gündür hiç bir şey yemediği için açlıktan ölüyordu; artık açlığını duymamazlıktan gelebileceği zamanları çok gerilerde bırakmıştı. Üzülerek ama gene de gülümseyerek hatırladı o günleri. O zamanlar Kamala'ya üç şeyiyle, üç soylu ve baş eğmez sanatıyla övündüğünü hatırladı: oruç tutmak, beklemek ve düşünmek. Bunlardı onun herşeyi, gücü, kuvveti, güvendiği şeyler. Gençliğinin uyanık ve çalışkan günlerinde yalnız ve yalnız bu üç şeyi öğrenmişti. Şimdiyse yitirmişti bunları, hiç birşeyi kalmamıştı elinde; ne oruç tut-

mak, ne beklemek, ne de düşünmek. En aşağılık, en geçici şeylerle yer değiştirmişti bunlar; duyuların zevkleri, iyi yaşama ve zenginlik. Garip bir yola sapmıştı. Ve şimdi öyle geliyordu ki ona, gerçekten sıradan bir insan olup çıkmıştı.

Siddhartha kendi durumu üstünde uzun uzun düşündü. Düşünmek zor geliyordu; gerçekten hiç düşünme isteği yoktu içinde, ama buna zorladı kendini.

Şimdi, bütün bu geçici şeyler elinden kayıp gittiğine göre, diye düşündü, güneşin altında bir zamanlar çocukken durduğum gibi kalakaldım. Hiç bir şey benim değil, hiç bir şey bilmiyorum, hiç bir şeyim yok, hiç bir şey öğrenmemişim. Ne garip! Şimdi artık gençliğimin bittiği bu sırada, saçım hızla kırlaşırken, gücüm azalmaya başlarken, şimdi gene bir çocuk gibi başlıyorum herşeye, ta baştan. İstemeden gene güldü. Evet, gerçekten garipti alınyazısı! Geriye doğru gidiyordu şimdi; gene dünyada bomboş, çıplak ve bilgisiz kalakalmıştı. Ne var ki artık üzülmüyordu buna: hayır, gülmek, kendisine, bu aptal dünyaya gülmek için büyük bir istek bile doğdu içinde!

Senin herşeyin tersine gidiyor, dedi ve güldü kendi kendine; bunu söylerken gözleri ırmağa takıldı, ırmağın da hiç durmadan tersine neşeyle şakırdayarak aktığını gördü. Müthiş hoşuna gitti bu; ırmağa bakarak neşeyle gülümsedi. Yüzlerce yıl önce, bir zamanlar, içinde boğulmak istediği ırmak değil miydi bu — yoksa düşünde mi görmüştü bunu?

Yaşamım ne garip geçti, diye düşündü. Garip yollardan geçtim; çocukken Tanrılarla, kurbanlarla uğraştım, delikanlılığımda da asetiklikle, düşünmeyle, düşüncede yoğunlaşmayla. Brahman'ı arıyordum,

sonsuz Atman'a hayrandım. Gençliğimde günahlarımdan arınmaya çalıştım hep. Ormanlarda yaşadım, sıcağa soğuğa dayandım. Oruç tutmayı, bedenimi yenmeyi öğrendim. Sonra şaşkınlık, hayranlık içinde Yüce Buddha'nın öğretilerini öğrendim. Bilgimin, dünyanın bütünlüğünün içimde kanım gibi dolaştığını duydum; ama aynı zamanda Buddha'dan o ulu bilgeden kopmak zorunluluğunu duydum. Sonra gidip Kamala'dan sevişmenin zevklerini, Kamaswami'den de iş öğrendim. Para biriktirdim, paraları savurdum, iyi yemekler yemeyi öğrendim. Zekamı yitirmem, düşünme gücümü yitirmem, nesnelerin birliğini, bütünlüğünü unutmam için yılları böyle harcamam gerekti. Olgun bir adamken, yavaş yavaş, çeşitli sapmalarla şimdiki bu çocuk halime geldiğim yalan mı? Düşünürken sıradan bir adam olduğum? Gene de bu yol iyi oldu benim için; içimdeki kuş da ölmedi. Ama ne yaman bir yoldu bu! Gene çocuk olmak; herşeye yeniden başlamak için bu kadar çok aptallık etmek, böylesine çok kötülük, böylesine çok yanlış yapmak, böylesine büyük bir bulantı, umutkırıklığı ve üzüntü yaşamak gerekti demek? Ama böyle olması kaçınılmazdı; gözlerim ve yüreğim onaylıyor bunu. Kurtulmak, yeniden Om'u duyabilmek ve yeniden derin derin uyuyabilmek, dinlenmiş uyanabilmek için umutsuzluğu tanımam gerekiyordu; en derin düşünce çukurlarına, kendimi öldürmeye dek düşmem gerekti. İçimde Atman'ı bulabilmek için yeniden aptal olmam gerekiyordu. Bundan sonra yolum beni nereye götürecek? Aptal bir yol bu, kıvrıla kıvrıla, döne döne gidiyor, ama nasıl giderse gitsin, izleyeceğim onu.

Siddhartha içini büyük bir mutluluğun doldurduğunu duydu.

Neden doğuyor içimde bu mutluluk diye sordu kendine? Bu mutluluk duygusunun nedeni ne? Bana öylesine iyi gelen o uzun, derin uyku mu nedeni? Yoksa çektiğim Om sözcüğü mü? Kaçtım ben; kaçışımın bitmesinden, sonunda gene özgür olmamdan, gökyüzünün altında gene bir çocuk gibi durmamdan mı? Ah, ama ne iyi oldu bu kaçış, bu kurtuluş! Kaçtığım yerde her zaman bir saç yağı yapışkanlığı, tütsü, fazlalık, durgunluk havası vardı. Hiç durmadan içip eğlenen o zenginler dünyasından nasıl da iğreniyordum! O korkunç dünyada o kadar süre kaldığım için ne kadar kızdım kendime! Nasıl iğrendim kendimden; çarpıttım, zehirledim, işkence ettim kendime, yaşlandırıp çirkinleştirdim kendimi. Bir zamanlar sevinçle inandığım gibi bir daha düşünemeyeceğim Siddhartha'nın akıllı olduğunu artık. Ama yaptığım birşey var ki o hoşuma gidiyor, övülmeye değer, artık, bu kendimden iğrenmeye, bu aptalca yaşama son verdim. Bunca yıllık aptallıktan sonra gene aklını başına alıp iyi birşey yapmayı başardığın, içindeki kuşun sesini duyup onu dinlemeyi bildiğin için seni kutlamalıyım Siddhartha.

Böylece övdü kendini Siddhartha, hoşnut oldu kendinden ve açlıktan guruldayan karnını şaşkınlık içinde dinledi. Geçen yıllar içinde üzüntülerin, umutsuzluğun büyük bir kısmını iyice tattığını, yendiğini, bunların her ikisini de, umutsuzluğu ölüme dayanıncaya dek içinde duyduğunu düşündü. Ama iyiydi böyle olması. Kamaswami'nin yanında daha kalabilirdi, para kazanıp harcayabilirdi, bedenini besleyip ruhunu unutabilirdi; o yumuşak, iyi döşenmiş cehennemde daha uzun süre yaşayabilirdi; bu olmasaydı, bu tüm umutsuzluk, yitiklik anı, kendini

öldürmeye hazır, akar suyun üstüne eğildiği o gergin an olmasaydı yapabilirdi bunu. Duyduğu bu umutsuzluk, bu korkunç bulantı onu yenememişti. Kuş, içindeki ses, o billur kaynak ölmemişti — işte bunun için seviniyor, bunun için gülüyordu; kır saçlarının altında yüzünün ışıkla parlaması bundandı.

Herşeyin insanın kendinde yaşaması çok iyi, diye düşündü. Çocukken, dünya zevklerinin, zenginliğin, iyi şeyler olmadığını öğretmişlerdi bana. Uzun süredir biliyordum bunu, ama yaşantılarımla doğrulamam ancak şimdi oldu. Şimdi bunun doğru olduğunu yalnız kafamla değil, gözümle, yüreğimle, midemle biliyorum. Bunu bilmem de iyi birşey.

İçindeki değişiklik üstüne düşündü, kuşun mutlu ötüşünü dinledi uzun uzun. İçindeki bu kuş ölseydi, o da onunla birlikte yok mu olacaktı? Hayır, içinde başka birşey, uzun süredir yok olmasını istediği birşey ölmüştü. Bir zamanlar, o ateşli asetiklik yılları sırasında yok etmeye çalıştığı şey bu değil miydi? Ben'i, o küçük, korkak, gururlu Ben'i değil miydi, yok olan; yıllardır savaştığı, ama sonunda onu hep yenen, her seferinde gene üste çıkan, onu mutluluktan yoksun bırakıp korkuyla dolduran Ben'i değil miydi? Bu güzel ırmağın kıyısındaki koruda, sonunda artık ölen bu Ben değil miydi? Şimdi, güven, mutluluk dolu, korkusuz bir çocuk gibi olması bu Ben'in ölmesinden değil miydi?

Siddhartha Brahman olduğu, asetik olduğu zamanlarda neden Ben'iyle boşuna savaştığını da anlıyordu şimdi. Çok fazla bilgi engellemişti onu; bir sürü kutsal dize, bir sürü kurban töreni, kendine yaptığı bir sürü eza, bir sürü çalışma, çabalama. Küstahlık doluydu o zamanlar; en akıllı oydu, en

hevesli de o — hep ötekilerden bir adım ilerdeydi, hep bilgili, hep aydın olan oydu, bilgelerin vaizi, başıydı. Süzülüp girmişti Ben'i bu vaizlik kılığına, bu küstahlığa, bu aydın kişi kalıbına. Siddhartha onu, oruçla, nedametle öldürdüğünü sanırken Ben'i, orada sımsıkı oturmuş, kök salmıştı. Şimdi anlıyordu olanları, içindeki sesin haklı olduğunu, hiç bir öğreticinin onu kurtaramayacağını. İşte bunun için gerekmişti dünyaya açılması; kendini üstünlük, kadın ve para içinde yitirmesi; işte bunun için kaçınılmazdı tüccar olması, zar atması, içmesi, mal mülk edinmesi, ta içindeki keşiş, içindeki Samana ölene dek. O korkunç yılları acı çekerk yaşaması, boş, anlamsız bir yaşamın çılgınlığını sonuna dek, son umutsuz noktaya dek yaşayıp ders alması bunun için gerekliydi; zevk düşkünü Siddhartha'nın, mal mülk düşkünü Siddhartha'nın öldürülmesi için. O ölmüştü; şimdi onun uykusundan yepyeni bir Siddhartha uyanmıştı. Bu Siddhartha da yaşlanıp ölecekti. Siddhartha geçiciydi, tüm biçimler geçiciydi, ama bugün gençti o, bir çocuktu — yeni Siddhartha'ydı — ve çok mutluydu.

Bu düşünceler geçiyordu kafasından. Midesinden gelen sesleri dinledi, vızıldayan bir arıyı gülerek, içi şükranla dolu seyretti. Akan ırmağa, yüzünde bir gülümsemeyle bakıyordu. Şimdiye dek hiç bir ırmak böylesine çekmemişti onu. Akan suyun sesini ve görünüşünü hiç bir zaman böylesine güzel bulmamıştı. Öyle geldi ki Siddhartha'ya ırmağın ona söyleyeceği özel birşey var, bilmediği, hâlâ onu bekleyen birşey var. Siddhartha boğulmak istemişti bu ırmakta; yaşlı, yorgun, mutsuzluğa kapılmış Siddhartha boğulmuştu bugün ırmakta. Yeni Siddhartha derin bir sevgi duyuyordu bu akarsuya; ırmaktan ayrılmamaya karar verdi.

KAYIKÇI

Bu ırmağın kıyısında kalacağım, diye düşündü Siddhartha. Kente giderken geçtiğim ırmak bu. Dost bir kayıkçı geçirmişti beni karşıya. Yolum beni, onun kulübesinden alıp, şimdi artık eskiyen, yok olan bir yaşama sürüklemişti. Yeni yolum, yeni yaşamım da oradan başlasın!

Akarsuya, saydam yeşile, inanılmaz biçimlerinin billur çizgilerine sevgiyle baktı. Derinlerden parlak incilerin, aynada yüzen kabarcıkların yükselişini, gök mavisinin onlarda yansıyışını gördü. Irmak ona binbir gözüyle bakıyordu — yeşil, beyaz, billur, gök mavisi. Nasıl seviyordu bu ırmağı, nasıl büyüleniyordu onunla, nasıl şükran doluydu yüreği ona karşı! Yüreğinde yeni doğan sesin konuştuğunu duydu, şöyle diyordu bu ses: «Sev bu ırmağı, yanında kal onun, ondan birşeyler öğren.» Evet, öğrenmek istiyordu bu ırmaktan, dinlemek istiyordu onu. Öyle geliyordu ki Siddhartha'ya, bu ırmağı, onun gizemini anlayan herkes, daha çok şeyi, daha büyük gizleri, tüm gizleri çözebilirdi.

Ama bugün, ırmağın gizlerinden bir tanesini, ruhunu kavrayan bir tanesini görebiliyordu ancak. Su durmadan akıyor, akıyordu, ama gene de ırmak hep oradaydı, hep aynıydı, oysa her an yeniydi. Kim anlayabilir, kim kavrayabilirdi bunu? Anlamı-

yordu Siddhartha, yalnızca karanlık bir kuşku, zayıf bir anı, kutsal sesler duyuyordu.

Doğruldu Siddhartha, açlık sancıları dayanılmaz olmuştu. Sancılar içinde ırmağın kıyısında dolaştı, suyun şırıltısını dinledi, bedenindeki kemirici açlığın sesini dinledi.

İskeleye vardığı zaman kayık oradaydı; bir zamanlar genç Samana'yı karşıya geçiren kayıkçı da içindeydi. Siddhartha tanıdı onu. Kayıkçı da çok yaşlanmıştı.

«Beni karşıya geçirir misin?» diye sordu.

Böylesine zengin görünüşlü bir adamın yalnız başına, hem de yürüyerek geldiğini gören kayıkçı şaşırmıştı; Siddhartha'yı kayığına aldı ve yola koyuldu.

«Çok güzel bir yaşam seçmişsin,» dedi Siddhartha. «Bu ırmağın yanında oturmak, hergün üstünden geçip dönmek çok güzel olmalı.»

Kayıkçı başını yavaşça iki yana sallayarak gülümsedi.

«Söylediğiniz gibi, çok güzeldir, efendim, ama her yaşam, her iş güzel değil mi?»

«Belki ama, ben sizinkine gıpta ediyorum.»

«Eh, kısa zamanda sönerdi hevesiniz. Güzel giysiler içindeki insanlara göre değildir bu yaşam.»

Siddhartha güldü. «Bugün bir kez daha giysilerime göre değerlendirdiler, kuşkuyla baktılar bana. Bu giysileri sana versem kabul eder misin, zaten bana yük oluyorlar! Beni ırmağın öteki kıyısına geçirdiğin için sana verecek param da yok üstelik.»

«Beyefendi şaka ediyorlar,» diye güldü kayıkçı.

«Şaka etmiyorum, dostum. Daha önce bir kez para almadan, bir duaya geçirmiştin beni karşıya; bugün de öyle yap ve para yerine giysilerimi al, ol-

maz mı?»

«Beyefendi giysisiz mi dolaşacaklar?»

«Buradan öteye gitmek istemiyorum. Bana giyecek eski birşeyler verip burada yardımcınız ya da çırağınız olarak alıkoyarsanız, sevinirim; çünkü kayıkçılığı öğrenmek istiyorum.»

Kayıkçı yabancıyı bir süre dikkatle süzdü.

«Sizi tanıdım,» dedi sonunda. «Bir zamanlar kulübemde yatmıştınız. Çok oldu, belki yirmi yılı aşkın. Sizi öteki kıyıya geçirmiştim; dostça ayrılmıştık. Samana değil miydiniz o zaman? Adınızı hatırlamıyorum.»

«Adım Siddhartha, beni son gördüğünde bir Samanaydım.»

«Hoş geldiniz Siddhartha. Benim adım Vasudeva. Umarım bugün konuğum olursun; kulübemde yatar, nereden geldiğini, güzel giysilerinden neden bu denli bıktığını anlatırsın bana.»

Irmağın ortasına gelmişlerdi; akıntı yüzünden Vasudeva daha hızlı asılıyordu küreklere. Güçlü kollarıyla sakin sakin, kayığın ucunu gözleyerek çekiyordu kürekleri. Siddhartha oturmuş, onu seyrediyor, bir zamanlar, o Samanalık günlerinde bu adama karşı kanının kaynadığını anımsıyordu. Vasudeva'nın davetini teşekkürle kabul etti. Kıyıya vardıklarında onun kayığı çekip bağlamasına yardım etti. Sonra Vasudeva kulübesine götürdü onu, ona ekmek ve su verdi; Siddhartha bunları, Vasudeva'nın ona verdiği mango meyvalarıyla birlikte iştahla yedi.

Bir süre sonra, güneş batarken, ırmağın kıyısında kesik bir ağaç kütüğüne oturdular; Siddhartha kayıkçıya çocukluğunu, yaşamını, bugün, o mutluluk anından sonra kayıkçıya raslayışını anlattı. Öyküsü gecenin geç saatlerine dek sürdü.

Vasudeva büyük bir ilgiyle dinliyordu onu. Siddhartha'nın çocukluğu, çalışmaları, aradıkları, zevkleri, gereksinmeleri hakkında herşeyi öğrendi. Kayıkçının en büyük erdemlerinden biri, çok az kişide bulunan, dinleme yeteneğiydi. Hiç bir şey söylemediği halde, anlatan kişi Vasudeva'nın her sözcüğü, sükunetle, uyanık bir biçimde, içine aldığını, hiç bir şeyi kaçırmadığını hissediyordu. Hiç bir şeyi sabırsızlıkla karşılamıyor, ne övgü ne suçlama belirtisi gösteriyordu — yalnızca dinliyordu. Siddhartha, insanın yaşamında, başka birisinin çabalarına, üzüntülerine böylesine içten eğilebilen bir dinleyici bulmasının inanılmaz bir mutluluk olduğunu düşündü.

Bununla birlikte öyküsünün sonuna doğru Siddhartha, ırmağın kıyısındaki ağacı, derin umutsuzluk uykusunu, kutsal Om'u, uyandıktan sonra ırmağa karşı ne büyük bir sevgi duyduğunu anlatırken, kayıkçı, iki kat bir dikkatle, kendini bütünüyle ona vererek, gözleri kapalı dinledi Siddhartha'yı.

Siddhartha sustuğu zaman uzun bir sessizlik oldu ve Vasudeva şöyle dedi: «Düşündüğüm gibi ırmak seninle konuşmuş. Sana karşı da dostluk gösteriyor, seninle konuşuyor. Çok iyi birşey bu, çok iyi. Kal benimle Siddhartha, dostum. Bir zamanlar karım vardı, yatağı benimkinin yanındaydı, ama uzun süre önce öldü. Ne zamandır yalnız yaşıyorum. Gel, benimle otur; ikimize yetecek yer ve yiyecek var.»

«Teşekkür ederim,» dedi Siddhartha. «Teşekkür ederek kabul ediyorum. Beni bu denli iyi dinlediğin için de teşekkür ediyorum sana Vasudeva. Dinlemeyi bilen çok az kişi var; bu işi senin kadar iyi yapana raslamadım. Bu konuda da senden öğreneceklerim var.»

«Öğreneceksin,» dedi Vasudeva, «ama benden

değil... Dinlemeyi ırmak öğretti bana, sen de ondan öğreneceksin. Irmak herşeyi bilir; insan ondan herşeyi öğrenebilir. Irmaktan, aşağılara doğru inmeye çalışmanın, derinlere inmeğe çalışmanın iyi olduğunu öğrenmişsin bile. Zengin, güzide Siddhartha kürekçi olacak, bilge Brahman Siddhartha kayıkçı olmak istiyor. Irmaktan epey şey öğreneceksin. Öteki şeyi de öğreneceksin.»

Uzun bir sessizlikten sonra Siddhartha, «Öteki şey nedir, Vasudeva?» diye sordu.

Vasudeva ayağa kalktı, «Geç oldu,» dedi, «hadi yatalım. Öteki şeyin ne olduğunu söyleyemem sana, dostum. Öğreneceksin, belki de biliyorsun bile. Okumuş bir adam değilim ben; nasıl konuşulacağını, nasıl düşünüleceğini bilmem. Yalnızca dinlemeyi, bağlı olmayı biliyorum; yoksa başka hiç bir şey öğrenemedim. Konuşup birşeyler öğretebilseydim başkalarına, belki öğretmen olurdum; ama işte yalnızca bir kayıkçıyım ve görevim insanları karşı kıyıya geçirmek. Binlerce insan geçirdim karşıya şimdiye dek ve bunların hepsi için ırmağım, onların yolculuklarında karşılaştıkları bir engelden başka birşey değildi. Bu yolcular para için, iş için, çıkmışlardı bu yolculuklara, düğüne ya da hacca gidiyorlardı; ırmak, yollarında bir engeldi, kayıkçının işi de onları bu engelden çabucak aşırmaktı. Oysa, bu binler arasında birkaç kişi vardı ki onlar için ırmak kutsal birşey oldu, benim gözümde olduğu gibi. Hadi şimdi yatalım Siddhartha.»

Siddhartha kayıkçıyla birlikte kaldı, kayığa bakmasını öğrendi; iskelede yapılacak iş olmayınca Vasudeva'yla birlikte pirinç tarlasında çalıştı, odun topladı, muz ağaçlarından meyva kopardı. Kürek yapmayı, kayığı onarmayı, sepet örmeyi öğrendi.

Yaptığı, öğrendiği herşeyden hoşlanıyordu; günler, aylar hızla akıp geçti. Ama Siddhartha Vasudeva'nın kendisine öğrettiklerinden çok daha fazla şeyi ırmaktan öğrendi. Hiç durmadan öğreniyordu ırmaktan. Herşeyden çok dinlemeyi, dingin bir yürekle dinlemeyi, bekleyen, açık bir ruhla, tutkusuz, isteksiz, yargısız, fikir yürütmeden dinlemeyi öğrendi ırmaktan.

Vasudeva'nın yanında çok mutlu yaşıyordu; arada, bir iki çift söz ediyorlardı, çok iyi düşünülüp söylenmiş bir iki söz. Vasudeva konuşmaktan pek hoşlanmıyordu. Siddhartha için kolay olmuyordu onu konuşturmak.

Siddhartha bir keresinde sordu Vasudeva'ya: «Sen de öğrendin mi o gizi; zaman diye birşeyin olmadığını ırmaktan.»

Vasudeva'nın yüzünü parlak bir gülümseme kapladı.

«Evet, Siddhartha,» dedi. «Şunu mu söylemek istiyorsun: Irmak aynı anda her yerdedir, kaynağında, ağzında, çağlayanda, iskelede, her yerde ve ırmak için yalnızca şimdi vardır; ne geçmişin ne de geleceğin gölgesi düşer ona.»

«Tamam,» dedi Siddhartha, «bunu öğrenince yaşamımı yeniden gözden geçirdim; onun da bir ırmak olduğunu gördüm; çocuk Siddhartha, olgun Siddhartha, yaşlı Siddharta yalnızca gölgelerle ayrılmıştı birbirlerinden, gerçekte değil. Siddhartha'nın daha önceki yaşamları da geçmişte değildi; ölümü ve Brahma'ya dönüşü de gelecekte değil. Hiç bir şey yok, hiç bir şey de var olmayacak; her şey şu anda gerçek ve şu anda var.»

Sevinçle konuşuyordu Siddhartha. Bu buluş çok mutlu kılmıştı onu. Öyleyse tüm acılar, tüm

kendisine eza etmeler ve korkular zaman içinde var olan şeyler değil miydi? İnsan zamanı yener yenmez, atar atmaz, dünyadaki tüm gerçekleri, tüm kötülükleri yenmiş olmuyor muydu? Siddhartha coşkuyla konuşmuştu; oysa Vasudeva yalnızca içten gülümsedi ona, onaylayarak başını salladı. Siddhartha'nın omzunu okşadı, işinin başına döndü.

Yağmurlu mevsimde ırmak yeniden taşıp, öfkeyle köpürerek akmaya başladığı zaman Siddhartha şöyle dedi: «Irmağın birçok değişik sesi olduğu doğru değil mi, dostum? Irmakta bir kralın, bir savaşçının, bir boğanın, bir gece kuşunun, gebe bir kadının, iç çeken bir adamın, daha binlerce değişik sesin yankısı duyulmuyor mu?»

«Duyuluyor,» diye onayladı Vasudeva. «Yaşayan tüm varlıkların sesi vardır onda.»

«Sonra,» diye devam etti Siddhartha, «insan ırmağın onbinlerce sesini birden, aynı anda bir arada duyabildiği zaman, hangi sözcüğü söylüyor ırmak biliyor musun?»

Vasudeva coşkuyla güldü. Siddhartha'ya doğru eğildi ve kulağına kutsal Om'u fısıldadı. Siddhartha'nın duyduğu da buydu.

Zaman geçtikçe Siddhatha'nın gülüşü de kayıkçınınkine benzemeye başladı, onunki kadar ışıklı, nerdeyse onunki kadar mutluluk dolu, binlerce küçük kırışık arasından ışık gibi geçerek gelen, onunki kadar çocuksu, onunki kadar saf bir gülüş. İki kayıkçıyı yanyana gören birçok yolcu, onları kardeş sanıyordu. Akşamları çoğu zaman birlikte ağaç kütüğüne oturuyorlardı ırmağın kıyısında, ikisi de sessizce ırmağı dinliyorlardı. Irmak onlar için yalnız su değil, yaşamın sesi, Varlığın sesi, sürekli varolmanın sesiydi. Bazan öyle oluyordu ki, ırmağı din-

lerken ikisinin de aklından aynı düşünceler geçiyor, ikisi de bir gün önce geçen bir konuşmayı, ya da çocukluklarını düşünüyorlardı; ırmak ikisine birden aynı anda güzel birşey söyledi mi dönüp birbirlerine bakıyorlardı; ikisi de aynı düşünceyle dolu; aynı soruya aynı yanıtı vermekten ikisi de mutluydu.

Hem bu iskelede, hem de bu iki kayıkçıda bütün yolcuların hissettikleri birşey vardı. Bazan bir yolcu, kayıkçılardan birinin yüzüne baktıktan sonra, yaşamını, dertlerini anlatmaya başlıyor, günahlarını döküyor, teselli ve öğüt istiyordu. Bazan da birisi ırmağı dinlemek üzere geceyi onlarla birlikte geçirmek için izin istiyordu. Bazan da, iskelede iki bilge kişinin, iki büyücünün ya da iki ermişin yaşadığını duyan meraklılar çıkıp geliyordu. Bu insanlar sayısız soru soruyor ama hiç bir cevap alamıyorlardı; ne büyücü vardı burda ne de bilge kişi. Bütün gördükleri dost yüzlü, dilsiz görünüşlü, oldukça garip ve aptal iki yaşlı adamdı. Sonra bu meraklı kişiler, böylesi inanılmaz söylentileri çıkaran insanların ne aptal, ne kolay kanan kişiler olduğuna şaşıp kahkahayı basıyorlardı.

Yıllar geçti, sayılmadan. Sonra bir gün, Gotama'nın, Buddha'nın izleyicileri olan keşişler geldiler ve ırmağın öte yakasına geçmek istediler. Kayıkçılar onlardan, tüm keşişlerin aceleyle büyük öğreticilerine koştuklarını öğrendiler; çünkü O Yüce Kişi'nin çok hasta olduğu, yakında öleceği, kurtuluşa ereceği haberi dolaşıyordu ortada. Çok geçmeden bir keşiş takımı daha geldi; keşişler de yolcuların çoğu da Gotama'dan, onun yaklaşan ölümünden başka birşeyin sözünü etmez oldular. İnsanların dörtbir yandan askerî bir sefere ya da taç giyme törenine toplanması gibi, oğula koşan arılar gibi, bir mıknatısla çekiliyormuşcasına toplanıyor, Yüce Buddha'nın

ölüm döşeğinde yattığı, o büyük olayın yer aldığı, bir çağın kurtarıcısının sonsuzluğa göçtüğü yere doğru akıyorlardı.

Siddhartha o zaman, sesiyle binlerce kişiyi etkileyen, sesini bir zamanlar kendisinin de duyduğu, yüzüne bir zamanlar kendisinin de kuşkuyla baktığı bilge kişinin ölümünü düşündü. Sevgiyle andı onu, onu kurtuluşa götüren yolunu anımsadı, gençliğinde o Yüce Kişi'ye söylediği sözleri geçirdi aklından, gülümseyerek. Öyle geldi ki ona, saygısızca söylenmiş, erken edilmiş sözlerdi bunlar. Onun öğretilerini benimseyemese de Gotama'dan ayrılamayacağını biliyordu uzun zaman. Hayır, gerçek bir arayıcı herhangi bir öğretiyi benimseyemezdi; gerçekten bulmak istiyorsa edemezdi. Oysa aradığını bulan kişi, her yolu, her amacı doğrulayabilirdi; sonsuzlukta yaşayan, Kutsal'ı içine çekerek yaşayan öteki binlerce kişiden ayıran hiç birşey yoktu onu.

Ölüm döşeğindeki Buddha'yı görmek için binlerce insanın yola çıktığı sıralarda bir gün, bir zamanların en güzel saray yosması Kamala da yollara düştü. Eski yaşamını çoktan bırakmıştı; bahçelerini Gotama'nın keşişlerine bağışlamış, onun öğretilerine sığınmış ve hacılara bakan kadınlarla koruyucuların arasına katılmıştı. Gotama'nın ölümünün yaklaştığını duyunca, yalın giysiler içinde oğluyla birlikte yayan yola koyulmuştu. Gide gide ırmağa varmışlardı; ama çocuk çok geçmeden yoruldu, eve dönmek, karnını doyurmak, dinlenmek istiyordu. Suratını asıyor, ağlıyordu. Kamala sık sık durup onunla dinlenmek zorunda kalıyordu. Çocuk ona istediği herşeyi yaptırmaya alışmıştı. Kamala, onun karnını doyurmak, onu yatıştırmak ya da azarlamak zorunda kalıyordu hep. Çocuk annesinin, bilinmeyen bir yere,

ermiş ama ölmekte olan garip bir adama doğru çıktığı bu yorucu, cefalı hac yolculuğuna neden koyulduğunu anlayamıyordu. Ölürse ölsündü o kişi, ne ilgisi vardı bunun kendisiyle?

Yolcular Vasudeva'nın iskelesine yaklaştıkları sırada küçük Sidhartha annesine dinlenmek istediğini söyledi. Kamala da yorulmuştu; oğlu muz yerken o da yere oturdu, gözleri yarı kapalı dinleniyordu. Birdenbire acıyla bağırdı. Çocuk birden irkilerek annesine baktığı zaman, dehşetle yüzünün bembeyaz kesildiğini gördü. Giysilerinin altından, Kamala'yı sokan küçük siyah yılan çıktı süzülerek.

İkisi de kalkıp var güçleriyle koşmaya başladılar, belki birisine raslarız umuduyla. İskeleye yaklaştıkları zaman Kamala yere yıkıldı, daha ileri gidemiyordu artık. Çocuk annesini öpüp kucaklayarak yardım istiyordu. Bu çığlıklara Kamala da katılmıştı; sonunda sesler kayığın yanında duran Vasudeva'ya ulaştı. Vasudeva koşarak geldi, kadını kucakladı ve onu kayığa taşıdı. Çocuk da onun peşinden geldi, çok geçmeden kulübeye vardılar; Siddhartha ayakta, ateşi yakmak üzereydi. Başını kaldırıp baktı, önce çocuğunu yüzünü gördü, garipti ama ona birşey hatırlatıyordu bu yüz. Sonra Kamala'yı gördü; kayıkçının kollarında baygın yattığı halde onu hemen tanıdı. Sonra, kendine birşey hatırlatan yüzün kendi oğlunun yüzü olduğunu anladı ve yüreği hızla çarpmaya başladı.

Kamala'nın yarası temizlendi, ama yaranın yeri çoktan kararmış ve bedeni şişmişti. Ayıltıcı bir ilaç içirdiler, Kamala kendine geldi. Kamala, Siddhartha'nın kulübesinde, onun yatağında yatıyordu; bir zamanlar o denli çok sevdiği Siddhartha başucundaydı, ona doğru eğilmişti. Kamala düş gördüğünü sa-

nıyor ve gülümseyerek sevgilisinin yüzüne bakıyordu. Yavaş yavaş içinde bulunduğu durumu kavradı, yılan sokmasını hatırladı ve telaşla oğlunu çağırdı.

«Merak etme,» dedi Siddhartha, «Burda.»

Kamala onun gözlerine baktı. Bedenine yayılan zehirden ötürü güçlükle konuşuyordu, «Yaşlanmışsın sevgilim,» dedi, «saçların kırlaşmış, ama bir zamanlar bahçemde, yoksul giysiler içinde, tozlu ayaklarıyla bana gelen genç Samana gibisin. Kamaswami'den ayrıldığın, beni bıraktığın zamanki halinden çok, o ilk haline benziyorsun. Gözlerin o zamanki gibi, Siddhartha. Ah, ben de yaşlandım, yaşlandım — tanıdın mı beni?»

Siddhartha güldü, «Seni hemen tanıdım Kamala, sevgilim.»

Kamala başıyla oğlunu gösterip, «Onu da tanıdın mı?» dedi. «Senin oğlun o.»

Gözleri kaydı ve kapandı. Çocuk ağlamaya başladı. Siddhartha onu kucağına aldı; bıraktı ağlasın, ağlarken de saçlarını okşadı; çocuğun yüzüne bakarken bir zamanlar kendi çocukluğunda öğrendiği bir Brahman duasını hatırladı. Yavaş yavaş şarkı söyler gibi onu okumaya başladı; sözler çok eskilerden, çocukluğundan süzülüp geliyordu aklına. O okudukça çocuk sakinleşti, hâlâ biraz iç çekiyordu ama sonra daldı. Siddhartha onu Vasudeva'nın yatağına yatırdı. Vasudeva ocağın yanında durmuş pirinç pişiriyordu. Siddhartha Vasudeva'ya baktı, ona gülümsedi.

«Ölüyor Kamala,» dedi yavaş bir sesle.

Vasudeva başını salladı. Ocaktaki ateşin rengi yumuşak yüzünde yansıyordu.

Kamala yeniden kendine geldi. Yüzünde acı vardı. Siddhartha ağzının çizgilerinde, soluk yüzün-

de acıyı gördü. Sessizce, dikkatle, bekleyerek, paylaşarak baktı bu acılı yüze. Kamala farkındaydı bunun; bakışları Siddhartha'nın gözlerini arıyordu.

Ona bakarak şöyle dedi Kamala: «Şimdi görüyorum, gözlerin de değişmiş. Bambaşka olmuş. Senin Siddhartha olduğunu hâlâ nerden anlıyorum? Siddhartha'sın ama gene de ona benzemiyorsun.»

Siddhartha konuşmadı, sessizce onun gözlerine baktı.

«Erdin mi?» diye sordu Kamala. «Huzura eriştin mi?»

Siddhartha gülümsedi ve elini onun elinin üstüne koydu.

«Evet,» dedi Kamala. «Görüyorum. Ben de huzuru bulacağım.»

«Buldun,» diye fısıldadı Siddhartha.

Kamala, gözlerini ayırmadan ona bakıyordu. Gotama'ya gitmeyi, onun huzurunu paylaşmayı amaçlamıştı, oysa onun yerine Siddhartha'yı bulmuştu, bu da çok iyi olmuştu, ötekini bulması kadar iyi olmuştu. Kamala bunu Siddhartha'ya söylemek istedi, ama dili artık onun isteklerini yerine getirmiyordu. Sessizce ona bakıyordu Kamala; Siddhartha hayatın onun gözlerinde yavaş yavaş söndüğünü görüyordu. Gözlerine son acı da dolup geçtikten, bedeni o son titremeyi de geçirdikten sonra, Siddhartha elleriyle onun gözlerini kapattı.

Uzun zaman Kamala'nın yüzünü seyrederek oturdu yanında Siddharta. Uzun uzun ağzına, yaşlı yorgun kırışıklıkları uzun uzun, dikkatle seyretti ve zamanlar, hayatının baharındayken, bu ağzı nasıl taze bir incire benzettiğini hatırladı. Soluk yüzü, yorgun ağzına, büzülmüş dudaklarına baktı ve bir kendi yüzünün de öyle olduğunu gördü; onunki ka-

dar soluk, ölü; aynı anda onun ve kendisinin yüzünü genç, kırmızı dudaklı, istekli bakışlarla dolu gördü; o anda, aynı-anda var olma duygusu kapladı her yanını. O anda yaşamın yok edilemezliğini, her anın ölümsüz olduğunu çok daha derinden kavradı.

Ayağa kalktığı zaman Vasudeva ona biraz pirinç hazırlamıştı ama Siddhartha birşey yemedi. İki adam keçinin durduğu yerde, ahırdaki samanları düzenlediler, sonra Vasudeva oraya uzandı. Ama Siddhartha dışarıya çıktı, kulübenin önünde, ırmağı dinleyerek, geçmişe gömülerek, aynı anda yaşamının bütün evrelerini birden yeniden yaşayarak, onlara gömülerek bütün gece oturdu. Gene de zaman zaman yerinden kalktı, kulübenin kapısına dek yürüdü, çocuğun uyuyup uyumadığını anlamak için kulağını kapıya dayayıp dinledi.

Sabahleyin erkenden, güneş daha görünmeden Vasudeva ahırdan çıktı ve arkadaşının yanına geldi.

«Uyumamışsın,» dedi.

«Hayır, Vasudeva, burada oturup ırmağı dinledim. Bana çok şeyler anlattı, beni derin düşüncelere gömdü, beni birlik ve bütünlük duygularıyla doldurdu.»

«Acı çektin Siddhartha, gene de görüyorum ki üzüntü işlememiş yüreğine.»

«Hayır, dostum. Neden üzüleyim? Bir zamanlar zengin ve mutlu olan ben şimdi daha zengin, daha mutlu oldum. Oğlum geldi bana.»

«Ben de kucaklarım oğlunu. Ama şimdi işe girişmemiz gerek Siddhartha, yapılacak çok şey var. Kamala da karımın öldüğü yatakta öldü. Bir zamanlar karım için ateş hazırladığım tepeye hazırlarız Kamala'nın yakılacağı ateşi de.»

Çocuk daha uyurken, birlikte cenaze ateşini hazırladılar.

OĞUL

Çocuk annesinin yakılışını ürkerek, ağlayarak izledi; Siddhartha'nın kendisine onun oğlu olduğunu, Vasudeva'nın kulübesinde onlarla birlikte kalmasını söylemesini korkarak, üzüntüyle dinledi. Ölünün yakıldığı tepede, günler günü solgun bir yüzle oturdu, uzaklara daldı, yüreğini kilitledi, alınyazısına karşı direndi, savaştı.

Siddhartha ona anlayışla davrandı, onu yalnız bıraktı, çünkü acısına saygı duyuyordu. Siddhartha oğlunun kendisini tanımadığını, kendisini babası olarak sevemeyeceğini biliyordu. Aynı zamanda yavaş yavaş anlıyordu ki onbir yaşındaki bu çocuk şımarık bir ana kuzusuydu, zenginlerin alışkanlıkları içinde büyütülmüştü, iyi yiyeceklere, yumuşak yataklara, uşaklara buyruklar vermeye alışmıştı. Siddhartha bu şımarık, üzüntülü çocuğun garip ve yoksul bir yerde rahat olamayacağını anladı. Onu zorlamadı, onun için çok şeye katlandı, yemeğin en iyi parçalarını ona verdi. Sevgi dolu bir dostlukla yavaş yavaş kalbini kazanacağını umuyordu çocuğun.

Çocuk ona geldiğinde, Siddhartha kendisini çok zenginleşmiş ve mutlu duymuştu; oysa zamanla, çocuk o soğukluğunu ve asık suratlılığını sürdürdükçe, terbiyesiz ve küstahça davrandıkça, hiç iş yapmak istemeyince, yaşlılara en ufak bir saygı gös-

termeyip de Vasudeva'nın ağaçlarından meyva çalmaya başlayınca, Siddhartha bu çocuğun kendisine mutluluk ve huzur değil, ancak üzüntü ve dert getirdiğini anlıyordu. Ama gene de onu seviyordu; çocuk yanında değilken mutlu ve rahat olmaktansa, onun sevgisinin verdiği acıyı ve derdi yeğliyordu.

Küçük Siddhartha'nın kulübeye gelmesinden beri yaşlı adamlar, aralarında iş bölümü yapmışlardı. Vasudeva iskeledeki işi, Siddhartha da, oğluyla başbaşa olabilmek için, kulübedeki, tarlalardaki işi almıştı.

Siddhartha, oğlunun sonunda kendisini anlayacağını, sevgisini kabul edeceğini, belki de ona karşılık vereceğini umarak aylarca bekledi. Vasudeva da bunu aylarca gözledi, bekledi, sesini çıkarmadı. Bir gün küçük Siddhartha huysuzluğu ve küstahlığıyla babasını çok üzdü ve iki pirinç kâsesini kırdı; o akşam Vasudeva dostunu bir kıyıya çekti ve onunla konuştu.

«Bağışla beni,» dedi, «seninle dostun olarak konuşuyorum. Üzüntülü ve mutsuz olduğunu görüyorum. Oğlun seni üzüyor dostum, beni de. Bu küçük kuş değişik bir yaşayışa, değişik bir yuvaya alışmış. Zenginlikten, kentten senin gibi tiksinti duyarak kaçmış değil o; bütün bunlardan istemeden ayrılmak zorunda kalmış. Irmağa sordum dostum; kaç kez sordum. Irmak güldü, sana da güldü, bana da; bizim aptallığımıza katıla katıla güldü. Su suyu çeker, gençlik gençliği. Oğlun burada mutlu olamayacak. Irmağa kendin sor ve söylediklerini dinle.»

Dertli Siddhartha, iyilik okunan kırışıklıklarla dolu bu yumuşak yüze baktı.

«Nasıl ayrılabilirim ondan?» dedi yalvaran bir sesle, «Bana biraz daha zaman ver, dostum. Onun

için uğraşıyorum; onun yüreğine ulaşmaya çalışıyorum. Onun sevgisini sabırla kazanacağım. Bir gün ırmak ona da seslenecek. Bu çağrı ona da yapıldı.»

Vasudeva'nın gülümsemesi sıcaklaştı. «A, evet!» dedi. «Çağrı ona da yapıldı; o da sonsuz yaşamın bir parçası oldu. Ama seninle ben onun neye çağrıldığını, hangi yola, hangi eylemlere, hangi dualara çağrıldığını biliyor muyuz? Onun acıları pek hafif olmayacak. Yüreği gururlu ve katı. Belki de çok acı çekecek, birçok yanlış yapacak, çok haksızlık edip çok günaha girecek. Söyle bana dostum, oğlunu eğitiyor musun sen? Senin sözünü dinliyor mu? Ona vurup, onu azarladığın oluyor mu hiç?»

«Hayır Vasudeva, bunların hiçbirini yapmıyorum.»

«Biliyordum. Ona sert davranmıyorsun, cezalandırmıyorsun onu, buyruklar vermiyorsun — çünkü yumuşaklığın sertlikten, suyun kayadan daha güçlü, sevginin zor kullanmaktan daha etkili olduğunu biliyorsun. Çok iyi, kutlarım seni. Ama ona sert davranmaman, onu hiç azarlamaman senin açından bir yanlış değil mi acaba? Sevginle onu tutsak edip zincire vurmuş olmuyor musun? İyiliğin ve sabrınla onu her gün utandırıp, herşeyi onun için daha da zorlaştırmış olmuyor musun? Bu kendini beğenmiş, şımarık çocuğu muz yiyen iki yaşlı insanla bir kulübede yaşamağa zorlamış olmuyor musun? Bu iki yaşlı adam için pirinç bile fazla, düşünceleri onunkine uymuyor, yürekleri yaşlanmış, susmuş, onunkinden daha yavaş çarpıyor. Bütün bunlar, onu bağlayan, cezalandıran şeyler değil mi?»

Siddhartha ne yapacağını bilmez bir halde yere baktı. «Ne yapmam gerek sence?» diye sordu yumuşak bir sesle.

Vasudeva şöyle dedi : «Onu kente götür, anasının evine götür. Uşaklar daha oradadır, onlara götür oğlunu. Eğer uşakları orada bulamazsan bir öğretmene götür oğlunu, yalnız eğitim görsün diye değil, öteki kızlarla, oğlanlarla birarada olsun, kendi dünyasının içinde yaşasın diye. Gelmedi mi bu hiç aklına?»

«Yüreğimi okuyorsun,» dedi Siddhartha hüzünle. «Kaç kez geldi bu aklıma. Ama böylesine katı yürekli olan bu çocuk nasıl girer o dünyaya? Kendini üstün görmez mi, kendine tutkunluğu gururluluğu içinde yitirmez mi kendini; babasının yaptığı tüm yanlışları yapmaz mı o da? Samsara'nın içinde bütün bütün yitip gitmez mi belki de?»

Kayıkçı gene gülümsedi. Yavaşça Siddhartha'nın kolunu okşadı ve «Irmağa sor bunu, dostum.» dedi. «Onu dinle, güiersin bunlara! Bütün o aptallıklara sen, oğlun da aynı şeyleri yaşamasın diye mi katlandığını sanıyorsun gerçekten? Oğlunu sakınabilir misin Samsara'dan? Nasıl? Öğütler, dualar, öğretilerle mi? Sevgili dostum, bir zamanlar bana burada anlattıklarını, Brahman'ın oğlu Siddartha hakkındaki o öğütlü hikayeyi unuttun mu? Bir Samana olan o Siddartha'yı Samsara'dan, günahtan, açgözlülükten, aptallıklardan kim korumuştu? Babasının dinseverliği, öğretmenlerinin öğütleri, kendi bildikleri, kendi aramaları, koruyabildi mi onu? Kendi hayatını yaşamaktan, kendini hayatla kirletmekten, o acı içkiyi tatmaktan, kendi yolunu bulmaktan hangi baba, hangi öğretmen koruyabildi onu? Herhangi bir kişinin bütün bunları yaşamaktan kurtulabileceğini mi sanıyorsun, sevgili dostum? Belki senin sevgili oğlun kurtulabilir diye düşünüyorsun, çünkü onu acı, üzüntü ve umutkırıklığını yaşamasını istemiyorsun.

Ama onun için on kez ölsen, onun alınyazısını en küçük bir biçimde bile değiştiremezsin.»

Vasudeva hiç bu denli uzun konuşmamıştı. Siddhartha ona dostça teşekkür etti, düşünceli bir halde kulübeye girdi, ama uyuyamadı. Vasudeva'nın kendisine söyledikleri daha önce kendisinin de düşünüp bilmediği şeyler değildi. Ama oğluna olan sevgisi, bağlılığı, onu kaybetme korkusu, bildiklerine ağır basıyordu. Şimdiye dek hiç kimseye gönlünü böylesine kaptırmamış, kimseyi böylesine kör, böylesine acıyla, böylesine umutsuzca, gene de böylesine çok ve mutlu bir biçimde sevmemişti.

Siddhartha, dostunun öğütlerini tutamadı; oğlundan vazgeçemedi. Çocuğun ona buyurmasına, kendisine karşı saygısızlık etmesine izin verdi. Hiç bir şey söylemedi, bekledi; O sessiz dostluk ve sabır savaşına her gün yeniden başlıyordu. Vasudeva da susuyor ve bekliyordu, dostça, anlayışla, katlanarak. İkisi de sabrın ustaları olmuşlardı.

Oğlunun yüzü birgün kendisine Kamala'yı hatırlatınca, Siddhartha birden çok önceleri Kamala'nın kendisine söylediği birşeyi hatırladı; «Sen sevemezsin.» demişti Kamala ona, o da katılmıştı bu söze. Kendisini bir yıldıza, öteki insanları da dökülen yapraklara benzetmişti. Siddhartha. Ama gene de Kamala'nın sözlerinde bir çeşit suçlama sezmişti. Kendini karşısındakine, bütünüyle, kendini unutarak vermediği doğruydu; başka bir insanı sevmenin aptallıklarını hiç yaşamamıştı ömründe. Hiç yapamamıştı bunu, sonra o zamanlar ona öyle geliyordu ki, kendisiyle sıradan insanlar arasındaki en büyük ayrım budur. Ama şimdi, oğlu geldiğinden beri, o da, Siddhartha da üzüntüleri, sevgisi yüzünden bütün bütün o insanlara benzemişti. Delicesi-

ne seviyordu, sevgisi yüzünden aptala dönmüştü. Şimdi o da, oldukça geç bir yaşta, yaşamında ilk kez, o en güçlü, o en garip tutkuyu yaşıyordu; bundan ötürü akıl almaz bir acı çekiyor, gene de yücelmiş, bir bakıma yenilenmiş, zenginleşmiş duyuyordu kendini.

Gerçekten de bu sevginin, oğluna duyduğu bu kör tutkunun, çok insanca bir duygu olduğunu, Samsara olduğunu, derin suların yüzeye çıkmasıyla oluşmuş bir kaynak olduğunu anlıyordu. Sonra, bunun değersiz birşey olmadığını, gerekli olduğunu, kendi yaradılışından geldiğini görüyordu. Bu duyguların, bu acıların, bu aptallıkların da yaşanması gerekti.

Bu arada oğlu, Siddhartha'nın kendi aptallıklarını yaşamasına, savaşmasına, kendi içine girdiği havalarla kendini aşağılamasına izin veriyordu. Babasında onun hoşuna giden ya da onu korkutan hiç bir şey bulamıyordu. İyi bir adamdı babası, iyi yürekli, yumuşak bir adam, belki dindar bir adam, kutsal bir adam belki de - ama bütün bunlar oğulu bağlayacak özellikler değildi. Kendisini bu berbat kulübeye bağlayan baba, canını sıkıyordu onun; terbiyesizliklerini gülümseyerek, her hakaretini dostça, her yaramazlığını iyilikle karşıladığı zaman, en iğrenç numarası bu, bu yaşlı tilkinin, diye düşünüyordu. Çocuk, Siddhartha'nın kendisini azarlamasını, korkutmasını, beklerdi bunların yerine.

Genç Siddhartha bir gün düşündüklerini söze dökerek babasına karşı çıktı. Babası ona biraz çalı çırpı toplamasını söylemişti. Oysa oğul kulübeden çıkmadı, öylece durdu, savunurcasına, kızgın, ayağını yere vurdu, yumruklarını sıktı ve nefretini, iğrenmesini şiddetle haykırdı babasının yüzüne.

«Kendi çırpını kendin getir!» diye bağırdı, ağzı köpürerek. «Senin uşağın değilim ben. Beni hiç dövmediğini biliyorum, cesaret edemiyorsun çünkü! Ama şunu da biliyorum ki beni hiç durmadan cezalandırıyor, iyiliğin ve hoşgörünle küçültüyorsun. Benim de sana benzememi istiyorsun. Böylesi dindar, böylesi yumuşak, böylesi akıllı; ama salt sana inat olsun diye, sana benzeyeceğim yerde bir hırsız, ya da katil olup cehenneme gitmeyi istiyorum. Nefret ediyorum senden, kırk kez anamın aşığı da olsan, benim babam değilsin sen.»

İçi öfke ve acıyla dolu olan çocuk, içindekileri kızgın, öfkeli sözlerle döktü. Sonra kaçıp gitti ve ancak akşam geç vakit döndü eve.

Ertesi sabah ortada yoktu. Kayıkçıların kazandıkları tüm bakır ve gümüş paraları içine koydukları iki renkli, küçük hasır sepet de yok olmuştu. Kayık da yoktu ortalarda. Siddhartha kayığı ırmağın öteki kıyısında gördü. Çocuk kaçmıştı.

Bir önceki gün oğlunun söylediği sözlerden ötürü büyük üzüntü içinde olan Siddhartha, «Peşinden gitmeliyim onun.» dedi. «Ormanı yalnız başına geçemez bir çocuk, başına birşey gelir. Irmağı geçmek için bir sal yapalım Vasudeva.»

«Sal yaparız.» dedi Vasudeva «Ama çocuğun alıp götürdüğü kayığı geri getirmek için. Bırak çocuk gitsin, dostum, artık çocuk değil o, kendine bakmasını biliyor. Kente giden yolu arıyor, haklı da. Unutma şunu : senin yapman gerekip de yapmadığın şeyi yapıyor o. Kendi başının çaresine bakıyor, kendi yoluna gidiyor. Ah Siddhartha, acı çekiyorsun, aslında gülünecek birşey için, yakında senin de gülüp geçeceğin birşey için acı çekiyorsun»

Siddhartha yanıtlamadı. Baltayı eline çoktan

almış, bambudan bir sal yapmağa başlamıştı bile. Vasudeva da onun kestiği kamışları ottan yapılmış iplerle bağlamasına yardım etti. Sonra birlikte salla yola çıktılar, uzaklara sürüklendiler, sonra salı yukarı çevirip öteki kıyıya yöneldiler.

«Baltayı neden aldın yanına?» diye sordu Siddhartha.

Vasudeva, «Kayığın küreği kaybolmuş olabilir.» dedi.

Oysa Siddhartha dostunun kafasından neler geçtiğini biliyordu - belki çocuk küreği atmış ya da öfkeyle kırmış, onların kendisini izlemesine engel olmak istemişti. Gerçekten de küreği yoktu kayığın. Vasudeva, kayığın dibini göstererek sanki şöyle demek istiyormuş gibi gülümsedi : «Oğlunun ne demek istediğini görmüyor musun? İzlenmek istemediğini anlamıyor musun?» Ama bunları söze dökmedi Vasudeva, yeni bir kürek yapmağa koyuldu. Siddhartha oğlunu aramak için gitti. Vasudeva onu durdurmadı.

Siddhartha uzun süre ormanda arandıktan sonra, arayışının faydasız olduğunu anladı. Ya, diye düşündü, çocuk korudan çoktan ayrılıp kente varmıştır, ya da hâlâ ormandaysa, arayanlardan saklanacaktır. Biraz daha düşününce, aslında oğlunu merak etmediğini, ta içinde onun başına birşey gelmediğini bildiğini, ormanda herhangi bir tehlikenin söz konusu olmayacağını anladı. Gene de aramağa devam etti, artık onu kurtarmak için değil, belki de onu bir daha görebilmek isteğiyle kentin eteklerine dek yürüdü.

Kentin yanından geçen geniş yola varınca, bir zamanlar Kamala'nın olan o güzel zevk-bahçesinin kapısında durakladı. Kamala'yı ilk kez burada, tah-

terevanında görmüştü. Geçmiş yeniden canlandı gözlerinde. Kendini, burada, öylece dururken bir daha gördü; genç, sakallı, çıplak saçları tozlu bir Samana. Orada uzun süre öylece kalakaldı Siddhartha, açık kapıdan bahçeyi seyretti. Güzel ağaçların altında sarı başlıklı keşişler dolaşıyordu şimdi.

Orada, düşünerek, resimler görerek, kendi yaşamının öyküsünü seyrederek uzun süre durdu. Keşişleri seyrederek uzun süre kaldı orda; keşişlerin yerinde, ulu ağaçların altında Kamala'yla Siddhartha'nın dolaştıklarını gördü. Kamala'nın kendisini karşılayışını, ilk öpücüğünü alışını, açıkça gördü. Samanalık günlerine nasıl saygısızlık ve nefretle baktığını, dünyasal yaşama nasıl bir gurur ve açlıkla başladığını gördü. Kamaswami'yi, uşakları, ziyafetleri, zar oyunlarını, muzikçileri, gördü. Kamala'nın ötücü kuşunu gördü kafesinde; herşeyi yeniden yaşadı, Samsara'yı içine çekti, yeniden yaşlanıp yoruldu, yeniden bulantı, ölme isteği duydu, o kutsal Om'u yeniden çekti.

Bahçe kapısında uzun süre durduktan sonra, Siddhartha kendisini buraya sürükleyen arzunun aptalca birşey olduğunu, kendisinin oğluna bir yardımı olamayacağını, isteklerini zorla ona kabul ettirmeğe çalışmaması gerektiğini anladı. Kaçak oğlu için, içinde, bir yaranın sızlaması gibi, derin bir sevgi duydu; gene de bu yara azıp gitmeyecek, bir gün iyileşecekti.

Yara daha iyileşmediğinden üzüntülüydü Siddhartha. Kendini, oğlunun peşinde buraya getiren amacın yerinde yalnızca bir boşluk vardı şimdi. Hüzünlü, yere oturdu. Yüreğinde birşeyin öldüğünü duyuyordu; hiç bir mutluluk, hiç bir amaç yoktu onun için artık. Çöküntü içinde oturup bekledi; Irmaktan

öğrenmişti bunu; beklemeyi, sabırlı olmayı, dinlemeyi. O tozlu yolda oturup dinlendi, yorgun ve hüzünlü atan yüreğini dinledi, bir insan sesi bekledi. Oraya çömelip saatlerce dinledi, artık hiç bir hayal görmez oldu, boşluğa gömüldü, hiç bir çıkış yolu göremeden kendini derinliklere bıraktı. Yarasının sızladığını duyunca, Om sözcüğünü fısıldadı, kendini Om'la doldurdu. Bahçedeki keşişler onu gördüler; saatlerce orada öyle çömeldiğinden saçları tozla dolmuştu, keşişlerden biri ona yaklaşıp iki muz koydu önüne. Yaşlı adam keşişi görmedi.

Bu kendinden geçme halinden omuzuna dokunan bir el uyandırdı onu. Siddhartha bu yumuşak, çekingen dokunuşu tanıdı, kendine geldi. Ayağa kalkıp selamladı kendisini buraya dek izleyen Vasudeva'yı. Vasudeva'nın iyilik dolu yüzüne, gözlerinin kenarındaki kahkaha kırışıklıklarına, parlak gözlerine bakıp o da gülümsedi. Yanında duran muzları da görüyordu şimdi. Onları yerden alıp birini kayıkçıya uzattı, ötekini de kendisi yedi. Sonra Vasudeva'yla birlikte ormandan geçip kayığa vardılar. Olanlardan kimse söz etmedi, oğlanın adını ikisi de ağızlarına almadılar, ikisi de kaçağın sözünü etmedi, yaradan söz etmedi. Siddhartha kulübedeki yatağına doğru yürüdü; bir süre sonra, Vasudeva ona hindistan cevizi sütü vermeğe geldiği zaman Siddhartha'nın uyumuş olduğunu gördü.

OM

Yara, uzun süre sızladı. Siddhartha yanında kızları, oğulları olan biçok yolcu geçirdi karşıya; hepsine gıptayla bakıyor ve şöyle düşünüyordu : Bu büyük mutluluğu bunca kişi tadıyor, ben neden tadamıyorum? Kötü kişilerin, hırsızların, soyguncuların bile çocukları var, onları seviyor ve seviliyorlar, benden başka herkes için böyle bu. İşte artık böylesine çocukça ve mantıksızca düşünür olmuştu, böylesine benzemişti sıradan insanlara.

Şimdi artık insanları eskisinden bambaşka bir ışık altında görüyordu; çok zeki değildi insanlar, çok gururlu da değildiler, bu yüzden de daha sıcak, daha ilginç ve daha sevimliydiler.

Şimdi o her zamanki yolcular, işadamları, askerler, kadınlar, bir zamanlar göründükleri gibi yabancı gelmiyorlardı ona. Onların düşünüş ve görüşlerini anlayıp paylaşmıyordu aslında, ama yaşamın dürtüleri, tutkuları ortaktı aralarında. Oldukça yüksek bir kendini yadsıma katına ulaştığı, son yarasının sızılarına iyi katlandığı halde, şimdi bu sıradan insanları kardeş gibi görüyordu. O kişilerin boş istekleri, tutkuları, önemsiz şeyleri önemsemeleri artık saçma gelmiyordu ona; anlaşılabilir, sevilebilir, giderek saygıya değer olmuştu artık hepsi. Annenin çocuğuna karşı gösterdiği kör sevgi, basit bir

babanın tek oğlu yüzünden duyduğu kör, aptalca gurur, kendini beğenmiş genç bir kadının süs ve erkeklerin hoşuna gitme tutkusu. Bütün bu basit, aptalca, ama son derece güçlü, canlı, tutkulu dürtü ve istekler artık önemsiz görünmüyordu Siddhartha'ya. İnsanların bunlar için yaşadıklarını, büyük şeyler yaptıklarını, yolculuklara çıkıp savaşlar açtıklarını, çok acı çekip çok şeylere katlandıklarını görüyor, gene de seviyordu insanları. Onların bütün bu istek ve gereksinmelerinde yaşamı, canlılığı, yok edilemeyeni, Brahman'ı görüyordu. Bu insanlar bilinçsiz bağlılıkları, kör güçleri ve inatçılıkları için sevgiyi ve saygıyı hakediyorlardı. Bir küçük şey, çok küçük birşey dışında bilgelerde, ya da düşünürlerde bulunan herşey vardı onlarda da; bu küçük şey, tüm yaşamın bütünlüğünün bilincine varmış olmaktı. Ve çoğu zaman Siddhartha, bu bilgeliğin, bu düşüncenin o denli değerli birşey olduğundan kuşkuya düşmüş, bunun aslında belki de düşünürlerin, düşünen birer çocuktan başka birşey olmayan düşünürlerin, kendini beğenmişliği olup olmadığını sormuştu. Sıradan insanlar da başka her bakımdan düşünürlerle aynıydılar, çoğu zaman da onlardan üstündüler, tıpkı zorunluluk anında, metin, değişmez davranışlarıyla insanlardan üstün görünen hayvanlar gibi.

Siddhartha'nın içinde, bilgeliğin gerçekte ne olduğu, uzun arayışının amacının ne olduğu bilgisi yavaş yavaş büyüyüp olgunlaştı. Bu, ruhun hazırlanması, yaşamın her anında bütünlüğü duymak, soluk almak, düşünmek sanatı ve yeteneğiydi. Bu düşünce yavaş yavaş olgunlaştı onda, Vasudeva'nın yaşlı, çocuksu yüzünde de yankılanıyordu aynı şey. Uyumun, dünyanın sonsuz mükemmelliğinin, bütünlüğünün bilincinde olmak.

Oysa yara hâlâ sızlıyordu. Siddhartha oğlunu acıyla, özlemle düşünüyor; ona duyduğu sevgi ve şevkat duygularını besliyor, acının kendisini kemirmesine izin veriyor, sevginin tüm aptallıklarını yaşıyordu. Alev kendiliğinden sönmüyordu.

Bir gün, yarası gene sızlıyorken, Siddhartha kayıkla karşıya geçti, duyduğu özleme dayanamıyordu artık, oğlunu aramak amacıyla kente inmek için kayıktan indi. Irmak, sessizce, yavaş yavaş akıyordu; aslında yağışsız mevsimdi şimdi, ama ırmağın sesi garip geliyordu. Gülüyordu ırmak, açıkça gülüyordu! Irmak açıktan açığa, katıla katıla gülüyordu yaşlı kayıkçıya. Siddhartha hareketsiz durdu; sesi daha iyi duyabilmek için, suya doğru eğildi. Sessizce devinen suda yüzünün yankısını gördü, yankılanan bu yüz çoktan unutup gittiği birşeyi hatırlatıyordu ona, düşününce hatırladı bunun ne olduğunu. Bu yüz, bir zamanlar tanıdığı, sevdiği, hatta korktuğu başka birisine benziyordu. Babası Brahman'ın yüzüne benziyordu. Bir zamanlar, gençliğinde, asetiklere katılmak üzere babasından nasıl zorla izin aldığını, ondan nasıl ayrıldığını, nasıl gidip bir daha hiç geri dönmediğini düşündü. Şimdi kendi oğlu için çektiği acıyı, babası da onun için çekmemiş miydi? Babası uzun bir süre önce, oğlunu bir daha göremeden yalnız ölmemiş miydi? Siddhartha'nın kendisine de aynı şey olmayacak mıydı şimdi? bu tekrar, olayların değişmez bir döngü içinde akması, bir güldürü, garip, aptalca birşey değil miydi?

Irmak gülüyordu. Evet böyleydi işte! Sonuna dek katlanılmayan, sona erdirilmeyen herşey yineleniyordu, aynı acılar yeniden çekiliyordu. Siddhartha yeniden kayığa bindi, kulübeye doğru kürek çekmeye başladı, babasını düşünerek, oğlunu düşüne-

rek, ırmağın gülüşleri arasında, kendisiyle çatışma içinde, umutsuzluğa düşmek üzere, ama aynı zamanda kendine ve tüm dünyaya kahkahayla gülmeye hazır; yarası hâlâ sızlıyordu; hâlâ alınyazısına başkaldırıyordu. Acılarından dinme ya da onları yenme diye birşey yoktu henüz. Ama umutla doluydu ve kulübeye döndüğünde Vasudeva'yla konuşmak, ona herşeyi açmak, dinleme sanatını bilen bu adama herşeyi anlatmak için yenilmez bir istek vardı içinde.

Vasudeva kulübede oturmuş sepet örüyordu. Artık kayığı o çalıştıramıyordu, gözleri iyi görmüyordu, elleri kolları da güçten düşmüştü, ama yüzündeki mutluluk, o dingin iyilik ifadesi hiç değişmemişti, eskisi gibi ışıldıyordu.

Siddhartha yaşlı adamın yanına oturdu, yavaş yavaş konuşmaya başladı. Daha önce hiç sözünü etmediği birşeyi anlatmağa başladı ona; nasıl kente indiğini, sızlayan yarasını, mutlu babalar gördüğünde duyduğu hasreti, böyle duyguların nasıl boş şeyler olduğunu bildiğini, kendisiyle giriştiği mutsuz savaşı. Herşeyin sözünü etti, ona herşeyi, en acı verici şeyleri bile anlatabiliyordu, herşeyi açabiliyordu. Yarasını gösterdi ona, o günkü kaçışını anlattı, kente ulaşmak amacıyla ırmağı nasıl geçtiğini, ırmağın kendisine nasıl güldüğünü anlattı.

Konuşurken Vasudeva'nın kendisini dingin bir yüzle dinlediğini görünce Siddhartha Vasudeva'nın dinlemeyi nasıl da bildiğini daha çok anladı. Dertlerinin, endişelerinin, gizli umutlarının, karşısındaki insana aktığını, sonra gene dönüp kendisine geldiğini duyuyordu. İçini bu dinleyiciye açmak, yarasını, serinleyip ırmakla bir oluncaya dek suda yıkamaya benziyordu. Konuşup içini döktükçe Siddhart-

ha karşısındakinin artık Vasudeva, yalnızca kendisini dinleyen bir insan olmaktan çıktığını, daha iyi anlıyordu. Bu hareketsiz dinleyicinin, anlattıklarını, bir ağacın yağmuru içmesi gibi içtiğini, bu hareketsiz insanın ırmağın ta kendisi olduğunu, Tanrı olduğunu, sonsuzluk olduğunu anlıyordu. Siddhartha kendisi ve yarası üstüne düşünmez olunca, Vasudeva'daki değişikliği sezmesi büyüledi onu, ve bunu farkettikçe daha az garip gelmeğe başladı değişiklik; gittikçe herşeyin daha doğal bir düzen içinde olduğunu, Vasudeva'nın çok eskiden beri, hemen hemen her zaman böyle olduğunu bunu kendisinin farketmemiş olduğunu anladı; gerçekten de herkesten pek az farklıydı Vasudeva. Şimdi Vasudeva'yı insanların Tanrı'yı gördükleri gibi gördüğünü, bunun böyle sörüp gidemeyeceğini anladı. İçinden, yavaş yavaş Vasudeva'dan kopmağa başladı. Bu sırada bir yandan da konuşmaya devam ediyordu.

Sözlerini bitirdiğinde Vasudeva, artık iyice zayıflamış olan gözlerini ona çevirdi. Ağzını açmadı, ama yüzünden çevreye sessizce bir sevgi, bir dinginlik, bir anlayış ve bilgi havası yayılıyordu. Siddhartha'yı elinden tuttu, onu ırmağın kıyısındaki sete götürdü, yanına oturdu ve ırmağa bakarak gülümsedi.

«Irmağın güldüğünü duydun,» dedi. «Ama henüz herşeyi duymuş değilsin. Gel birlikte dinleyelim, daha başka şeyler duyacaksın.»

Dinlediler. Irmağın binbir sesli ezgisi yumuşak yumuşak yankılanıyordu. Siddhartha ırmağın içine bakıyordu, akan suda sayısız resim görüyordu. Yalnız, oğluna yas tutan babasını gördü, kendisini gördü, yalnız ve uzaklardaki oğluna duyduğu hasret bağlarıyla bağlanmış; gene yalnız olan oğlunu gör-

dü, yaşamın tüm tutkularıyla dolu, o ateşli yolda hevesle ilerleyen oğlunu; herbiri ereğinin üstüne eğilmiş, herbiri ereğine tutulmuş, herbiri acı içinde. Irmağın sesi kederliydi. Ereğine doğru, özlemle, hüzünle akıyordu.

Vasudeva'nın bakışları, «Duyuyor musun?» diye soruyordu. Siddhartha başıyla evet dedi.

«Daha iyi dinle.» diye fısıldadı Vasudeva.

Siddhartha daha iyi dinlemeğe çalıştı. Babasının, kendisinin, oğlunun resimleri görünerek hepsi içiçe girdi. Kamala'nın resmi de belirdi, akıp geçti, Govinda'nın, başkalarının resimleri de belirdi ve hepsi akıp geçtiler, hepsi ırmağın bir parçası oldular. Özlem, arzu, acı içindeki bütün bu insanların ereğiydi ırmak ve ırmağın sesi özlemle sızlayan acılarla, yatıştırılamayacak arzularla doluydu. Irmak ereğine doğru akıyordu. Siddhartha kendisinden, yakınlarından, tanıdığı insanlardan, oluşan ırmağın aceleyle aktığını gördü. Tüm dalgalar, tüm su acı çekerek ereklerine doğru binbir ereğe doğru, çağlayanlara, denize, akıntılara, okyanuslara doğru akıyordu; bütün ereklere ulaşılıyor, sonra başka erekler çıkıyordu ortaya. Su, buhar olup yükseliyor, yağmur olup yere iniyor, kaynaklardan yüzeye fışkırıyor, dere, ırmak oluyor, yeniden akıyordu. O özlemli ses değişmişti şimdi. Gene hüzünle, arayışla yankılanıyordu, ama başka sesler de birlikte geliyordu şimdi; zevk ve hüzün sesleri, iyilik ve kötülük sesleri, gülen, yas tutan sesler, yüzlerce, binlerce ses.

Siddhartha dinliyordu. Şimdi tüm dikkatiyle, bütünüyle kendini vermiş, bomboş olmuş, herşeyi içine çekerek dinliyordu. Şimdi artık dinleme sanatını tümüyle öğrendiğini duyuyordu. Bütün bunları ırmaktaki bu sayısız sesi, daha önce de duymuştu;

oysa bugün hepsi başka türlü geliyordu kulağına. Değişik sesleri ayıramaz olmuştu artık - şakrak sesi, ağlayan sesten; çocuksu sesi, erkeksi sesten. Hepsi birbirinin olmuştu; özlem çekenlerin bağırışları, bilge kişilerin gülüşleri, öfke bağırışlarıyla, ölüm inlemeleri birbirine karışıyordu. Bütün bunlar örülmüş, düğümlenmiş, binbir değişik biçimde birbirine girmişti. Bütün bu sesler, bütün bu erekler, bütün özlemler, bütün acılar, bütün zevkler, bütün iyi, kötü şeyler, bütün bunların hepsi birarada, dünyaydı. Bunların hepsi bir arada, olaylar ırmağı, yaşamın müziğiydi. Siddhartha bu ırmağı dikkatle dinleyince, binbir sesten oluşan bu ezgiyi dinlerken, yalnız acıyı, ya da gülüşü dinlemediği, ruhunu yalnızca bir tek sese bağlayıp onu Benliğine sindirmediği, ama hepsini bir arada, tam bir bütün olarak dinlediği, işte o zaman, binbir sesten oluşan o büyük ezgi, bir tek sözcük oluyordu : Om - Kusursuzluk!

«Duyuyor musun?« diye sordu Vasudeva'nın bakışı bir kez daha

Vasudeva'nın gülümsemesi güneş gibiydi; yaşlı yüzünün tüm kıvrımları üstüne ışık düşüyordu, tıpkı Om sesinin ırmağın tüm seslerinin üstüne çıkması gibi. Dostuna bakarken yüzünde parıldıyordu gülümsemesi; şimdi Siddhartha'nın yüzünde de belirmişti aynı gülümseme. Yarası iyileşiyordu, acıları dağılıyordu; Benlik'i bütünlüğe karışıp onunla bir olmuştu.

O andan sonra Siddhartha alınyasına karşı savaşmaktan vazgeçti. Yüzünde bilgeliğin dinginliği parlıyordu, artık tutkuların çarpışmasıyla sarsılmayan, kurtuluşa ermiş, olayların akışıyla, yaşamın akışıyla uyum içinde olan, sevecenlik dolu, kendini akışa bırakmış, tüm nesnelerin bütünlüğüne katılmış bi-

risiydi.

Irmağın kıyısındaki setten kalkarken Vasudeva Siddhartha'nın gözlerine baktı ve onların bilgeliğin dinginliğiyle parladığını görünce o yumuşak, koruyucu edasıyla Siddhartha'nın omuzunu okşadı, «Bu anı bekliyordum, dostum.» dedi. «O an geldiğine göre, gideyim ben artık. Uzun süredir kayıkçı Vasudeva'ydım. Şimdi bitti artık bu. Hoşça kal Kulübe, hoşça kal ırmak, hoşça kal Siddhartha.»

Siddhartha ayrılmakta olan adamın önünde yerlere dek eğildi.

«Biliyordum.» dedi fısıldayarak, «Koruya mı gidiyorsun?»

«Evet, koruya gidiyorum. Tüm varlıkların birliğine katılmağa gidiyorum.» dedi Vasudeva yüzü ışıldayarak.

Bunları söyledi ve gitti. Siddhartha onu seyrediyordu. Onu büyük bir çoşku ve ciddiyetle seyrediyordu, huzur dolu adımlarını, parıldayan yüzünü, ışık dolu bedenini gördü.

GOVİNDA

Govinda, yosma Kamala'nın bir zamanlar Gotama'nın izleyicilerine bıraktığı zevk bahçesinde öteki keşişlerle birlikte çıktığı yolculuk sırasında bir süre durup dinlendi. O zaman, bir günlük yolda, ırmağın kıyısında çok kişinin bilge saydığı bir kayıkçıdan söz edildiğini duydu. Yola koyulduğunda Govinda, kayıkçıyı görme isteğiyle ırmağın yolunu tuttu, çünkü yaşamını kurallara uyarak yaşadığı, yaşlı ve alçakgönüllü olduğu için genç keşişlerden saygı gördüğü halde, yüreğinde gene de huzursuzluk vardı; arayışları onu doyurmamıştı.

Irmağa vardı, yaşlı adamdan kendisini karşıya geçirmesini istedi. Öteki yakada kayıktan çıktıkları zaman Govinda, yaşlı adama, «Keşişlere, hacılara çok iyi davranıyorsun, çoğumuzu karşıya geçirdin. Sen de doğru yolu arayanlardan biri olmayasın?» dedi.

Yaşlı Siddhartha, gözlerinin içi gülerek şunları söyledi «Ey saygıdeğer, yaşlı kişi, Gotama'nın giysilerini taşıyan keşiş, kendine arayıcı mı diyorsun sen?»

«Gerçekten de yaşlıyım,» dedi Govinda, «Ama aramaktan hiç bir zaman vazgeçmedim. Alınyazım olmalı bu. Bana öyle geliyor ki sen de bir arayıcısın. Bana biraz söz eder misin arayışlarından dostum?»

Siddhartha şöyle dedi, «Sana yeni olan ne söyleyebilirim ben? Belki gerektiğinden fazla aradığını, bu denli çok aradığın için de bulamayacağını söyleyebilirim»

«Nasıl yani?» diye sordu Govinda.

«İnsan ararken,» dedi Siddhartha, «öyle oluyor ki, o kişi yalnız aradığı şeyleri görüyor; hiç bir şey bulamıyor, çünkü yalnız aradığı şeyi düşünüyor; çünkü belli bir ereği var, çünkü aradığından başka birşey görmez oluyor. Aramak bir ereği olmak demektir, oysa bulmak özgür olmak, almaya açık olmak, ereği olmamak demektir. Sen, ey değerli kişi, gerçekten bir arayıcısın belki, çünkü ereğine doğru güçlüklerle ilerlerken gözünün önünde duran birçok şeyi görmüyorsun.»

«İyice anlayamıyorum dediklerini,» dedi Govinda. «Ne demek istiyorsun?»

Siddhartha şöyle dedi: «Ey değerli insan, bir zamanlar, yıllar önce, bu ırmağa gelmiş, orada uyuyan bir adam görmüştün. Uyurken onu korumak için yanına oturmuştun, ama uyuyan bu adamı tanımamıştın Govinda.»

Keşiş, afallamış, büyülenmiş birisi gibi bakakaldı kayıkçıya.

«Siddhartha mısın sen?» diye sordu ürkek bir sesle. «Seni bu kez de tanıyamadım. Seni gene gördüğüme çok sevindim Siddhartha, çok sevindim. Çok değişmişsin dostum. Şimdi kayıkçı mı oldun?»

Siddhartha sıcak sıcak güldü, «Evet, kayıkçı oldum şimdi. İnsanların çoğu epeyce değişmek, değişik kılıklara girmek zorunda kalıyorlar. Ben de o insanlardan biriyim dostum. Hoşgeldin Govinda, seni geceyi burada geçirmeğe davet ediyorum.»

Govinda o gece kulübede kaldı ve bir zaman-

lar Vasudeva'nın olan yatakta uyudu. Gençlik arkadaşına birçok şey sordu; Siddhartha'nın da yaşamı üstüne anlatacak çok şeyi vardı.

Ertesi sabah ayrılma zamanı gelince Govinda, çekine çekine, «Yola çıkmadan önce Siddhartha,» dedi «sana bir şey daha sorabilir miyim? Tuttuğun, yaşamana, doğruyu seçmene yardım eden bir öğretin, bir inancın ya da bilgin var mı?»

«Biliyorsun, dostum,» dedi Siddhartha, «daha asetiklerle ormanda yaşarken, öğretilere, öğretmenlere güvenimi yitirmiş, sırt çevirmiştim bunlara. Bugün de aynı kafadayım, oysa o zamandan bu yana ne öğretmenler gördüm. Uzun süre güzel bir saray yosması hocalık etti, bana, sonra zengin bir tüccar, sonra da bir kumarbaz. Bir keresinde de Buddha'nın gezginci keşişlerinden birisi oldu hocam. Ormanda uyuya kaldığım zaman beni beklemek için çıktığı hac yolculuğundan geri kalıp beni beklemişti. Ondan da birşeyler öğrendim, ona da çok şey borçluyum. Ama hepsinden çok bu ırmaktan ve benden önceki kayıkçı Vasudeva'dan öğrendim. Yalın bir adamdı o; bir düşünür değildi, ama gereken şeyleri Gotama kadar anlamıştı. Kutsal bir adamdı, bir aziz.»

«Bana öyle geliyor ki Siddhartha,» dedi Govinda, «hâlâ biraz şaka yapmaktan hoşlanıyorsun. Sana inanıyorum, hiç bir hocayı izlemediğini biliyorum ama bir öğretin olmasa bile, belli düşüncelerin de yok mu? Yaşamana yardım eden belli bazı bilgileri bulmadın mı kendin? Bu konuda birşeyler söylersen çok sevindireceksin beni.»

«Evet,» dedi Siddhartha, «şu ya da bu yönde düşüncelerim, bilgilerim oldu. Bazan, bir saat ya da bir gün, bilgimin bilincine vardım; tıpkı insanın

yaşamı yüreğinde duyması gibi. Birçok düşünce belirdi kafamda, ama bunları sana anlatmak güç olur benim için. Sonra Govinda beni çok etkileyen bir düşünce oldu, o da şu; bilgelik aktarılamaz. Bilge bir kişinin karşısındakine aktarmağa çalıştığı bilgelik her zaman aptalca birşey gibi görünecektir.»

«Şaka mı ediyorsun?» dedi Govinda.

«Hayır, bulduğum gerçeği söylüyorum sana. Bilgi aktarılabilir, ama bilgelik hayır. İnsan bilgeliği bulabilir, yaşayabilir, onunla güçlenebilir, harikalar yaratabilir, ama aktarıp öğretemez başkalarına. Delikanlılığımda da kuşkulanıyordum bundan; beni öğretmenlerden uzaklaştıran da bu oldu. Bir tek düşünce var edindiğim Govinda, bunu sen gene şaka ya da aptallık sayacaksın; şu o düşünce, her gerçeğin tersi de aynı ölçüde doğrudur! Örneğin bir gerçek, ancak tek yanlıysa sözcüklerle anlatılabilir ya da sözcüklere sarılabilir. Sözcüklerle düşünülen ya da anlatılan herşey tekyanlı, ya da yarı-gerçektir; bütünlüğü, tamlığı, birliği eksiktir. Yüce Buddha dünyayı öğretirken onu Samsara ve Nirvana diye, sanrı ve gerçek diye, acı çekme ve kurtulma diye ikiye bölmüştü. Başka türlü de yapılamazdı; öğretenler için tutulacak başka bir yol yoktur. Oysa dünyanın kendisi, içimizde, çevremizde olan dünya hiç bir zaman tek-yanlı değildir. Hiç bir insan ya da eylem bütünüyle Samsara ya da Nirvana değildir; hiç kimse tüm aziz ya da tüm günahkâr olamaz. Bunun böyle görünmesi, zamanı gerçek sanmak gibi bir sanrıya kapılmamızdandır. Zaman gerçek değildir, Govinda. Bunu kaç kez anladım. Zaman gerçek değilse, bu dünyayla sonsuzluk arasında, iyiyle kötü arasındaki ayırıcı çizgi de sanrıdan başka birşey değildir.»

«Nasıl oluyor bu?» diye sordu Govinda, şaşkın.

«Dinle, dostum!» Ben bir günahkarım, sen de öyle, ama bu günahkar bir gün gene Brahman olacak, bir gün Nirvana'ya erişecek, bir gün bir Buddha olacak. Bu «birgün» dediğimiz şey sanrıdır; olsa olsa bir karşılaştırmadır. Günahkar kişi Buddha'ya benzeme yolunda değildir; düşüncemiz başka türlü kavrayamasa da o kişi gelişmektedir. Hayır, Buddha, olduğu gibi günahkar kişinin içinde vardır zaten, geleceği oradadır. Onun içindeki gizli Buddha, senin, herkesin içindeki Buddha görülmelidir. Dünya, kusurlu değildir, ya da kusursuzluk yolunda gelişmekte değildir. Hayır, her «an» kusursuzdur; her günah bağışlanmayı da birlikte getirir; bütün küçük çocuklar içlerinde yaşlı bir adamı, tüm süt çocukları içlerinde ölmüş, ölen insanları - sonsuz yaşamı - taşır. Biz insanlar için ötekinin nerelerde olduğunu görmek olanaksızdır; soyguncuda, kumarbazda yaşamaktadır Buddha; soyguncu da Brahman'ın içindedir. Derin düşünceye dalındığı zaman zamanı kavramak, aynı anda tüm geçmişi, şimdiyi, geleceği görmek mümkündür; ve o zaman herşey iyi, herşey kusursuz, herşey Brahman'dır. Bu yüzden bana öyle geliyor ki var olan herşey iyidir - yaşam gibi - ölüm de, kutsallık gibi günahkarlık da, aptallık gibi bilgelik de. Herşey gereklidir; herşey yalnız benim onayımı, benim benimsememi, benim sevgi dolu anlayışımı beklemektedir; o zaman herşeyim yolundadır, hiç bir şey zarar vermez bana. Benim için günah işlemek zorunluydu, şehveti tanımaya ihtiyacım vardı, mal mülk peşinde koşmam, bulantı ve umutsuzluğun en koyusunu yaşamam gerekiyordu; bunlara karşı direnmekten vazgeçmek, dünyayı sevmeyi öğrenmek, onu artık bir çeşit istenen imgesel dünyay-

la karşılaştırmadan, kendi haline bırakmak, onu sevmek ve onun bir parçası olmaktan mutluluk duymak için. İşte Govinda, kafamdaki düşüncelerden bazıları bunlar.»

Siddhartha eğildi, yerden bir taş kaldırdı ve onu elinde tuttu.

«Bu» dedi taşla oynayarak, «bir taş, ve belli bir zaman süresi içinde belki toprak olacak, topraktan bitkiye, hayvana ya da insana geçecek. Daha önce belki şöyle derdim : Bu yalnızca bir taş, hiç bir değeri yok, Maya'nın dünyasına ait, ama belki değişmeler çevrimi içinde insana ve ruha dönüşebilir; o da önemli. Eskiden düşüneceklerim bunlardı herhalde. Oysa şimdi şöyle düşünüyorum : Bu bir taş, aynı anda bir hayvan, Tanrı ve Buddha'dır. Taşı sevip ona saygı duyuşum şimdi birşey olduğu, ilerde başka birşeye dönüşeceği için değil, ama herşey olageldiğinden, her zaman herşey olacağından. Onu yalnızca taş olduğu için bugün, şimdi bana bir taş olarak göründüğü için seviyorum. Her çizgisinde, her çukurunda, sarısında, bozunda, sertliğinde, vurduğunda çıkan seste, yüzeyinin kuruluğunda ya da ıslaklığında bir değer, bir anlam buluyorum. İnsanın eline yağ ya da sabun gibi gelen taşlar, yaprak ya da kum görünüşünde olan taşlar vardır; bunların herbiri değişiktir ve Om'a kendi yolunda tapar, herbiri Brahman'dır. Aynı zamanda ister yağ gibi, ister sabun gibi olsun, taşın ta kendisidir ve işte aslında benim hoşuma giden, inanılmaz görünen, tapmağa değer olan da bu yanıdır işin. Ama artık konuşmayacağım bu konuda. Sözcükler iyi aktarmıyor düşünceleri. Söylenir söylenmez biraz değişiyorlar, çarpılıyorlar, aptallaşıyorlar. Sonra, bir insana akıllıca ve değerli gelen herşeyin başkasına

saçma gelmesi de hem hoşuma gidiyor, hem de doğru buluyorum bunu.»

Govinda sessizce dinlemişti bunları.

«Bana neden taştan söz ettin?» diye sordu çekine çekine, bir süre sustuktan sonra.

«Herhangi bir amaç gözetmedim. Ama belki taşları, ırmağı, gördüğümüz, kendilerinden birşeyler öğrendiğimiz nesneleri sevmemdendir bu. Ben, bir taşı sevebilirim Govinda, bir ağacı, ya da bir ağaç kabuğunu. Bunlar nesnelerdir ve insan nesneleri sevebilir. Oysa insan sözcükleri sevemez. Bu yüzden öğretilerin bana hiç bir yararı yoktur; sertlikleri, yumuşaklıkları yok onların, renkleri köşeleri, kokuları, tatları da yok - sözcüklerden başka birşey yok öğretilerde. Belki de senin huzuru bulmanı önleyen budur; belki de gerektiğinden çok sözcük var ortada; erdemlilik ve kurtuluş için gerekenden de fazla. Samsara ve Nirvana yalnızca birer sözcük. Nirvana bir nesne değil; yalnız Nirvana sözcüğü var ortada.»

Govinda, «Nirvana yalnızca bir sözcük değil dostum, bir düşünce o.» dedi.

Siddhartha devam etti : «Düşünce olabilir, ama açıkça söyleyeyim ki dostum, ben düşüncelerle sözcükler arasında büyük bir ayrım gözetmiyorum. Doğru söylemek gerekirse, düşüncelere de öyle pek büyük bir önem verdiğim yok. Örneğin, bu kayıkta benden önce çalışan, benim hocam olan birisi vardı. Yıllarca yalnız ırmağa inanan, ondan başka birşey tanımayan ermiş bir insandı. Irmağın sesinin kendisiyle konuştuğunu sezmişti. Irmaktan çok şey öğrenmişti. Irmak onu eğitmişti, ona pek çok şey öğretmişti. Tanrı gibiydi ırmak onun gözünde ve yıllarca her rüzgarın, her bulutun, her kuşun, her böceğin de ırmak kadar kutsal olduğunu, bu saygı-

değer ırmak gibi herşeyi bildiğini ve bize bunları öğretebileceğini anlamıştı. Oysa bu ermiş adam buradan ayrılıp koruya gittiği zaman herşeyi biliyordu; senden ve benden çok şey biliyordu; öğretmenleri olmadan, kitap okumadan, yalnızca ırmağa inandığı için.»

Govinda, «Ama bu nesne dediğin şey var olan birşey mi, özde var olan birşey mi? Yalnızca Maya'nın bir aldatması, imgesi, yalnızca görünüşte var olan birşey değil mi?» dedi.

«Bu da pek düşündürmüyor beni,» dedi Siddhartha. «Eğer bunlar yanılsamaysa, ben de öyleyim o zaman, öyleyse onlar hep benimle aynı yapıda şeyler. Onları böylesine sevilir ve değerli kılan da bu demek. Bunun için sevebiliyorum onları. Ve işte sana güleceğin bir öğreti söyleyeyim. Bana öyle geliyor ki Govinda, sevgi dünyada en önemli şey. Büyük düşünürler için dünyayı incelemek, açıklamak ve küçümsemek önemli olabilir. Oysa bana göre en önemli şey, dünyayı sevmektir, onu küçümsemek değil, birbirimizden nefret etmek değil, dünyaya, kendimize tüm varlıklara sevgiyle, hayranlıkla, saygıyla bakabilmektir.»

«Bunu anlıyorum,» dedi Govinda, «ama Bu Yüce Kişi'nin yanılsama dediği şey değil mi? O bizlere bağışlamayı, katlanmayı, avunmayı, sabretmeyi öğütledi, ama sevgiyi değil. Dünyasal sevgiye bağlanmayı yasakladı bize O!»

«Biliyorum.» dedi Siddhartha yüzü parlak bir gülümsemeyle aydınlanarak, «Biliyorum, Govinda; işte burada anlamların dolambaçlılığına, sözcüklerin çatışmasına takılıyoruz; çünkü benim sevgi konusunda söylediklerimin Gotama'nın öğrettiklerine açıkça karşı olduğunu yadsıyacak değilim. Sözcük-

lere hiç güvenmememin nedeni de bu; çünkü bu çatışmanın bir yanılsama olduğunu biliyorum. Gotama'yla bir olduğumu biliyorum. Nasıl olur da sevgiyi tanımamış olur O; insanlığın tüm boşluğunu, geçiciliğini anlayıp da gene de tüm yaşamını yalnız insanlara yardıma ve onlara birşeyler öğretmeğe adayacak ölçüde insanları seven Gotama? Bu büyük öğreticide de benim için önemli olan sözcükler değil, onun yaptıkları, yaşamı konuşmalarından daha önemli benim için, elinin bir hareketi fikirlerinden daha büyük önem taşıyor. Onu büyük bir insan olarak görmem, söylediklerinden, düşüncelerinden değil, yaptıklarından, yaşama biçiminden ötürü.»

İki yaşlı adam uzun süre öylece sessiz durdular. Sonra, Govinda gitmeğe hazırlanırken şöyle dedi, «Teşekkür ederim Siddhartha, bana düşüncelerini açtığın için. Bazıları garip bu düşüncelerin. Hepsini birden kavrayamıyorum. Gene de teşekkür ederim sana, ve huzur dolu günler dilerim.

Oysa içinden şöyle düşünüyordu: «Garip bir adam Siddhartha, garip düşünceleri var. Fikirleri çılgınca görünüyor bana. Yüce Kişi'nin öğretileri ne denli farklıdır oysa! Arık, pırıl pırıl, anlaşılır; onlarda garip, çılgın, gülünecek hiç bir şey yoktur. Ne var ki Siddhartha'nın elleri, ayakları, gözleri, alnı, soluk alışı, gülüşü, selam verişi, yürüyüşü, düşüncelerinin yaptığından bambaşka bir etki yapıyor bende. Yüce Gotama'nın Nirvana'ya göçüşünden bu yana, karşımda «İşte bu Ermiş bir Kişi!» diyebileceğim kimseyo rastlamadım Siddhartha'dan başka. Düşünceleri garip olabilir, sözleri aptalca söylenmiş gibi gelebilir ama bakışı, elleri, teni ve saçından, yüce öğretmenimizin ölümünden bu yana hiç kimsede gör-

mediğim bir temizlik, huzur ve dinginlik, yumuşaklık ve ermişlik akıyor!»

Govinda, kafasından bu düşünceler geçerken, yüreği çatışmalar içinde, gene Siddhartha'nın önünde, içi ona duyduğu sevgiyle dolu, eğildi. Sessizce oturan adamın önünde yerlere kadar eğildi.

«Siddhartha,» dedi, «yaşlandık artık. Ölünceye dek bir daha hiç göremeyebiliriz birbirimizi. Görüyorum ki sevgili dostum, huzura ermişsin. Oysa ben huzuru daha bulamadığımı anlıyorum. Bana bir sözcük daha söyle, saygıdeğer dostum, kavrayabileceğim, anlayabileceğim birşey söyle bana! Yürüdüğüm yolda bana yardım edecek birşey ver bana Siddhartha. Yolum çoğu zaman güçlüklerle dolu, karanlık.»

Siddhartha hiç bir şey söylemeden baktı ona, dingin, huzur dolu bir gülümseyişle. Govinda, gözlerini hiç ayırmadan, merakla, bekleyişle bakıyordu onun yüzüne. Bakışlarında acının, sürekli bir arayışın, sürekli bir yenilişin izleri vardı.

Siddhartha bunu gördü ve gülümsedi.

«Bana doğru eğil!» diye fısıldadı Govinda'nın kulağına. «Gel, daha yakınıma, çok yakınıma! Beni alnımdan öp Govinda!»

Govinda şaşırdı, ama gene de büyük bir sevgi ve önseziyle Siddhartha'nın buyruğuna uydu; ona doğru eğildi ve dudaklarını alnına koydu. Bunu yaparken inanılmaz birşey oldu Govinda'ya. Hâlâ evire çevire Siddhartha'nın garip sözcüklerini düşünürken, hâlâ boşuna zaman kavramını kafasından atmaya, Samsara'yla Nirvana'yı aynı şeyler olarak düşünmeye çalışırken içinde dostuna karşı duyduğu nefret, ona karşı duyduğu büyük sevgi ve saygıyla çatışırken birdenbire oldu bu.

Dostu artık Siddhartha'nın yüzünü görmüyor-

du. Onun yerine başka yüzler görüyordu; birçok yüz, birbiri ardından kesintisiz akan yüzler — yüzlercesi, binlercesi, hepsi gelip kayboluyor, gene de aynı anda oradaymış gibi görünüyordu, hepsi de hiç durmadan değişiyor, yenileniyor, gene de hepsi Siddhartha olarak kalıyordu. Bir balığın, bir sazan balığının korkunç bir acıyla açılmış ağzını, gözlerinin feri gitmiş, cançekişen başını görüyordu. Yeni doğmuş bir bebeğin, kırışıklıklarla dolu kıpkırmızı, ağlamaya hazır yüzünü görüyordu. Bir katilin yüzünü görüyor, bir adamın bedenine bıçağın batışını görüyordu; aynı anda bir suçlunun elleri bağlı diz çöküşünü, bir cellat tarafından başının kesilişini görüyordu. Çıplak kadın erkek vücutlarının tutkulu bir sevişme içindek kıvrılışlarını, kendinden geçişlerini görüyordu. Uzatılmış, soğuk, cansız cesetler görüyordu. Hayvan başları görüyordu — boğalar, timsahlar, filler, öküzler, kuşlar. Tanrıları, Krişna'yı, Agni'yi görüyordu. Bütün bu biçimleri, yüzleri, birbirleriyle giriştikleri binbir ilişki içinde, birbirlerine yardım ederken, severken, nefret ederken, birbirlerini yok ederken, ve yeniden doğarken görüyordu. Herbiri ölümlüydü bunların, geçici olan herşeyin tutkulu, acı dolu bir örneği. Gene de hiç birisi ölmüyordu, yalnızca değişiyordu, her zaman yeniden doğuyordu, hiç durmadan yeni bir yüz ediniyordu; bir yüzle öteki arasında yalnızca zaman vardı. Bütün bu yüzler, biçimler dinleniyor, akıyor, doğuruyor, yüzerek geçiyor, eriyip birbirine karışıyordu ve hepsinin üstünde hep ince, gerçek olmayan, gene de var olan, ince cam ya da buz gibi bir deri, bir kabuk, su yüzeyi ya da maske gibi birşey vardı — bu maske, o anda Govinda'nın dudaklarıyla dokunduğu, gülümseyen yüzüydü Siddhartha'nın. Govinda gördü

ki bu maskeye benzer gülümseme, akan biçimlerin üstündeki bu bütünleyici gülüş, binlerce doğum ve ölümün üstündeki bu birleştirici gülümseyiş — Siddhartha'nın bu gülüşü — yüzlerce kez korkuyla gördüğü Gotama'nın, Buddha'nın dingin, ince, anlaşılmaz, belki bağışlayıcı belki de alaylı, bilge, bin-katlı gülümseyişinin aynıdır. Govinda Kusursuz Kişi'nin de aynı böyle gülümsediğini biliyordu.

Artık zamanın var olup olmadığını bilmeden, bu geçitin bir saniye mi, yoksa yüz yıl mı sürdüğünü bilmeden, Siddhartha'nın ya da Gotama'nın ya da Ben'in ya da başkalarının olup olmadığını bilmeden, kendisine zevk veren kutsal bir okla derinden vurulmuş, iyice büyülenmiş, yücelmiş olan Govinda, Siddhartha'nın biraz önce öptüğü yüzüne, geçmiş ve gelecek tüm biçimlerin göründüğü o yüze, eğilmiş olarak bir an daha durdu. Üstünden geçen binkatlı biçimlere aynalık ettikten sonra bile değişmemişti Siddhartha'nın yüzü. Huzurla, yumuşak bir biçimde, belki çok bağışlayıcı, belki çok alaylı bir biçimde, tıpkı Yüce Kişi'nin gülümsediği gibi gülümsüyordu.

Govinda yerlere kadar eğildi. Tutamadığı yaşlar süzülüyordu yüzünden aşağı. Çok büyük bir sevgi ve en alçakgönüllü saygı duyguları içinde yüzüyordu. Orada kıpırdamadan oturan, gülüşüyle kendisine yaşamında sevdiği herşeyi, yaşamında değerli, kutsal olan herşeyi hatırlatan o kişinin önünde ta yerlere dek, iyice eğildi.

CEM YAYINEVİ

NOBEL YAYINLARI DİZİSİ

Seçme Şiirler	**Montale**	**15.—**
Saltanat Günleri	**Eyvind Johnson (Nobel 1974)**	**30.—**
Voss	**Patrick White (Nobel 1973)**	**30.—**
Arabadakiler	**Patrick White (Nobel 1973)**	**25.—**
Ademoğlu Nerdeydin?	**Böll (Nobel 1972)**	**10.—**
Ve O Hiç Bir Şey Demedi	**Böll (Nobel 1972)**	**10.—**
Babasız Evler	**Böll (Nobel 1972)**	**15.—**
Cüce ile Bebek	**Böll (Nobel 1972)**	**10.—**
Şiirler	**Pablo Neruda (Nobel 1971)**	**7.50**
20 Aşk Şiiri	**Pablo Neruda (Nobel 1971)**	**7.50**
Matriona'nın Evi	**Soljenitsin (Nobel 1970)**	**12.50**
İvan Denisoviç	**Soljenitsin (Nobel 1970)**	**10.—**
Sayın Başkan	**Asturias (Nobel 1967)**	**15.—**
Gözleri Açık Gidenler	**Asturias (Nobel 1967)**	**Tükendi**
Guatemala'da Hafta Tatili	**Asturias (Nobel 1967)**	**10.—**
Yeşil Papa	**Asturias (Nobel 1967)**	**Tükendi**
Guatemala Efsaneleri	**Asturias (Nobel 1967)**	**Tükendi**
Tılsım ve Sözlü	**Agnon (Nobel 1966)**	**7.50**
Kovulmuşlar	**Agnon (Nobel 1966)**	**5.—**
Bir Gecelik Misafir Cilt 1	**Agnon (Nobel 1966)**	**10.—**
Bir Gecelik Misafir Cilt 2	**Agnon (Nobel 1966)**	**10.—**
Vatan İçin Dövüştüler	**Şolohov (Nobel 1965)**	**15.—**
Don Hikâyeleri	**Şolohov (Nobel 1965)**	**35.—**
Uyandırılmış Toprak	**Şolohov (Nobel 1965)**	**35.—**
Don Kıyısında Hasat	**Şolohov (Nobel 1965)**	**25.—**
Akıl Çağı	**Sartre (Nobel 1964)**	**Tükendi**
Yaşanmıyan Zaman	**Sartre (Nobel 1964)**	**Tükendi**

Yıkılış	**Sartre (Nobel 1964)**	**Tükendi**
Altın Kupa	**Steinbeck (Nobel 1962)**	**Tükendi**
Cennet Çayırı	**Steinbeck (Nobel 1962)**	**15.—**
Irgat Siman	**İvo Andriç (Nobel 1961)**	**15.—**
Luvers'in Çocukluğu	**Pasternak (Nobel 1958)**	**6.—**
Yaşlı Adam ve Deniz	**Hemingway (Nobel 1954)**	**12.50**
Tanrı Gelini	**Lagerkvist (Nobel 1951)**	**5.—**
Yetke ve Birey	**Bertrand Russell (Nobel 1950)**	**10.—**
Ağustos Işığı	**Faulkner (Nobel 1949)**	**12.50**
Siddhartha	**Hesse (Nobel 1946)**	**15.—**
Mitya'nın Aşkı	**İvan Bunin (Nobel 1933)**	**7.50**
Venedik'te Ölüm	**Thomas Mann (Nobel 1929)**	**5.—**
Kara Kız	**Bernard Shaw (Nobel 1925)**	**12.50**
Rosa	**Knut Hamsun (Nobel 1920)**	**7.50**
Göçebe	**Knut Hamsun (Nobel 1920)**	**25.—**
Açlık	**Knut Hamsun (Nobel 1920)**	**15.—**
N. Holgersson'un Serüvenleri	**Selma Lagerlöf (Nobel 1909)**	**25.—**
Quo Vadis	**Sienkiewicz (Nobel 1905)**	**20.—**

Alman Edebiyatının en güçlü kalemlerinden biri olan **Hermann Hesse,** Hitler yönetimi başlayınca, Almanya'da adı ve kitapları yasaklanan yazarlardan biri olmuştu. Ancak Alman Faşizmi, büyük savaşın sonunda yerle bir olunca, 1945 yılında Hermann Hesse bütün dünyada olduğu gibi Almanya'da da en çok okunan, en çok sevilen yazarlardan biri oluverdi. **Siddhartha** 1947 yılında Nobel edebiyat ödülünü kazanan bu büyük yazarın önemli bir yapıtıdır.

Kapak : Güner Ener

İEYO Basımevi